

آمل

خاستگاه آمارد

نگاهی به بافت کهن شهر آمل

مهندس علیرضا اسلامی مقدم

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس

تبرستان
www.tabarestan.info

تبرستان
www.tabarestan.info

آمل خاستگاه آمارد

تبرستان
www.takstan.info
نگاهی به بافت کهن شهر آمل

مهندس علیرضا اسلامی مقدم

عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس

سرشناسه: اسلامی مقدم، علیرضا ۱۳۵۵
 عنوان و نام پدیدآور: آمل خاستگاه آمارد: نگاهی به بافت کهن شهر آمل / علیرضا اسلامی مقدم
 مشخصات نشر: نوشهر: آوای کاسپین ۱۳۸۹
 مشخصات ظاهری: ص ۲۴۶: مصور، جدول، نمودار، نتائج
 شابک: ۷ - ۰ - ۹۱۸۰۷ - ۶۰۰ - ۹۷۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 بادداشت: کتابنامه: ص ۲۴۵ - ۲۴۶.
 موضوع: معماری شهری بافت های تاریخی
 رده بندی کنگره: ۱۳۸۹ / ۵۸ م / ۲۰۷۱
 رده بندی دیوبی: ۹۱۵ / ۵۲۲۶۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۰۶۲۸۲۲
 کد پیگیری: ۲۰۶۲۳۷۹

عنوان کتاب: آمل، خاستگاه آمارد، نگاهی به بافت کهن شهر آمل
 تألیف: علیرضا اسلامی مقدم
 نوبت چاپ: اول
 ناشر: آوای کاسپین
 تاریخ انتشار: تابستان ۱۳۹۰
 تیراز: ۱۰۰۰ نسخه
 طراحی روی جلد و پشت جلد: شرکت ری راکو
 قیمت: ۶۵۰۰۰ ریال
 لیتوگرافی و چاپ: است رضا نوشهر
 شابک: ۷ - ۰ - ۹۱۸۰۷ - ۶۰۰ - ۹۷۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

تقدیم به آنانی که همیشه در طول زندگی همراه، دوست و یاورم بوده اند،
پدر، مادر، همسر صبورم و ...

تبرستان
www.tabarestan.info

فهرست مطالب

۱	مقدمه
---	-------

بخش نخست:

۵	ویژگیهای عمومی شهر آمل
۷	۱ - موقعیت جغرافیایی
۸	۲ - ویژگیهای اقلیمی
۸	۲ - ۱ - دما
۹	۲ - ۲ - بارندگی
۱۰	۲ - ۳ - رطوبت نسبی
۱۱	۲ - ۴ - باد
۱۲	۳ - ویژگیهای اجتماعی
۱۳	۴ - ویژگیهای تاریخی
۱۳	۴ - ۱ - علت پیدایش (علت وجودی) شهر آمل
۱۴	۴ - ۲ - احداث آمل و وجہ تسمیه آن
۱۵	۴ - ۳ - سیر تحول شهر آمل
۱۵	۴ - ۳ - ۱ - سیر تحول شهر آمل قبل از اسلام
۱۸	۴ - ۳ - ۲ - سیر تحول شهر آمل بعد از اسلام تا دوره قاجاریه
۲۵	۴ - ۳ - ۳ - سیر تحول شهر آمل در دوره پهلوی
۲۹	۴ - ۴ - هسته اولیه شهر و نحوه گسترش

بخش دوم:

ویژگیهای کالبدی و بصری بافت کهن شهر آمل	۳۵
مقدمه	۳۷
۱ - سیمای شهر	۴۰
۱ - ۱ - سیمای بیرونی شهر (نمای از دور شهر)	۴۱
۱ - ۱ - ۱ - عوامل سازنده سیمای بیرونی شهر	۴۲
۱ - ۲ - سیمای درونی بافت	۴۵
۱ - ۲ - ۱ - راه	۴۶
۱ - ۲ - ۲ - مفصل (گره)	۴۷
۱ - ۲ - ۳ - نشانه	۴۹
۱ - ۲ - ۴ - لبه	۵۱
۱ - ۲ - ۵ - محله	۵۳
۲ - معماری شهر	۵۵
۲ - ۱ - بافت شهر	۵۷
۲ - ۱ - ۱ - لایه های بافت شهر	۶۰
۲ - ۱ - ۱ - ۱ - بخش درونی (کهن و تاریخی)	۶۲
۲ - ۱ - ۱ - ۲ - بخش میانی (جدید)	۶۴
۲ - ۱ - ۱ - ۳ - بخش بیرونی (حومه ای و ناپیوسته)	۶۴
۲ - ۲ - دروازه های بافت کهن شهر آمل	۶۸
۲ - ۳ - استخوانبندی بافت کهن	۶۸
۲ - ۳ - ۱ - اسکلت (ستون فرات)	۷۵
۲ - ۳ - ۲ - عناصر شهری	۷۵

۳ - ۲ - مراکز محلات	۷۵
۴ - ۳ - مسیرهای اصلی	۷۶
۲ - ۳ - ۵ - ارتباط استخوانبندی بافت کهن با استخوانبندی شهر(بافت میانی)	۷۶
۲ - ۴ - ویژگیهای کالبدی و بصری بافت کهن در مقیاس محلات	۷۷
۲ - ۴ - ۱ - ویژگیهای فضایی - کالبدی - اجتماعی - اقتصادی محلات	۷۹
۲ - ۴ - ۲ - مراکز محلات	۸۲
۲ - ۴ - ۲ - ۱ - مراکز خطی (بازارچه)	۸۲
۲ - ۴ - ۲ - ۲ - مراکز محلات مرکز (میدانچه یا میدان محله‌ای)	۸۳
۲ - ۴ - ۳ - ویژگیهای کالبدی محلات	۸۵
۲ - ۴ - ۳ - ۱ - چاکسر محله	۸۵
۲ - ۴ - ۳ - ۲ - کاشی محله	۹۰
۲ - ۴ - ۳ - ۳ - پائین بازار محله	۹۴
۲ - ۴ - ۳ - ۴ - شاهاندشت محله	۱۰۱
۲ - ۴ - ۳ - ۵ - مشانی محله	۱۰۴
۲ - ۴ - ۳ - ۶ - کاردگر محله	۱۰۹
۲ - ۴ - ۳ - ۷ - نیاکی محله	۱۱۴
۲ - ۴ - ۳ - ۸ - قادی محله	۱۲۳
۲ - ۴ - ۳ - ۹ - گرجی محله	۱۲۸
۲ - ۵ - معماری واحدهای ساختمانی	۱۳۴
۲ - ۵ - ۱ - معماری برونگرا	۱۳۵
۲ - ۵ - ۲ - ویژگیهای کلی معماری بومی مناطق معتدل و مرطوب	۱۳۷
۲ - ۶ - معماری بناها و فضاهای مذهبی و عمومی	۱۳۹

۱۴۲	۱ - ۶ - ۲ - مسجد جامع
۱۴۶	۲ - ۶ - ۲ - مسجد آقاباس
۱۵۰	۲ - ۶ - ۳ - مسجد امام حسن عسکری (ع)
۱۵۵	۲ - ۶ - ۴ - تکیه مشائی
۱۵۶	۲ - ۶ - ۵ - بقعه میربزرگ (میرقوم الدین مرعشی)
۱۶۷	۲ - ۶ - ۵ - ۱ - مشخصات حريم و ضوابط حفاظتی بقعه میربزرگ
۱۶۸	۲ - ۶ - ۶ - بقاع متبرکه
۱۶۸	۲ - ۶ - ۶ - ۱ - امامزاده ابراهیم
۱۶۹	۲ - ۶ - ۶ - ۲ - امامزاده قاسم
۱۷۰	۲ - ۶ - ۶ - ۳ - بقعه قدمگاه حضر
۱۷۳	۲ - ۶ - ۶ - ۴ - بقعه ناصرالحق
۱۷۷	۲ - ۶ - ۶ - ۵ - بقعه میرحیدر (سید سه تن)
۱۸۱	۲ - ۶ - ۶ - ۶ - بقعه شمس آل رسول (منسوب به آتشکده)
۱۸۱	۲ - ۶ - ۶ - ۷ - پل دوازده چشمہ
۱۸۵	۲ - ۶ - ۷ - ۱ - مشخصات حريم و ضوابط حفاظتی پل دوازده چشمہ
۱۸۶	۲ - ۶ - ۸ - پل معلق فلزی
۱۸۶	۲ - ۶ - ۹ - بازار
۱۹۴	۲ - ۶ - ۹ - ۱ - راسته نوراسته
۱۹۴	۲ - ۶ - ۹ - ۲ - راسته عطاران (راسته کفاشان)
۱۹۰	۲ - ۶ - ۹ - ۳ - راسته نمدمالان
۱۹۵	۲ - ۶ - ۹ - ۴ - راسته پالان دوزان
۱۹۶	۲ - ۶ - ۹ - ۵ - راسته حمام گروسی

۱۹۷	۶ - ۹ - ۶ - راسته میوه چیان (تیمچه اول)
۱۹۸	۲ - ۶ - ۹ - ۷ - راسته زرگرها یا سعادت (تیمچه دوم)
۱۹۹	۲ - ۶ - ۹ - ۸ - تیمچه سوم
۲۰۰	۲ - ۶ - ۹ - ۹ - راسته مسجد آقاباس
۲۰۱	۲ - ۶ - ۹ - ۱۰ - راسته نیاکی (مردم‌گردشگری)
۲۰۱	۲ - ۶ - ۹ - ۱۱ - راسته تکیه هاشمی
۲۰۲	۲ - ۶ - ۹ - ۱۲ - راسته پایین بازار
۲۰۳	۲ - ۶ - ۹ - ۱۳ - راسته حبشه
۲۰۴	۲ - ۶ - ۱۰ - چهارسوق
۲۰۵	۲ - ۷ - معماری مسکن
۲۰۶	۲ - ۷ - ۱ - سازماندهی فضاهای
۲۱۰	۲ - ۷ - ۲ - مصالح
۲۲۰	۲ - ۷ - ۳ - جزئیات و تزئینات
۲۴۷	۲ - ۸ - طرحهای فرادست در محدوده بافت کهن
۲۴۷	۲ - ۸ - ۱ - طرح جامع تجدیدنظر
۲۴۸	۲ - ۸ - ۲ - طرح تفصیلی ویژه بافت قدیم
۲۵۳	۲ - ۸ - ۲ - ۱ - الگوی ساختاری طرح تفصیلی ویژه بافت قدیم

بخش سوم:

۲۵۵	ویژگیهای اجتماعی و کالبدی بخش مرکزی شهر آمل
۱	- ویژگیهای فضایی و کالبدی
۲۵۷	۱ - وجود محركهای حسی فراوان

۱ - ۲ - ساختمانها	۲۵۸
۱ - ۲ - ۱ - بررسی چگونگی ترکیب توده ساختمانی و فضا	۲۵۸
۱ - ۲ - ۲ - کیفیت ساختمانی ابینه	۲۶۰
۱ - ۲ - ۳ - بدن های معابر	۲۶۲
۱ - ۳ - علائم و تابلوها	۲۶۴
۱ - ۴ - پیاده روها	۲۶۴
۱ - ۵ - سواره روها	۲۶۶
۱ - ۶ - پارکینگ	۲۶۶
۱ - ۷ - کاربری زمین	۲۶۷
۱ - ۸ - شبکه دسترسی	۲۷۰
۱ - ۹ - پلهای ارتباطی شهر آمل	۲۷۵
۲ - ویژگیهای اجتماعی و اقتصادی	۲۷۶
منابع و مأخذ:	۲۷۹

شهر در حقیقت انعکاس کالبدی عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مذهبی و... جامعه در فضا می باشد. شهر پدیده ای است که در مکان و فضا و در طی زمان رشد و نمو می کند و متناسب با روح و شرایط زمان و تغییر نیازها، خود را وفق می دهد گاهی نیازهای به وجود آمده آنقدر سریع می باشد که شهر نمی تواند خود را با آن سازگار سازد و منجر به ادگرگونی و تخلو شهر می شود.

شهرهای قدیمی ایران به دلیل برخورداری از یک ساختار ارگانیک (خود سامان یافته و اندام وار) دارای سلسله مراتب نظام داری از فضاهای جمعی و شهری بودند. ولی با ورود ماشین و فرهنگ جدید غربی به شهرهای سنتی ایران و عدم شناخت صحیح در مورد نحوه برخورد با آنها، برآوردن نیازهای جدید (معابر عریض برای عبور تجهیزات و تاسیسات شهری) منجر به تغییرات ناهمگون و ناسازگار در بافت ارگانیک شهر گردید. از جمله دستاوردهای وضعیت جدید شهرها، بی توجهی به زندگی انسانی و اجتماعی شهر و از جمله مرگ تدریجی فضاهای شهری به عنوان عرصه زندگی جمعی گردید.

بسیاری از میادین و معابر زیبا دستخوش تخریب گشتند. بخش‌های تاریخی به نام عناصر تاریخ گذشته به شمار آمدند و ارزش‌های کهن آن به باز فراموشی رفت. بازار به عنوان فصل مشترک فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مذهبی، آموزشی و... که اکثر عناصر شهری از قبیل مسجد، مدرسه، محلات و میادین را در حواله^{برستان} خود داشت به شدت تضعیف گردید. با ایجاد بعضی از خیابان‌ها و بلوارهای جدید، عناصر شهری از هم دور افتادند. ساخت و تشکل فضاهای شهری با معضلات روزافزونی مواجه گشتند. مرکزیت تاریخی شهر که نقش مضاعف اجتماعی - کارکرده آن غیرقابل اجتناب بود از هم پاشید. بسیاری از کاربری‌های مجاور بازار به بدنه‌های خیابان‌های جدید التاسیس یا حومه شهر منتقل گشتند. بازار اصلی شهر از رونق گذشته افتاد و تنها به عنوان اثر تاریخی و موزه‌ای باقی ماند و هرگز تلاشی در دوباره بازگرداندن آن به عرصه اجتماعی شهر صورت نگرفت (ترک شهر از درون و بسط شهر در کرانه‌ها و حومه).

شهر آمل یکی از شهرهای بسیار کهن فلات ایران است که پیشینه آن به دوران پیش از اسلام می‌رسد و از محدود شهرهای تاریخی است که علیرغم دخل و تصرفهای بی‌رویه کالبدی و اقدامات شهرسازانه معاصر، تقریباً بافت قدیم آن از مداخلات کالبدی و شهرسازی بولدوزری در امان مانده و می‌توان محدوده بافت کهن و قدیم و حتی محل دروازه‌های ورودی شهر پیشین را مورد شناسایی و بررسی قرار داد.

شهر آمل در تقاطع شاهراه‌های تاریخی قرار داشته و دارای موقعیت سوق الجیشی خاص می‌باشد. این شهر در وسط دشت‌های جنوبی

دریای خزر و شمال سلسله جبال البرز واقع شده است. بر این اساس بازار شهر از دروازه شرقی (دوازه بارفروش یا بابل) شروع و به دروازه شمالی (دوازه گیلان یا دریای خزر) ختم می‌شود. پل قدیمی شهر (پل دوازده چشم) در جانب شرقی شهر قرار داشته و در حقیقت یک پل - دروازه بوده است.

بافت کهن شهر آمل دارای فضاهای جمعی و شهری و عناصر شالوده ای و نمادین متعددی از قبیل ستون فقرات بازار، مراکز محلات، عناصر شهری و گذرها و معابر اصلی با استخوان بندی منسجم و ارگانیک بوده که هر یک با توجه به گذشت زمان دارای ارزش و بار اجتماعی، اقتصادی، تاریخی و فرهنگی هستند.

پس از تحولات صنعتی و اقتصادی و رشد جمعیتی در سالهای اخیر، قسمت اعظم شهر در جانب شرقی و جنوبی توسعه یافته است. خیابانهای فعلی و استقرار بعضی از کاربریهای حکومتی و اداری در طرفین رودخانه شده است. بخش مرکزی شهر آمل دارای عناصری نظیر پل دوازده چشم (ثبت ملی)، پل معلق (این دو پل به فاصله ۱۰۰ متر از هم دیگر قرار داشته و دارای دسترسی سواره یک طرفه می‌باشند)، مجموعه بازار قدیم، بقعه میربزرگ (ثبت ملی - اداره میراث فرهنگی شهرستان)، مصلای شهر، شهربانی، ژاندارمری، اداره ثبت اسناد و املاک، اداره اقتصاد و دارائی (ثبت ملی)، دکل مخابراتی، اداره پست، مجموعه شهرداری، بازار نوراسته، رودخانه هراز، پارک و پارکینگ عمومی و... می‌باشد که بسیاری از این فضاهای به علت قدمت یا منظره یا کاربری خاص به عنوان عناصر شاخص و سازنده

سیمای شهری مطرح بوده و در واقع انعکاسی از هویت کالبدی، تاریخی، اجتماعی و فرهنگی شهر هستند.

لذا با توجه به مطالب بالا و به دلیل قرارگیری کاربریهای عمدۀ اداری، اجتماعی، اقتصادی و... شهر آمل در بخش مرکزی (بافت میانی یا پهلوی اول) و نیز به دلیل وجود امکانات بالقوه خویش دارای تداوم حیات فضایی - کارکردی با دیگر عناصر شالوده‌ای و ساختاری بافت کهن و شهر می باشد.

دگرگونیهای اجتماعی - اقتصادی و در نهایت کالبدی، ترکیب گذشته درونی شهر را دچار فرسودگی (کالبدی - کارکردی) بیشتر کرده است و بنابراین عدم پاسخگویی آنها به نیازهای زندگی امروزین موجب تبدیل مراکز درونی شهر به کاربریهای ناسازگارگردیده است.

درباره ضرورت وجود فضاهای جمعی و شهری، توجه به نظریات محققین و اندیشمندان معاصر که معماری، شهرسازی و شهرنشینی امروز را در عدم وجود فضاهای جمعی و شهری، به صورتی که در شهرهای گذشته و سنتی وجود داشته است می دانند، لازم است.

این فضاهای مکانهایی همگانی، اجتماعی، پرتحرک، فعال، زنده و پویا هستند که به ساخت فضایی شهر چهره ای انسانی - نمادین می بخشند. لذا بررسی، شناسایی و حفظ این عناصر نمادین و فضاهای جمعی و شهری در شهر آمل به ویژه در محدوده بافت کهن آن به عنوان میراث فرهنگی و تاریخی این شهر از ضروریات خواهد بود.

بخش نخست:

ویژگیهای عمومی شهر آمل

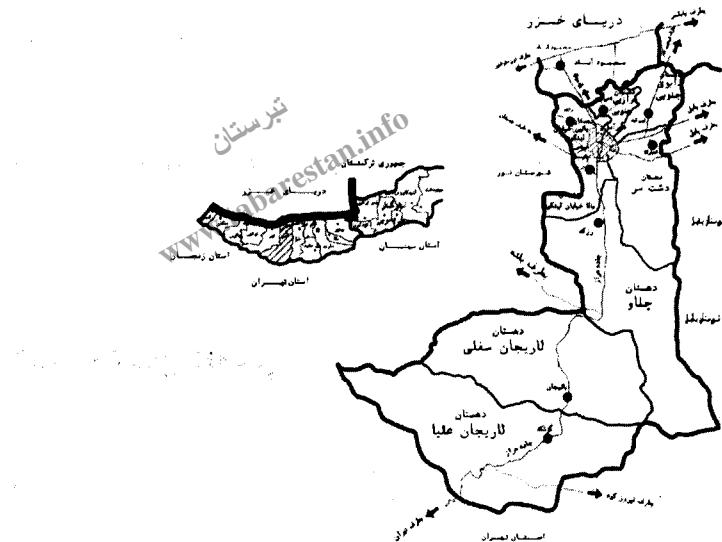
تبرستان

www.tabarestan.info

تبرستان
www.tabarestan.info

۱- موقعیت جغرافیایی

شهرستان آمل با مساحت ۲۲۹۳ کیلومتر مربع از شمال به شهرستان محمودآباد، از شرق به شهرستان بابل، از غرب به شهرستان نور و از جنوب به شهرستان دماوند محدود می‌باشد.

• موقعیت جغرافیایی و تقسیمات سیاسی شهرستان آمل و شهر آمل در استان مازندران
شهرستان آمل طبق آخرین مصوبات سال ۱۳۷۴، دارای دو بخش مرکزی و لاریجان، ۸ دهستان و دو شهر آمل و رینه است. بخش مرکزی شامل دهستانهای بالاخیابان لیتکوه، پائین خیابان لیتکوه، چلاو، دشت سر، دابوی جنوبی و هرازبی جنوبی و بخش لاریجان شامل دهستانهای لاریجان علیا و لاریجان سفلی می‌باشد.

شهر آمل با مساحت تقریبی ۲۳/۸ کیلومتر مربع، در طول جغرافیایی ۵۲° و عرض جغرافیایی ۳۶° درجه و ۲۸° و ۱۵' واقع شده و ارتفاع متوسط آن از سطح دریا ۷۴ متر است. شهر آمل در ۱۷۵ کیلومتری شمال شرقی تهران، ۷۰ کیلومتری غرب ساری (مرکز استان مازندران)، ۲۰ کیلومتری جنوب محمودآباد (فاصله شهر آمل تا دریای خزر)، ۲۹ کیلومتری غرب بابل و در ۴۵ کیلومتری شرق نور واقع است (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۶).

۲- ویژگیهای اقلیمی

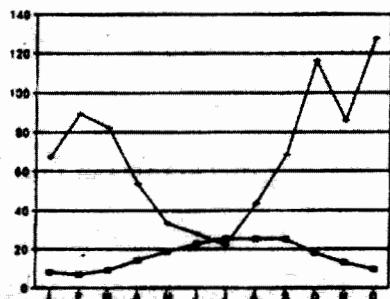
شهر آمل از نظر تقسیمات اقلیمی جزو اقلیم معتدل و مرطوب می باشد، از اینو اندکی در مورد ویژگیهای کلی این اقلیم مطالبی ذکر می گردد.

سواحل بحر خزر با اعتدال هوا و بارندگی فراوان جزو مناطق معتدل محسوب می گردند. منطقه فوق که به صورت نواری بین رشته کوههای البرز و دریای خزر محصور شده، از جلگه های پستی تشکیل می شود که هر چه به طرف شرق پیش روی می کند از رطوبت و اعتدال هوای آن کاسته می گردد. در حقیقت رشته کوههای البرز جلگه های پست خزر را از فلات مرکزی جدا ساخته و حد فاصل دو آب و هوای متضاد می باشد. از ویژگیهای این اقلیم رطوبت زیاد هوا و اعتدال درجه حرارت آنست. دمای هوا در روزهای تابستان معمولاً بین ۲۵° و ۳۰° درجه سانتیگراد و در شبها بین ۲۰° تا ۲۳° درجه سانتیگراد بوده و در زمستان معمولاً بالای صفر

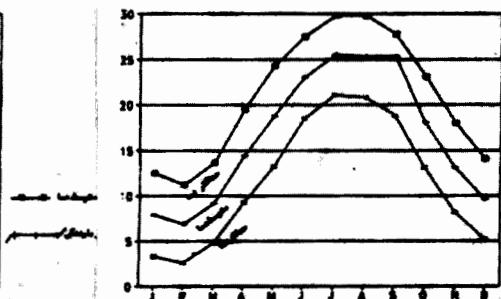
است. بارندگی در این منطقه بسیار زیاد و در تابستان به شکل رگبار است (کسمانی، ۱۳۷۲، ص ۱۵۷).

۱-۱- دما

با توجه به اینکه شهر آمل در دشت جلگه‌ای واقع می‌باشد، اختلاف دمای شبانه روزی و به موازات آن اختلاف دمای فصلی و همچنین سالیانه کم است. متوسط سالیانه دما در شهر آمل (ایستگاه تحقیقات برنج) ۱۶.۳ درجه سانتیگراد بوده و متوسط حداقل و حداکثر آن به ترتیب ۱۱.۶ و ۲۰.۹ درجه سانتیگراد می‌باشد (پژوهش و عمران ۱، ۱۳۷۸، ص ۷۳).

● مقایسه میزان بارندگی با متوسط دما در ایستگاه برنج آمل در ماههای مختلف در یک دوره ۱۲ ساله

● مقایسه حداقل، متوسط و حداکثر دما در ماههای مختلف ایستگاه برنج آمل در یک دوره ۱۲ ساله

۲-۲-بارندگی

وجود سلسله جبال البرز در جنوب سواحل دریایی مازندران در شمال این شهرستان، صعود توده هوا مرطوب بر دامنه های پر شیب کوههای ساحلی را سبب شده و سرد شدن این هوا تا نقطه شبنم و یا پائیتر از آن، تشکیل سیستمهای ابری و متعاقباً وقوع بارندگیهای شدید منطقه را موجب می گردد. متوسط سالانه میزان بارندگی در بخش جلگه ای شهرستان آمل (ایستگاه تحقیقات برنج) ۸۱۷ میلیمتر می باشد. در مناطق جلگه ای میزان بارندگی در فصل بهار نسبت به فصول دیگر کمترین مقدار را داشته و بیشترین میزان بارندگی به فصول پاییز و زمستان اختصاص دارد (پژوهش و عمران ۱، ۱۳۷۸، ص ۷۴).

۲-۳- رطوبت نسبی

رطوبت نسبی عبارت است از نسبت فشار بخار آب موجود به فشار بخار آب اشباع شده در درجه حرارت معینی از هوا می باشد. به طور کلی رطوبت نسبی چند لحظه قبل از طلوع آفتاب (۶/۵ صبح)، کمترین مقدار و بعدازظهر (۲ الی ۴ بعدازظهر) بیشترین مقدار را دارا می باشد. متوسط رطوبت نسبی منطقه جلگه ای شهرستان (از جمله شهر آمل) بین ۷۴/۳ تا ۸۹/۲ درصد در حال نوسان است (پژوهش و عمران ۱، ۱۳۷۸، ص ۸۱).

۲-۴- باد

چگونگی وزش باد در یک منطقه، عملی مهم در تعیین جهت بنایها و ساختمانها، تفکیک قطعات و نظام شبکه بندهی دسترسیهای شهر به شمار می‌رود. بنابراین ضروری است که در مراحل مختلف طراحی شهر و معماری و به خصوص هنگام جهت استقرار قطعات معماری در شهر نه تنها نوع اقلیم و چگونگی تابش آفتاب منطقه مورد نظر بلکه جهت وزش بادهای آن منطقه نیز مورد توجه قرار گیرد. عمدۀ ترین بادهای موثر بر شهر آمل عبارتند از:

۱- بادهای غربی: این باد تحت تاثیر توده هوای مدیترانه‌ای بوده و از بادهای بارانزا در سواحل جنوبی دریای خزر است که باعث بارندگی‌های زمستانی می‌گردد. از مشخصات آن، بارندگی متند و خفیف است که معمولاً چندین ساعت طول می‌کشد.

۲- بادهای شمال غربی: این بادها تحت تاثیر توده هوای اقیانوس اطلس شمالی بوده و از شمال غربی وارد کشور می‌شود. از خصوصیات این باد، بارانزا بودن و رگبارهای تند فصل پاییز و بهار می‌باشد.

۳- بادهای شمالی و شمال شرقی: این بادها تحت تاثیر توده هوای قطبی سیبری قرار داشته که از اواسط پاییز تا اواخر بهار در منطقه آمل می‌وزد. این بادها ذاتاً سرد و خشک است. برخورد این باد با توده هوای مدیترانه‌ای در منطقه باعث نزول برف و بارانهای وسیع در منطقه می‌گردد.

۴- بادهای ساحلی: این بادها جزو بادهای محلی منطقه محسوب می‌گردد که معمولاً هنگام روز از اوائل صبح تا ظهر از دریا به سمت ساحل و بر عکس، هنگام شب از ساحل به سمت دریا می‌وزند و این در صورتی است که منطقه آمل تحت تاثیر جریانات جوی قرار نگیرند.

بیشترین وزش باد در شهر آمل، از جهات شمال غربی، غرب و شمال شرقی و کمترین میزان شدت مربوط به جهات جنوب و جنوب شرقی می‌باشد. شدت باد در اسفند ماه از جانب شمال شرقی و مغرب، در بهمن ماه از مغرب، در خرداد ماه از جانب شمال غربی و غرب و در اردیبهشت ماه از جانب مغرب، با حداقل سرعت بین ۱۶ الی ۱۲ کیلومتر در ساعت، در شهر آمل جریان دارد (پژوهش و عمران ۱، ۱۳۷۸، ص ۸۲ و ۸۳).

۳- ویژگیهای اجتماعی

تحولات جمعیت شهر آمل از سال ۱۳۳۵ هـ ش. تا سال ۱۳۸۵ هـ ش.

به شرح زیر می‌باشد:

سال	جمعیت	رشد سالیانه
۱۳۳۵	۲۲۲۵۱	-
۱۳۴۵	۴۰۰۷۶	۵/۹
۱۳۵۵	۶۸۹۶۳	۵/۴
۱۳۶۵	۱۱۸۲۴۲	۵/۴
۱۳۷۰	۱۳۹۹۲۳	۳/۴
۱۳۷۵	۱۵۹۰۹۲	۲/۶
۱۳۸۵	۲۰۱۰۴۴	۴/۸

باتوجه به جدول فوق، ملاحظه می‌گردد که جمعیت شهر آمل از سال ۱۳۳۵ هـ. تا سال ۱۳۸۵ هـ. یعنی در طی ۵۰ سال بیش از ۹ برابر شده است و رشد جمعیت متوسط آن در حدود ۴/۵ درصد می‌باشد (پژوهش و عمران ۲، ۱۳۷۸، ص ۱۲۸ و ۱۲۹).

۴- ویژگی‌های تاریخی

۴-۱- علت پیدایش (علت وجودی) شهر آمل

مهمترين عوامل پيدایش شهر آمل عبارتند از:

۱ - عامل طبیعی: بهره وری از آب رودخانه هزهز (هراز فعلی) در امور کشاورزی و شرب.

۲ - عامل دفاعی: بهره گیری از ارتفاعات سلسله جبال البرز (حصار البرز) به عنوان موانع طبیعی در مقابل تهاجم بیگانگان.

۳ - عامل اقتصادی: وجود کشاورزی حاصلخیز و متعاقب آن شکل گیری بازارهای هفتگی.

۴ - عامل ارتباطی: موقعیت ارتباطی و مواصلاتی آن در منطقه طبرستان، واقع شدن در مرکز طبرستان و جاده کرانه خزر (جرجان - رشت) و قابلیت دسترسی مناسب به دیگر مناطق مجاور که همین سبب استقرار مرکز حکام محلی طبرستان بوده است.

۵ - دروازه طبرستان: موقعیت سوق الجیشی آن در منطقه (قرار گرفتن در مدخل ورودی طبرستان) (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۸).

۴-۲- احداث آمل و وجه تسمیه آن

الف - نظریه اول:

عده ای احداث و یا پیدایش آن را به پادشاهان پیشدادی از جمله کیومرث و یا دیگران نسبت می دهند (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۳۴).

ب - نظریه دوم:

ابن اسفندیار و میرظه‌الدین مرعشی، پیدایش آمل را به آمله زن فیروزشاه که پایتخت او در بلخ بود، نسبت می دهند و داستان آن چنین هست: «دو برادر به نامهای آشتاد و یزدان بودند که به موضع کنونی آمل آمدند. اینان اصلاً از دیلمستان بودند و هر یک در این موضع دهی ساختند، که ده یزدان به یزدان آباد و ده اشتاد به آشتادرستاق مشهور گردید. از اشتاد دختری خوبروی و زیبا به دنیا آمد. فیروز پادشاه بلخ خواست تا این دختر را به زنی بگیرد، از این جهت مهر فیروز و چند تن دیگر را به طبرستان فرستادو... سرانجام مهر فیروز دختر را برای پادشاه بلخ برد و... و شاه از دختر سؤال کرد: اکنون ای حکیمه، مراد خویش بخواه، دختر گفت: شاه شهرستانی فرماید، آنجا که محل امنی باشد. شاه فرمود: تا آنجا شهرستانی بنیاد نمایند. چون اسم آن دختر آمله بود، آن شهر را به اسم آمل (یعنی: ترا مبارک باد) موسوم ساختند» (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۳۴).

ج - نظریه سوم:

به موجب تحقیقاتی علمی اخیر، مشخص گردیده که آماردها یا آماردان در همین منطقه آمل که معمورتر و مستعدتر از سایر نقاط طبرستان بوده سکنی گردیده و نام آمل مأخوذه از آمارد می‌باشد. که به مرور زمان به آمرد و آمله و آمل تبدیل شده است (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۳۴).
www.tabarestan.info

۴-۳- سیر تحول شهر آمل

۴-۱- سیر تحول شهر آمل قبل از اسلام

آماردها که جایگاهشان بین تپور و کادوس نشان داده شده است، چنانکه در وندی دات آمده است در جوار مرو ساکن بوده اند، این قوم مزاحم مردم مرو بودند. اینان پیرو اهريمن بودند و ابتدا زندگی بادیه نشینی داشتند که به تاخت و تاز اقوام می‌پرداختند و به روزگار کوروش تا حوالی ماد پراکنده شده بودند.

کریتوس در کتاب ۵ بند ۶-۲۱ گفته: "پادشاهان هخامنشی به ماردهای شمال ایران مقرری می‌دادند که باعث اغتشاش نشوند". این گزارش مسکن ماردها را در شمال ایران نشان می‌دهد. قوم مارد پس از رانده شدن توسط مرویان به طبرستان (آمل) آمدند که در کنار رود هراز (صلع غربی آن) سکنی گزیدند، و شهر آمل پایتحت باستانی آنان بوده است، که به اسم شهر آمل از نام آنان گرفته شده است. آمل در زمان اشکانیان نیز معمور و آبادان بوده که آن را همو می‌نامیدند.

در زمان ساسانیان نیز شهر آمل از عمران و آبادانی برخوردار بوده و مرکز ایالت مهم طبرستان بوده است. این شهر در زمان ساسانیان نیز در کنار رود هژه (هراز فعلی) واقع بوده است. خسرو پرویز آمل را پایتخت و اقامتگاه خود ساخت و در دیوار اصلی شهر دیواری از گل برپا کرد.

حسن ابن اسفندیار صاحب تاریخ طبرستان در مورد بنای شهر آمل

چنین نوشته است:

ساخت شهر به فرمان فیروزشاه و به خواهش همسرش صورت یافته است، به طوری که فرمان داد تا مهندسان بیامند و بنای شهر بدین موضع که اسبانه سرای گویند، فرو نهادند و چون شهر را بنیاد نهادند، با روی حصار از خشت پخته کردند. چنانکه سه سوار هم بر برفتندی (در کنار هم می توانستند به سرعت حرکت کنند) و خندقی ژرف گردانید شهر بزندن، عمق ۳۳ ارش، به ارش مساحان و عرض یک تیر پرتاب و قعر یک، و ۴ دژ (دروازه) بر این حصار نهادند، که عبارتند از: باب جرجان (دروازه شرقی)، باب گیلان (دروازه غربی)، باب الجبل (دروازه جنوبی یا کوهستان) و باب البحر (دروازه شمالی به سمت دریای خزر) خوانندند و مساحت شهر که ۴۰۰ گیری (جریب) زمین بود ... پس از مرگ فیروزه شاه چون پسرش خسرو پرویز بر تخت نشست در تحصین و عمارت شهر مبالغه و بیرون از خندق قصر ساخت و دارالملک خود کرد تا از طرف مردم رغبت وطن بدو کردند و اکابر و ملوک برای جوار پادشاه، باع، سرای، بازار و مستقل بنیاد نهادند. دستور داد تا حصار دیگری از گل

احداث کنند و گرداگرد این عمارت نوکشیده، مابین السورین را، ریض می‌گفتند و... (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۳۳ - ۳۰).

ابن اسفندیار داستانی از حفريات حسام الدوله اردشیر (متوفی ۶۰۲ هـ ق.) در شهر آمل نقل می‌کند که: خشت سازان زمین کنند و راه به دخمه یا گور آمله و دیگر بناها بردن. از جمله آثار پیدا شدن بستوه ای (ظرف و کوزه گلی لعابدار) بود که در حین ویران کردن دیوار جرجان در زمان مازیار بدست آمد که در آن ورقی مسین یافتند با کیه ای به خط کستج (یکی از خطوط معمول دوران ساسانی) که همه اینها حکایت از ساسانی بودن بنیاد شهر آمل دارد. شهر آمل به دلایل متعددی از جمله شواهدی که از طریق سکه و مهر بدست آمده و همچنین روایات اسلامی، پایتحت منطقه در دوران ساسانی بوده است. **دمرگان** از آثار باستانی در دیوار مسیر قدیمی رودخانه و **رَابِيْنُو** از پیدا شدن آجرهایی به ابعاد $7/5 \times 40 \times 40$ سانتیمتر یاد می‌کند که به نام آجرهای گبری معروف بودند (کیانی، ۱۳۷۰، ص ۹۶).

به طور کلی بر مبنای اسناد و مدارک تاریخی، تکوین شهر، به زمان ساسانیان بر می‌گردد. شهر طی مراحل تکمیل خود از عناصری چون ارگ حکومتی، محلات، آتشکده و بازار (شکل اولیه) برخوردار گردید. سازماندهی فضایی این عناصر در قالب نظام کهندزی تحقق یافت. در این الگوی استقرار، قصر و عمارت حکومتی در موضع مکانی برتر با حصاری به دور آن قرار داشته است. بخش‌های ورای آن نیز شارستان (با حصاری به دور آن) و ریض (حومه) را در بر می‌گرفته که مأمن سکونت

قشر اشرف و مردم عادی بوده است. برخورداری مقوله اقتصادی از شرایط غارت و دفاع، عملأ عنصر حصار و بارو را به اجزای کالبدی شهر تحمیل می کرده است. هسته اولیه در این ساختار به احتمال زیاد در بخش شارستان قرار داشته است. قرارگیری موضع مکانی شهر در مدخل ورودی طبرستان از عوامل مؤثر در رشد و توسعه بازارگانی و بالطبع در ایجاد عنصر بازار بوده است(اسلامی مقدم، ۱۳۷۱، ص ۹ و ۱۰).

۴-۳- سیر تحول شهر آمل بعد از اسلام تا دوره قاجاریه

شهر آمل به سال ۱۳۷ هـ.ق. توسط سپاه اسلام فتح می گردد (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۳۵). به نظر می رسد که با فتح شهر، یک جابجایی در مکان آن (تغییر نطفه شهری) نیز با فاصله ای قابل توجه از بافت قدیم صورت می گیرد. اگر این ظن به یقین نزدیک باشد، می توان گفت بنا به احتمالی، شهر مجدداً به دور از اردوگاه سپاه فاتح اسلام، با ساخت و سازمان فضایی مشابه ای تکوین یافت.

تحولی که در زمینه بینشی تحقق می یابد(ورود اسلام به منطقه آمل) خود را به صورت عنصر مسجد جامع می نمایند. سیاحانی که بعد از ظهرور اسلام در دوره های مختلف از این شهر بازدید کرده اند، اواسط قرن سوم تا اواخر قرن چهارم هجری را اوج شکوفایی شهر دانستند. این دوره مصادف با به قدرت رسیدن علویان می باشد، و شهر آمل به عنوان مرکز طبرستان مورد توجه قرار می گیرد. مرکزیت سیاسی، موقعیت سوق الجیشی و مجاورت شهر با گذرگاه های بین منطقه ای عملأ رشد و توسعه شهر را در ابعاد

اجتماعی و اقتصادی رقم می‌زند. پس آیند چنین مواردی از رشد در توسعه فیزیکی شهر در بخش ریض (به علت انتقال پاره‌ای از فعالیتهای اقتصادی) و توسعه کالبدی عناصری چون بازار متجلی می‌شود (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۳۷). عظمت و اعتبار آمل در قرن چهارم تا حدی بود که حکیم ابوالقاسم فردوسی در قسمتهایی از شاهنامه خود به مناسبتی از آمل سخن گفته است:

نشست اندران نامور بیشه کرد	از آمل گذر سوی تمیشه کرد
همه درد و رنج بزرگان کشید	ز آمل بباید به گرگان کشید
به ساری پرستندگان تواند	به آمل همه بندگان تواند
ز ساری و آمل به گرگان رسید	چنین تا به شهر بزرگان رسید
ز گرگان به ساری و بلبل شدند	ز گرگان آوای بلبل شدند

ابن قندق می‌گوید: آمل ام القرای طبرستان بود^۱ شهرهای بزرگان به اعتبار جمعیت و منطقه وسیعی که زیر پوشش خدماتی خود قرار می‌دادند و به عبارتی^۲ مادر شهر^۳ منطقه خود محسوب می‌شدند را^۴ ام القرای^۵ می‌نامیدند. ابن قندق در نیمه دوم قرن ششم هجری تعدادی از^۶ امehات^۷ ولایات^۸ را نام برده است. بنا بر پایه اظهارات او ام القرای در عرب مکه، در عراق بغداد و ... و در طبرستان آمل بود (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۳۷ و ۳۸).

مسعودی می‌گوید: آمل در دو طرف آن رودخانه ساخته شده است و در وسط رودخانه جزیره‌ای است که عمارت حاکم در آنجاست و قصر سلطنتی هم در یک طرف آن جزیره بنا شده است که به واسطه پل بسیار

خوبی وصل به خشکی است. این جزیره هنوز باقی است و پل رضاشاھی (پل معلق یا فلزی) آن را به قسمت کرده است (کیانی، ۱۳۷۰، ص ۹۹). در عصر صفوی آمل رونق فراوان گرفت و پادشاهان صفویه به مازندران دلبستگی خاصی داشتند. شاه عباس که از جانب مادر با سلاطین مرعشیان خویشاوند بود، به آمل علاقه زیادی داشت. به دستور او جاده کناره هراز، آباد شد و در طول راه برای توقف چهارپایان و افراد کاروانسراها ایجاد کردند. جاده شوسه‌ای که آمل را به ساری و گرگان وصل می‌کرد در زمان او احداث شد. آرامگاه با شکوه سید قوام الدین مرعشی را به فرمان او مجددأً تعمیرات اساسی نمودند.

از شاهان قاجار، آقا محمدخان چندبار با مردم لاریجان آمل جنگید و به فرمان او از سر مردم لاریجان آمل در محل میربزرگ منارها ساختند. ناصرالدین شاه سفری به آمل کرد و راهی از آمل به تهران ساخت این راه که به سال ۱۸۷۸ میلادی بنا گردید از کنار رود هراز می‌گذرد (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۴۳).

به طور کلی می‌توان گفت که ساخت و سازمان فضایی شهر در این زمان (بعد از اسلام) نیز تدوام دوره قبل خود می‌باشد. با این تفاوت که در این دوره عنصر مسجد جامع به ساخت شهر افزوده می‌شود و مقیاس شهر به لحاظ گسترش فعالیتها در بخش ریض نیز وسیعتر از گذشته می‌گردد. شهر با این ترکیب تا اواخر دوره قاجاریه تحت تأثیر عوامل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و محیطی خود از اوج و حضیضهای رشد و رکورد برخوردار می‌گردد که عبارتند از:

۱ - در سال ۲۵۰ هـ.ق. داعی کبیر (علویان زیدی مذهب)، آمل را مقر حکومت خود کرده بود. همچنین ناصر کبیر در آمل حکومت کرده و بعد از او داعی صغیر به حکومت نشست و در سال ۳۰۷ هـ.ق. حسن بن قاسم، داعی صغیر در محل مصلای قدیم آمل (در نزدیکی بقعه خضر و جایگاه فعلی بیمارستان ۱۷ شهریور) قصری داشت و بزای سرداران خود نیز عمارتی بلند در نزدیک کاخ خود ساخت تا آنها در شهر مسکن نگیرند و باعث آزار مردم شهر نشوند. در این دوره سادات علوی زیدی مذهب با اسپهبدان مازندران و عمال سامانیان و صفاریان جنگیدند، که در نتیجه عده زیادی از مردم آمل کشته شدند (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۳۵). به قول مقدسی علاوه بر دو مسجد جامع، بیمارستانی در شهر بود و آسیابهای آبی کوچک در کار بودند و پارچه‌های زیبا در این شهر بافته می‌شد و شهر دارای تجارت پررونق بود (کیانی، ۱۳۷۰، ص ۹۹).

۲ - در قرن چهارم هـ.ق. اختلاف بین سادات علوی باعث بروز جنگهایی بین این سادات شده که در نتیجه عده ای از مردم آمل کشته شدند.

۳ - دوره رونق شکوفایی شهر در اواخر قرن چهارم هـ.ق. با حمله سلطان محمود غزنوی به آن کاهش می‌یابد. بعد از حمله محمود غزنوی به آمل، مدت‌ها طول کشید که مردم باقیمانده شهر، گرد هم آیند و شهر را دوباره آباد کنند، ولی به شکوه اولیه نرسید.

۴ - باروی کار آمدن خوارزمشاهیان، شهر آمل هنوز مرکز طبرستان بوده است. در سال ۶۰۶ هـ.ق. که آخرین امیر خوارزمشاه در مقابل مغولان مقاومت می‌کند برای او در شهر آمل خطبه می‌خوانند.

- ۵ - در سال ۶۱۷ هـ. مغلolan که در تعاقب سلطان محمد خوارزمشاه بودند، شهر آمل را غارت و مردم را قتل و عام می کنند.
- ۶ - در سال ۶۳۵ هـ. حسام الدوله اردشیر بن کینخوار بر ضد مغلolan شورید و پایتخت را از ساری که آل باوند آنجا مقر دائمی خود ساخته بودند به شهر آمل که کمتر در معرض تاخت و تاز بود آورد که در طی آن شورش و انتقال، عده ای تلف می شوند.
- ۷ - در سال ۷۴۳ و ۷۵۰ هـ. بیماری مسری ^{بجستان} وبا در آمل شیوع یافت و باعث از بین رفتن بخشی از نفوس شهر گردید.
- ۸ - در سال ۷۶۰ هـ. خاندان مرعشی که میرقوم الدین مرعشی معروف به میربزرگ بنیانگذار آن است، حکومت را در دست می گیرد و حکومت مرعشیان مازندران را در آمل تأسیس می کند، و مجدداً آمل به عنوان مرکز طبرستان از رونق برخوردار می گردد.
- ۹ - در سال ۷۹۵ هـ. حمله تیمور منجر به تخریب شهر می شود. در این یورش از کشته ها، پشته ساخته می شود و بقیه میر بزرگ به کلی تخریب و ویران می گردد. مردم در مقابل این حملات، مهاجرت به ساری را ترجیح می دهند.
- ۱۰ - در سال ۹۶۱ هـ. بر اثر شکست سد طبیعی در دره دیوک نهارستان، سیل عظیمی از رود هراز به سمت آمل سرازیر شد، به طوری که شهر و آبادیهای پیرامون رودخانه در معرض این سیل قرار می گیرند و بخش عمده ای از آن تخریب و هزاران نفر در این واقعه جان خود را از دست می دهند. این سیل مقارن با سلطنت شاه اسماعیل صفوی بوده است.

- ۱۱ - در سال ۱۰۰۳ هـق. مرض وبا و مرگ و میرگاو در آمل به مقیاس وسیع شیوع پیدا می‌کند و عده کثیری را هلاک می‌کند.
- ۱۲ - در اوائل قرن یازدهم هـق. شاه عباس اول عده‌ای از گرجی‌ها را به آمل کوچ داده تا جای جمعیت از دست رفته را بگیرند (گرجی محله فعلی در بافت قدیم منتبب به این قوم است). نزدیکی شاه عباس از لحاظ مادری با سادات مرعشی، سبب شد تا وی توجه خاصی به منطقه شمال و به خصوص آمل مبذول دارد. او قصری در سبزه میدان برای خود احداث می‌نماید و راه معروف سنگفرش آمل به اشرف و فرح آباد ساری را ایجاد می‌کند و در مکان مقبره قوام الدین مرعشی (میر بزرگ)، بنایی مجلل احداث می‌کند. بنابراین با عمرانهای انجام شده در آمل، شهر حیاتی دوباره می‌یابد.
- ۱۳ - در سال ۱۰۱۱ هـق. به اشاره شاه صفوی سادات مرعشی را در آمل کور کردند که در نتیجه آن عده زیادی کشته شدند.
- ۱۴ - در سال ۱۱۹۸ هـق. بروز مرض طاعون باعث از بین رفتن نصف جمعیت شهر گردید.
- ۱۵ - در سال ۱۲۲۲-۳ هـق. زمین لرزه شدید باعث خرابی شهر و اتلاف نفوس گردید.
- ۱۶ - در سال ۱۲۶۹ هـق. مرض وبا، در دشت و کوهستان آمل شیوع یافت و موجب پائین آمدن تعداد نفوس گردید.
- ۱۷ - در سال ۱۲۷۴ هـق. مرض طاعون باعث هلاکت عده‌ای از اهالی شهر گردید.

- ۱۸ - در سالهای ۱۲۹۹ و ۱۳۰۸ هـق. شیوع مرض وبا عده زیادی از مردم شهر را به کام مرگ فرستاد.
- ۱۹ - در سال ۱۳۳۰ هـق. بروز مرض مشمشه عده‌ای از مردم آمل از بین رفتند.
- ۲۰ - در سال ۱۳۳۵ هـق. حريق بزرگی شهر آمل را فرا گرفت و باعث خرابی زیاد و خسارات زاید الوصفی شد. حريق ابتدا از نزدیکی تکیه نیاکی شروع و بر اثر سرایت به دکان باروت فزوشی تمام آن ناحیه، بعد به واسطه شدت باد، شهر آمل را فرا گرفت. این آتش به حدی گسترش داشت که حتی مسجد جامع که در گلbag محله واقع است به کلی سوخت این حريق در ماه فروردین اتفاق افتاد و شهر تبدیل به تل خاکستر شد.
- ۲۱ - از دوره نادرشاه تا اواخر دوره قاجار، دوران قهقهایی شهر آمل بوده و به دلیل هرج و مرجهای سیاسی و بلایای مکرر طبیعی و انسانی نتوانست در تاریخ مازندران خودنمایی کند (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۴۵، ۳۶ - ۴۳ و ۶۰).
- بنابراین ملاحظه می شود که شهر آمل در طول تاریخ پر فراز و نشیب خود بر اثر حوادث طبیعی و غیر طبیعی از قبیل زلزله های مهیب، آتش سوزی های ویرانگر، سیل های هولناک، جنگ های خونین، هرج و مرجهای سیاسی و امراض و بیماری های مهلك نتوانست در تاریخ ایران، خود را نشان دهد و از آن عوامل و ضربات کمر راست کند.

۴-۳-۳- سیر تحول شهر آمل در دوره پهلوی

پس از طی یک دوره رکورد و فترت تا اواخر دوره قاجاریه، با روی کار آمدن دولت متمرکز رضاخان، شهر شاهد گامهایی چند در جهت احیای خود، بنا به مقاصد سیاسی می‌باشد. در زمان رژیم رضاخان، تحولاتی در آمل پدید آمد که در توسعه شهر و دگرگونی آن تأثیر بسیزایی داشت. در این دوره شهر آمل چون دیگر شهرهای ایران رو به آبادانی گذاشت. خندقهای اطراف شهر را خشک کردند و قسمتی از خانه‌های محقر و قدیمی و معابر تنگ و باریک شهر را خراب و مجدداً بر اساس نقشه‌های غربی منظم گردید (لونجی، ۱۳۷۱، ص. ۴۳).

ایجاد عمارت شهرداری، کاخ چای خوران، تأسیس دبیرستان پهلوی (امام فعلی)، ادارات اقتصاد و دارایی، ثبت استناد، ثبت احوال، پست و تلگراف، ژاندارمری، انبار برنج برای حمل محصولات به مرکز، احداث مغازه‌های جدید در برخیابانهای مستقیم الخط در نزدیکی بازار و ... اقداماتی از این دست می‌باشند. در این دوره خیابانهایی به سبک و سیاق جدید در کناره غربی رود هراز (خیابانهای شهید بهشتی به موازات رودخانه هراز، مهدیه، سبزه میدان، شهید باهنر و ۱۷ شهریور در جنوب بافت کهن) ایجاد گردیدند.

● عکس هوایی آمل در سال ۱۳۳۵ (ماخذ: سازمان نقشه برداری کشور)

به طور یقین می توان گفت اقدامات فوق اولین اقدام در راه شکستن طلسم بافت محلات طایفه ای بوده است. در این دوره تقریباً شهر می خواهد به سبک جدید گسترش پیدا کند که تحت تأثیر مسایل طایفه ای نیست. با ملاحظه عکسهای هوایی سالهای ۱۳۳۵ و ۱۳۴۳ هش. مشاهده می گردد که شدت گسترش شهر مربوط به سالهای ۱۳۴۵-۱۳۳۵ (احداث جاده هراز در اوائل دهه ۱۳۴۰ و برخورداری آمل از موقعیت سوق الجیشی) به بعد می باشد (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۱۴۹).

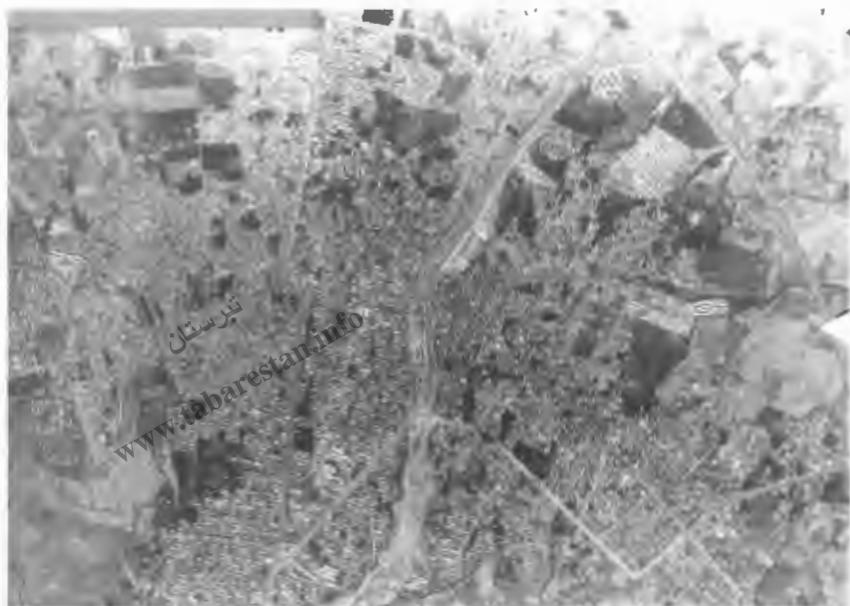

• عکس هوایی آمل در سال ۱۳۴۳ (ماخذ: سازمان نقشه برداری کشور)

• عکس هوایی آمل در سال ۱۳۶۲ (ماخذ: سازمان نقشه برداری کشور)

تزریق عملکرد جدید به شهر، آن را از تحرکی چند بربخوردار می سازد و این تحرک در بُعد کالبدی، با توسعه های جدید به دور شهر قدیم، معنا می گردد. مداخلات کالبدی با ایجاد خیابانهایی مستقیم در محور مهدیه در ضلع جنوبی بازار شهر و احداث خیابان چاکسر(خیابان شهید بهشتی) تحقق می یابد و این در حالی است که، هسته اولیه شهر، علیرغم چنین مداخلاتی در محیط پیرامون خود، از عناصر جدید تزریق شده تأثیری نمی پذیرد.

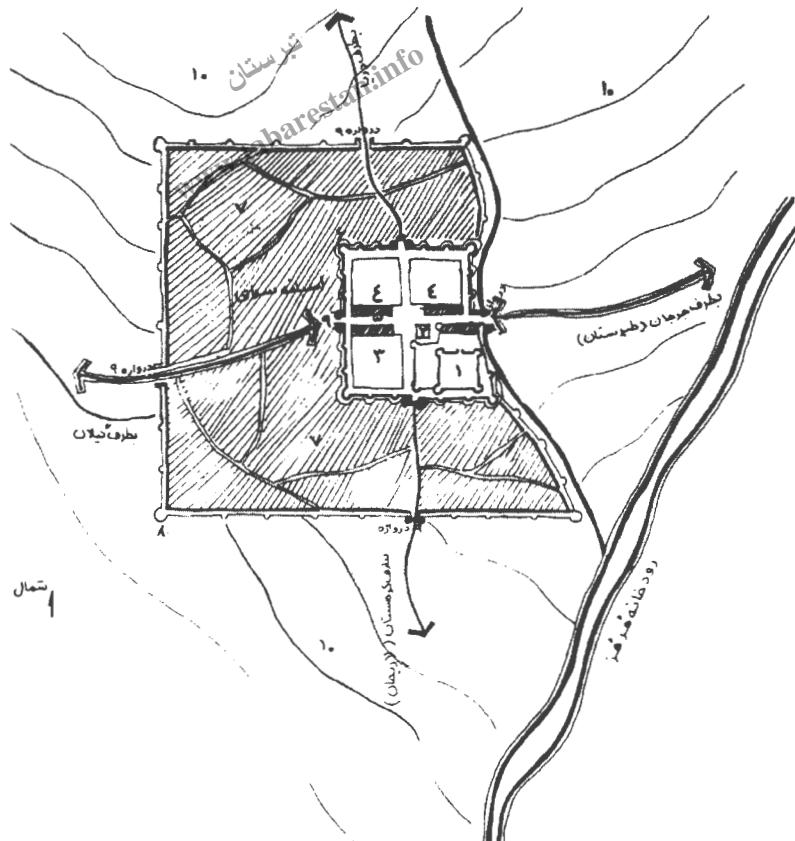
• عکس هوایی آمل در سال ۱۳۷۳ (ماخذ: سازمان نقشه برداری کشور)

در دوره پهلوی دوم، در جهت سهولت جریان روابط کالایی وابسته، دخالت‌های کالبدی بیشتری صورت می‌گیرد. در این دوره نیز مداخلات تحقیق یافته در دوره قبل با احداث خیابان طالب آملی (در ضلع غربی محدوده بافت تاریخی) و تعریض آن در سالهای ۱۳۵۲ و ۱۳۵۳ تکمیل و انقطاع کالبدی بافت با توسعه‌های جدید پیرامونی تشدید می‌گردید (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۱۳).

۴ - هسته اولیه شهر و نحوه گسترش

مقر اولیه شهر آمل به صورت اتفاقی برگزیده نشد، بلکه اندیشه بشری در انتخاب آن محل نقش داشته است. در کتب تاریخ آمده که ابتدا قصد داشتند

شهر را در پای دشت بسازند، ولی چون آوردن آب رود هراز به این مکان امکان پذیر نبود شهر را در نزدیکی رود هراز ساختند، چون در قدیم هر جا که آب به وفور یافت می شد، تمدن و حیات بشری پایدار بود. پس عامل جایگزینی شهر مقر فعلی وجود عامل رودخانه بوده است.

- سازمان فضایی - کالبدی شهر آمل در دوره ساسانی
- ۱- کاخ حکومتی (کهندر)، ۲- آتشکده، ۳- سربازخانه، ۴- شارستان، ۵- بازار، ۶- باروی شهر (دوره فیروزشاه)، ۷- شهر، ۸- باروی شهر (دوره خسرو پرویز)، ۹- دروازه های اصلی شهر، ۱۰- ریض و زمینهای کشاورزی.

به طور کلی مقر ابتدایی شهر آمل از حوالی سبزه میدان و مصلای قدیم تا منطقه پائین بازار و کمی پائین تر از محله پائین بازار یعنی اراضی گنبدبن که در گذشته دور به آنجا عوامه کوی می گفتند بوده است (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۱۴۷).

بر اساس شواهد تاریخی و مستندات محلی وجود بنایی موسم به آتشکده واقع در شمال چاکسر محله (بقعه شمس آل رسول) اینگونه به نظر می رسد که محدوده و باଘهای اطراف این آتشکده در اصل کهندر شهر ساسانی بوده است و بعد از ورود اسلام به منطقه و احداث مسجد و اردوگاه اعراب در بخش ریض شهر ساسانی (جنوب کهندر) عملأً نطفه شهری به موقعیت جدید (گلbag محله یا محدوده اطراف مسجد جامع) منتقل شد و کهندر سابق رو به ویرانی نهاد و تنها آتشکده آن از حوادث روزگار سالم مانده است.

با توجه به اینکه سازمان میراث فرهنگی، محدوده اطراف آتشکده (بقعه شمس آل رسول) و دو بقعه ناصرالحق و میرحیدر(سید سه تن) و باଘهای اطراف آنها را به عنوان محدوده حفاظت شده (شهر قدیم آمل) اعلام کرده است، این نظریه تأیید می شود.

در رابطه با بافت کهن شهر آمل باید گفت که این منطقه از نظر طبیعی و پستی و بلندی در ناحیه جلگه ای (سرزمین هموار) واقع شده است که منطقه ای پست می باشد و عوامل جغرافیایی که شامل جنس زمین، توپوگرافی و... باشد، در شهر از نظر گسترش بافت شهری مانع ایجاد نمی کند. همچنین آب

و هوای آن معتدل خزری بوده و رطوبت در آن زیاد می باشد. تنها مانع و عارضه طبیعی که در گذشته موجب اشکال در راه توسعه شهر می شد رود هراز است. رود هراز، شهر آمل را به دو قسمت غربی - شرقی تقسیم کرده است و در گذشته در چند مرتبه طغیان آب آن موجبات نابودی شهر را فراهم آورده بود.

ظاهرآً به دلیل افزایش جمعیت و تازه‌واردین از دیگر نقاط، شهر آمل به دور هسته اولیه شروع به گسترش می کند. مقر ابتدایی شهر به دور خود قشری می بندد که به دلیل عدم وجود منبع و مستند نمی توانیم مدعی شویم که گسترش شهر به کدام جهت جغرافیایی سریعتر بوده است ولی حدسی که می توان زد اینست که گسترش شهر اطراف جنوب و جنوب غربی بوده است. نوع قشر و آهنگ توسعه شهری، گسترش شهر آمل را در دوره های بعد از تأسیس و خاصه در ابتدای دوره صفویه علاوه بر رشد طبیعی جمعیت شهر به دلیل مهاجرت جزیی و در مراحل بعد مهاجرتهای دسته جمعی افراد ساکن در قریه های کوهستان لاریجان شهر را به طرف جنوب، جنوب شرقی و جنوب غربی و شرق آمل گسترش داد.

در مورد سیر و روند مهاجرت لاریجانی ها به شهر آمل باید اذعان داشت که از روزگاری بس دراز ساکنان این مناطق مرتفع، زمستانها یعنی فصل مرده زراعی، در جستجوی اندکی درآمد اضافی راهی دیار دیگر می شدند، و دلایل دیگری که قادر است این مهاجرتها را توجیه کند، نامرغوب بودن اراضی قابل کشت و علی الخصوص آبی زارهاست، همچنین محدود بودن شماره دامها و ضعف دستورزی ها (صنعت خانگی و دستی) می باشد.

و کار کشاورزی نیاز به نیروی انسانی دارد، بی شک آمل از قدیمی ترین ایام، مهاجران کوه نشین را به سوی خود جذب می کرده است.

مهاجرت کوه نشینان به جانب کرانه های دریای مازندران از دوران معاصر یعنی از هنگامی آغاز می گردد که سیاست شاهان صفوی از قرن دهم هـق. سبب از دیاد تدریجی جمعیت آمل گردیده است. به هر حال آنچه که از بررسی سیر تحول جمعیت پذیری در آمل بر می آید، اینکه در تاریخ جمعیت پذیری این شهر در هیچ دوره ای پسرفتی چشمگیر مشاهده نشده است و جمعیت آن همواره در توسعه مدوام بوده است. از اساسی ترین عوامل این توسعه یکی انتقال اجباری مردم کوه نشین لاریجان به خصوص طایفه مشائی توسط شاه اسماعیل صفوی می باشد و دیگر مرهون سیاست شاه عباس اول در قرن دهم هـق. بوده است.

این جمع کثیر از هر قریه ای که بودند، همگی اهل قریه سابق، گرد هم جمع می شدند و خود را از یک طایفه نامیده، و نام طایفه خود را که عمدتاً از قریه سابق گرفته بودند، بر روی محله مسکونی خود واقع در شهر می گذاشتند.

پس شهر آمل نتیجتاً بایستی گسترش می یافت و همینطور نیز شد، یعنی شهر به همان محل و مقر ابتدایی اکتفا نکرده و گسترش یافته است و مکانهای جغرافیایی جدیدی رابه وجود آورده است. به طوری که مناطق مسکونی جدیدی در بعد از دوران صفویه به سرعت به وجود آمده است (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۱۴۸ و ۱۴۹).

تبرستان
www.tabarestan.info

بخش دوم: ویژگیهای کالبدی و بصری بافت کهن شهر آمل

تبرستان
www.tabarestan.info

تبرستان
www.tabarestan.info

زندگی جریان هماهنگ و پیوسته تجربه هاست و هر تجربه نو و جدیدی بر اساس تجارب قبلی است که شکل می‌گیرد. بر این اساس معماری و شهرسازی هر دوره ای متدرجاً بر پایه تلفیقی از عناصر شکلی و عملکردی دوره گذشته استقرار می‌باشد. لذا نادیده گرفتن تاریخ تحلیل معماری و شهرسازی به طراحی سبکسرانه برای زمان حال می‌انجامد و چنین

تبرستان

حالی برای ساختن آینده نیز حرفی نخواهد باشد. www.tabarestan.info
چگونه می‌توان مفاهیم، معانی و اصول شکل دهنده فضاهای معماری و شهری گذشته در فرهنگ بشری در طول تمام قرون و اعصار را نادیده گرفت. آینده مستحکم و خوب بر تکمیل و تصحیح تجارب گذشته استقرار می‌باشد.

شهر این حاصل تنش و تقابل انسان و محیط در گردونه زمان، آنچنان تغییر و تحول به خود پذیرفته است که انسان این موجود کنجکاو را بر آن داشته تا این تحولات را شناخته و همانند دیگر پدیده‌های پویا آن را تحت سیطره و نفوذ خود در آورده و هدایت آن را بر دست گیرد. اما این

موضوع که موجود متفکری چون انسان تا چه حد در این امر موفق بوده و یا خواهد بود نیز موجبات مطالعات و بررسیهای بسیاری را فراهم آورده و چنانکه هر روز بر وسعت مطالعات و تحقیقات شهری افزوده شده و موجبات جذب گفتارها و بحثهای فراوانی می‌گردد.

شهر در حقیقت انعکاس کالبدی عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، مذهبی و... جامعه در فضای می باشد. شهر پدیده ای است که در مکان به خود موجودیت می بخشد و در زمان تحول می یابد از این رو مقوله ای است زمانی - مکانی. چنین پدیده ای در بُردار زمان تحت تاثیر عوامل درونی (انسان) و بیرونی (محیط) از جلوه های کالبدی گوناگونی بروخوردار می‌گردد. بنابر این بررسی شهر در برهه های زمانی گذشته در راستانی شناخت و درک چگونگی تحول این پدیده و عوامل موثر در آن است.

به عبارتی دیگر کالبد شهر در پی دگرگونی ساختهای، ضرورت دارد همگام با آن متحول گردد. از طرفی این اصل را نباید فراموش کرد که تحول هر پدیده هنگامی قائم به ذات و مبنی بر ماهیت است که این تغییر تدریجی و بطی و پیوسته باشد. نگاه به سابقه و چگونگی تحولات و ملاحظه در کالبد بافت‌های کهن شهرهای تاریخی کشور- که زمانی تمام شهر را در حد محدوده خود تعریف می کرد- نشان می دهد که پس از ورود شهرسازی مدرن به ایران، گاه به خاطر دلسوزی ها و احترام بیش از حد به فضاهای کهن، و گاه با مثله کردن و بيرحمانه به زیر تیغ جراحی بردن اندام آن(به قول

جلال آل احمد سلاخی متدیک)، مقوله بافت کهن را به عنوان یک معطل شهری، پیش روی اداره کنندگان شهر و صاحبان فن شهرسازی قرار داد. این دو بینش متضاد به دلیل فراموشی مظروف(انسان) و پرداختن صرف به ظرف (شهر) ولی با نتیجه همسان، حیات در بافت قدیم را به افول و نیستی تدریجی محکوم نمودند. اما با این همه، بافت‌های کهن شهرهای سنتی ما چه به عنوان یک معطل شهری و چه به عنوان میراث غنی و ثروت ملی یک مطالعه جامع و همه جانبه و به دور از هر گونه بینش موزه‌ای و موضعی را در دستور کار قرار می‌دهد که مطالعه بافت کهن شهر آمل به لحاظ دارا بودن ویژگیها و عناصر منحصر به فرد در این راستا است(پژوهش و عمران ۴، ۱۳۷۹، ص ۱-۲).

باید توجه داشت که اشاره به وجود الگوهای طراحی مناسب در گذشته و بررسی و معرفی آنها به این معنی نیست که انتظار داشته باشیم که طراحی و احداث فضاهای معماری و شهری برای شهرهای امروز کاملاً مطابق با الگوهای سنتی باشد، زیرا آن الگوها برای شهرهای آن روزگار و مطابق با الگوهای رفتاری، معیارهای ارزشی، نظام اجتماعی و در مجموع بر اساس فرهنگ، امکانات، نیازها و خواسته‌های آن زمان شکل گرفته و ساخته شده بودند و مطمئناً فضاهای معماری و شهری امروز باید با توجه به شرایط و مقتضیات امروز طراحی و ساخته شوند. شناخت فضاهای معماری و شهری تاریخی می‌تواند زمینه مناسبی برای درک الگوهای سنتی پدید آورد تا با توجه به آن بتوان آثاری خلق کرد که ضمن دارا بودن

خصوصیات کالبدی و کارکردی مناسب، از هویت فرهنگی شایسته‌ای نیز برخوردار باشد (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۱۴).

لذا با توجه به مراتب فوق هدف این بخش، توصیف و تحلیل ویژگیهای کالبدی و کیفیتهای بصری شهر در مقیاسهای مختلف و تبیین اصول و قانونمندی‌های حاکم بر آنهاست.

بافت قدیم شهر آمل با دارا بودن پیشینه‌ان چندصد ساله واجد ارزش‌های معماری و شهرسازی بی نظیری می‌باشد، لذا ویژگیهای کالبدی و بصری بافت کهن شهر آمل، در دو مقوله ۱- سیمای شهر و ۲- معماری شهر بررسی و تجزیه و تحلیل خواهد شد.

۱- سیمای شهر

تصاویر متشكل از فضاهای و عناصر قابل مشاهده شهر که گویای اندازه، شکل، ارتفاع، حجم، نوع و سایر خصوصیات بصری - کارکردی عناصر و مجموعه‌های شهری می‌باشند، سیمای شهر را می‌سازند. سیمای یک شهر تنها شامل فضاهای کالبدی و فضاهای باز و سبز نمی‌شوند، بلکه انسانها و کالاها را نیز دربرمی‌گیرد. بنابراین آنچه برای یک ناظر قابل رویت است، در تکوین و ترکیب سیمای شهر شرکت دارد. شهرها دارای دو سیمای بیرونی و درونی هستند (سلطانزاده، ۱۳۷۴، ص ۶۸).

• سیمای بیرونی بافت کهن شهر آمل، بافت برونگرا

۱-۱- سیمای بیرونی شهر (نمای از دور شهر)

در گذشته مسافران با سرعتی در حدود چند کیلومتر در ساعت به تدریج به شهر نزدیک می شدند. در این حالت، سیمای شهر طی چند ساعت در دیدرس بود و هر چه مسافران به شهر نزدیکتر می شدند، سیمایی روشنتر به خود می گرفت. ولی امروزه هر مسافر توسط وسائط نقلیه به طور متوسط با سرعتی حدود ۸۰ کیلومتر در ساعت به شهر نزدیک می شود. در چنین حالتی، شخص مجال مشاهده آزاد و همه جانبه سیمای شهر و ارزیابی آن را نخواهد داشت (سلطانزاده، ۱۳۷۴، ص ۶۸ و ۷۰).

• سیمای بافت کهن شهر آمل، گرجی محله نمایی از مسجد آل رسول و امامزاده تقی

عناصر و فضاهای عمومی در شهرهای امروز فاقد هویت کالبدی و بصری کافی برای درک کارکردها است. بناها و ساختمانهای بلندی که از خارج یا داخل شهر دیده می‌شوند، می‌توانند کارکردهای گوناگونی را در خود جای داده باشند و به عبارت دیگر، اغلب فضاهای و عناصر معماری و شهری فاقد سیمایی مشخص و مناسب با کارکردها هستند. فقدان سیمای خوانا، مانع از تکوین تصویری گویا و خوشایند در ذهن و مسافران می‌شود (سلطانزاده، ۱۳۷۴، ص ۷۰).

۱-۱-۱- عوامل سازنده سیمای بیرونی شهر:

عوامل سازنده سیمای بیرونی بافت عبارتند از:

۱- فضای سبز، مزارع و باغها.

- ۲- خط آسمان (خط و تصویری که توسط حد نهایی فضاهای کالبدی پدید می‌آید).
- ۳- عناصر شاخص و مهم کالبدی (سلطانزاده، ۱۳۷۴، ص ۷۱).

• سیمای بیرونی بافت کهن شهر آمل، بافت بروونگرا

از ویژگیهای قابل توجه در سیمای بیرونی بافت قدیم شهر آمل، خوانایی، وحدت، تنوع و هویت خاص آن است. منظور از خوانایی عناصر شهری این است که آنها به صورت آشکار، گویای کارکرد و موقعیت خود باشند. عناصر مهم سیمای بیرونی بافت قدیم آمل عبارتند از: بقعه بزرگ، مناره‌های مسجد جامع، مسجد آقابباس و مسجد امام حسن عسگری (ع)، گنبد امامزاده معصوم، گنبد امامزاده تقی، درخت چنار تکیه آملی ها و . . . که از نقاط و جهات گوناگون از فواصل دور قابل مشاهده هستند و هر کدام به سبب ویژگیهای شکلی و فضایی خود گویای برخی از خصوصیات مربوط به کارکرد و موقعیتشان در شهر هستند. انطباق شکل، عملکرد، مفهوم

و کیفیتهای فضایی مجموعه گذشته از خوانایی باعث ایجاد هویتی خاص برای این مجموعه شده است.

• سیمای بافت کهن شهر آمل، بافت بروونگرا

عوامل مهم در ایجاد وحدت بین این مجموعه و محیط اطراف آن عبارتند از:

- ۱- تشابه در فرم‌های اصلی (فرم‌های شیب دار).
- ۲- تکرار عناصر معماری (واحدهای مسکونی و مراکز محلات).
- ۳- پیوستگی و انسجام بافت قدیم.
- ۴- توسعه افقی شهر (مجموعه‌ای از منازل خانه بااغی در یک ارتفاع همگن).
- ۵- ارتفاع هماهنگ عناصر معماری (یک و دو طبقه).

۶ - وحدت در مصالح و رنگ ساختمانها (آجر و سفال) و ..
 (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۱۵ و ۱۶).

۱-۲- سیمای درونی بافت

آنچه که یک عابر در داخل بافت رؤیت می کند، بخشی از سیمای درونی شهر به شمار می آید. عوامل سازنده سیمای درونی بافت قدیم آمل عبارتند از:

● سیمای معابر، خیابان آیت الله جوادی آملی (گذر اصلی نیاکی محله)

۱-۲-۱ راه

منظور از راه عناصر و اجزای شبکه ارتباطات است که شامل بازار، معابر و راسته های اصلی و فرعی، بن بستها و کوچه باغها می شود. بازار به سبب یگانگی و داشتن خصوصیات منحصر به فرد و نیز اختصاص داشتن دو سوی آن به عناصر تجاری، از وضع ممتازی در شبکه ارتباطات برخوردار است. هر کدام از گذرها از یک سو توسط ابعاد و اندازه هایش و از سوی دیگر توسط عناصر و نشانه هایی که در کنار خود دارد، سیمایی خوانا در ذهن عابر پدید می آورد (سلطانزاده، ۱۳۷۴، ص ۷۳). در واقع هر یک از عناصر شبکه ارتباطات بافت قدیم آمل (گذرهای اصلی و فرعی محلات مسکونی، معابر بن بست و کوچه باگی و ...) بر خلاف بافت‌های جدید، دارای خصوصیاتی منحصر به فرد است.

• سیمای معابر، دیدهای مختلف از هفت کوچه واقع در کاردگر محله

۱-۲-۲- مفصل (گره)

محل تجمع فعالیتها، تقاطع راهها و گذرها و کانونهایی که به عنوان مبدأ و یا مقصد شناخته می‌شوند و نقاط حساس در شهر را گزه یا مفصل گویند (غفاری، ۱۳۷۹، ص ۳۶).

گره‌های بافت قدیم آمل در مقیاسهای مختلف قابل تشخیص هستند که مهمترین آن مسجد جامع شهر و تکایا (تکیه مشائی‌ها یا چهارسوق، تکیه شاهاندشتی‌ها و غیره)، مراکز محلات، فضاهای ورودی شهر گذشته (پل دوازده چشمه، قبرستان امامزاده ابراهیم، بقعه خضر و محوطه شهر قدیم آمل) و میدانها می‌باشند.

● راسته پائین بازار محله واقع در انتهای راسته اصلی بازار

www.takprestan.info

هر یک از تکایا و امامزاده‌ها نه تنها به عنوان یک مفصل شهری و مرکز محله، بلکه به عنوان سمبولی از وجود یک محله ابراز وجود می‌کنند، زیرا محله‌های شهر دارای لبه‌هایی که بتوان آنها را از یکدیگر بازشناخت، نیستند و تنها هنگامی که عابر از یک مرکز محله به مرکز محله دیگری وارد می‌شود، احساس می‌کند که به محدوده‌ای جدید وارد شده است (سلطانزاده، ۱۳۷۴، ص ۷۴).

● تکیه و مرکز مشائی محله (میدانچه‌ای) واقع در امتداد راسته اصلی بازار

۱-۲-۳- نشانه

عناصری که به نحوی توسط ابعاد، شکل و حجم و دیگر خصوصیات کالبدیشان از عناصر و فضاهای مجاور به گونه‌ای متمایز شده باشند که به صورت نمایانی خود را در معرض مشاهده قرار دهند، نشانه خوانده می‌شوند (سلطانزاده، ۱۳۷۴، ص ۷۴). نشانه هبیا ظاهری مشخص داشته و مهمترین عامل ایجاد هویت و شخصیت خاص هر شهر است. ویژگیهای مهم نشانه‌ها، تسهیل در ایجاد احساس مکانی، جهت یابی، وضوح و خوانایی محیط است (غفاری، ۱۳۷۹، ص ۳۴).

● وجود عناصر نشانه در بافت، مسجد حاج علی کوچک، مرکز کاشی محله

در بافت کهن و جدید آمل بقعه میربرزگ، قبرستان امامزاده ابراهیم، امامزاده معصوم، منار مسجد آقاباس و مسجد امام حسن عسگری(ع)، پل معلق، مجموعه اداری - حکومتی (تشکل یافته در دوره پهلوی اول) واقع در جانب شرق پل دوازده چشم و ... از نشانه هایی هستند که جهت یابی را برای عابر ناآشنا به محیط، میسر می سازند.

• وجود عناصر نشانه و شاخص مذهبی و طبیعی در بافت، گنبد امامزاده معصوم و درخت چنار

البته لازم نیست همواره یک نشانه از فاصله ای دور جلب نظر کند یا تنها نقش راهیابی داشته باشد، بلکه همه عناصری که به نحوی می توانند سیما و تصویری خوانا و به یادماندنی از محیط پیرامون خود به وجود آورند، نشانه محسوب می شوند. به طور مثال، فضای ورودی یک خانه در

پیچ معبر، واقع شدن یک خانه در تقاطع چند معبر، گوشه سازی خاص (پخ) یک ساختمان مسکونی و ...

نشانه ها در مقیاسهای مختلف (مقیاس شهر، بافت قدیم، محله و واحدهای همسایگی) در سطح شهر آمل قابل تشخیص و شناسایی هستند.

۱-۲-۴-لبه

لبه بخشی از سیمای شهر، متشكل از فضاهای کالبدی یا فضای سبز است که موجب تمایز شدن سیمای دو بخش شهر از یکدیگر می شود (سلطانزاده، ۱۳۷۴، ص ۷۵). لبه ها حدود قسمتهای ساخته شهر یا محل تلاقی بافت شهر و بیرون آن را گویند. لبه ها در حقیقت نمای ساختمانهای متوالی و همچوار و قابل رویت در شهر هستند که ممکن است در اثر وجود فضاهای باز بزرگ که امکان رویت چند ساختمان همچوار را فراهم آورده، به وجود آمده باشند. نظم فضایی و کیفیتهای بصری لبه ها از ویژگیهای کالبدی یک شهر محسوب می شوند (غفاری، ۱۳۷۹، ص ۳۶).

• رودخانه هراز به عنوان یک لبه قوی و طبیعی در بافت کهن شهر آمل

مهمترین لبه های موجود در سطح بافت کهن آمل، رودخانه هراز (جانب شرقی بافت) و نهر شهررود (با جهت جنوب - شمال غربی از محلات مسکونی بافت می گذرد) می باشد.

در محدوده بافت قدیم، رودخانه هراز به عنوان یک لبه قوی مطرح بوده که محدودکننده توسعه بافت قدیم شهر می باشد. در دوره پهلوی اول با احداث خیابان شهید بهشتی در حاشیه غربی رودخانه و کاشت درختان نارنج ... در طرفین این خیابان و شکل گیری بناهای دو طبقه و ممتد در جانب غربی آن عملاً یک لبه قوی ایجادمی گردد که بافت قدیم را قاب می کند. عبور نهر شهررود از داخل بافت قدیم باعث ایجاد یک لبه طبیعی و مفصل خطی در آن گردیده است. عرض نسبتاً خوب آن موجب

شكل گیری ساختمانها و معابر پیاده و سواره در طرفین آن و در نهایت سبب همچواری انسان، ساختمان، آب و طبیعت شده است.

● نهر شهررود به عنوان یک لبه طبیعی در داخل بافت کهن شهر آمل

۱-۲-۵- محله

از ویژگیهای قابل توجه شهرهای سنتی ایران تشکل شهر از محلات مختلف و اکثراً با اندازه و فرم‌های متفاوت است. مقیاس انسانی و موقعیت محله در شهر از عوامل مهم شکل دهنده به آن هستند، مقیاسی که معیار آن دسترسی پیاده به مرکز محله و شهر است. این مقیاس انسانی کمک می کند که اهالی بتوانند از طریق راههای پیاده احتیاجات خدماتی و اجتماعی خود را برطرف کنند و ساکنان و خانواده ها به یکدیگر نزدیک

شوند و در فضاهای ارتباطی و جمعی امکان فعالیتهای اجتماعی به وجود بیاید. از خصایص مهم یک محله ساخت و سازمان اجتماعی آن است که می تواند در ایجاد وحدت و هویت خاص محله سهم مهمی داشته باشد. در شهرهای سنتی ایران محله غالباً به عنوان یک واحد اجتماعی متشكل از تعدادی واحد همسایگی است، که هر واحد همسایگی از تعداد خاصی خانه های مسکونی تشکیل شده است.^۱ اینجا اینجا مانند حسینیه، تکیه، بازارچه، حمام، مدرسه، مسجد و ... مکمل آن می باشند و بسته به اندازه و سطح اقتصادی ساکنان در اندازه و شکلها مختلف ساخته شده اند (غفاری، ۱۳۷۹، ص ۳۴).

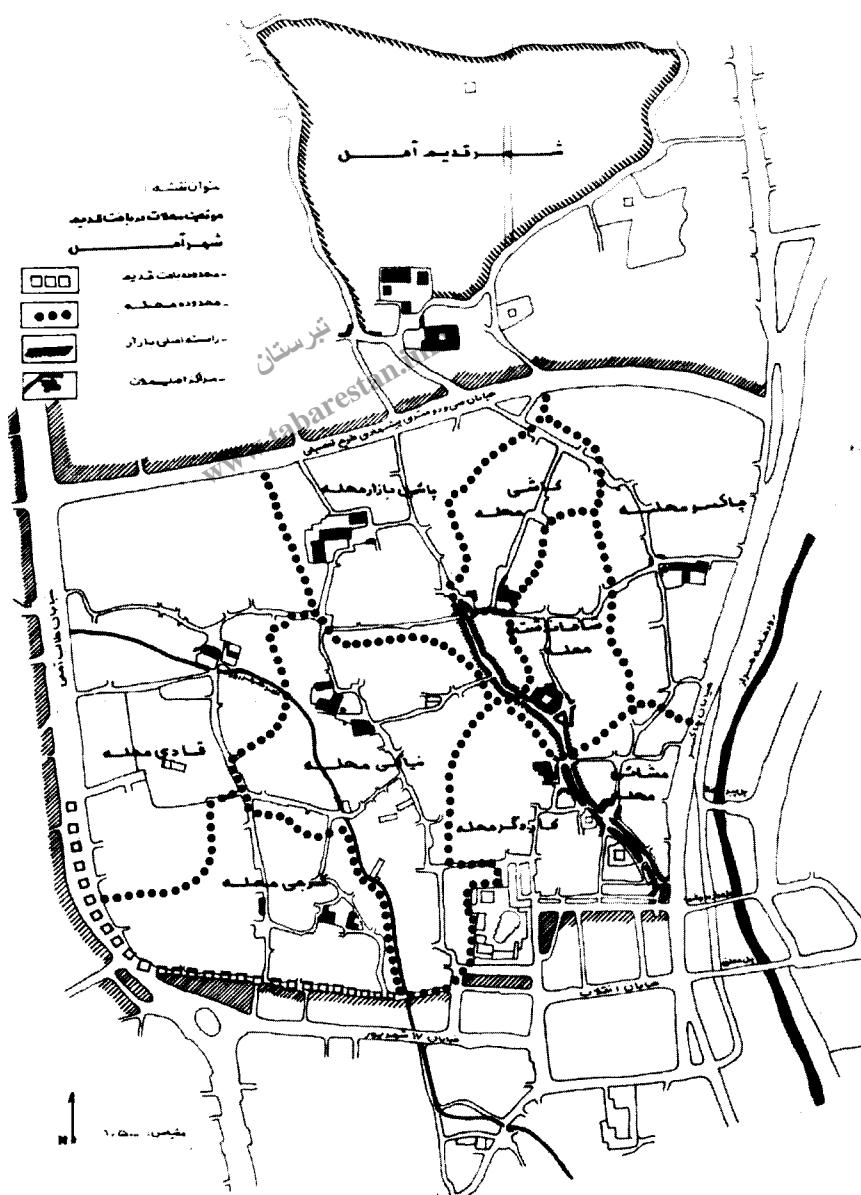
بافت کهن شهر آمل متشكل از ۱۴ محله با عناصر شاخص و نمادین به اسامی زیر می باشد:

- ۱- گلbag محله (مسجد جامع، تیمچه ها).
- ۲- نیاکی محله (تکیه سادات نیاکی یا حسینیه ارشاد).
- ۳- کاردگر محله (تکیه امیری ها، مسجد آقامعباس).
- ۴- مشائی محله (تکیه مشائی ها، چهارسوق).
- ۵- شاهاندشت محله (تکیه هاشمی).
- ۶- گرجی محله (اماوزاده تقی، مسجد آل رسول).
- ۷- قادی محله (حسینیه شهداء).
- ۸- کاشی محله (مسجد حاج علی کوچک یا مسجد آیت الله جوادی آملی).
- ۹- چاکسر محله (اماوزاده قاسم).

- ۱۰- پائین بازار محله (تکیه آملی ها یا حسینیه هدایت).
 - ۱۱- سبزه میدان (بقعه میربزرگ، مسجد سبزه میدان یا آیت الله حسن زاده آملی).
 - ۱۲- شهر قدیم یا اراضی گنبدبن (مسجد امام حسن عسگری(ع)، بقعه ناصر الحق).
 - ۱۳- اسپه کلا (تکیه اسکی ها، بقعه خضر).
 - ۱۴- اسکی محله یا هارون محله (اداره اقتصاد و داراثت).
- هر یک از این محلات دارای یک مرکز محله با عناصر خدماتی، آموزشی، مذهبی، تجاری و... برای نیازهای روزانه و هفتگی خود می باشند.

۲-معماری شهر

هدف این بخش، تبیین اصول ساخت و سازمان فضایی و تعیین ابعاد و عوامل مؤثر در معماری شهری به صورت عام و معرفی و تجزیه و تحلیل معماری شهر آمل به صورت خاص می باشد.

- محدوده محلات و موقعیت مراکز اصلی محلات بافت کهن شهر آمل

۱- بافت شهر

منظور از بافت هر شهر یا محله، نحوه قرارگیری دانه‌ها و سلولهای کالبدی در کنار یکدیگر و خصوصیت فیزیکی شبکه ارتباطات است که تحت تاثیر عوامل گوناگون مانند جغرافیا و اقلیم، نحوه احداث و رشد فضاهای مسکونی، مصالح و فن ساختمان و شیوه معیشت و اسکان شکل می‌گیرد. بافت محله‌ها از نظر چگونگی قرارگیری فضاهای کالبدی در کنار یکدیگر دو گونه هستند:

الف - بافت پیوسته (متصل):

یعنی بافتی که دانه‌های آن به یکدیگر پیوسته و متصل هستند و مجموعه کالبدی واحد و یکپارچه‌ای را پدید می‌آورند که هر واحد مسکونی از دو یا سه جبهه به دیگر واحدها متصل و پیوسته است، مانند بافت‌های قدیمی واقع در شهرهای کویری نظیر اصفهان، شیراز و یزد که به صورت بافت پیوسته ارگانیک (خودسامان یافته) می‌باشد.

ب - بافت گستته (منفصل):

بافتی که دانه‌های آن از یکدیگر جدا هستند. در چنین بافت‌هایی بین واحدهای مسکونی فاصله‌ای هر چند اندک وجود دارد این فاصله معمولاً یا به دلیل شرایط اقلیمی و یا به دلیل توأم بودن محل سکونت و کار و ... می‌تواند باشد. بافت‌های قدیمی واقع در شهرهای شمالی ایران (مازندران و گیلان) و شهرهای جنوبی (بوشهر و هرمزگان) به دلیل تهویه ساختمانها دارای ساختاری پراکنده و منفصل می‌باشند.

باقتهاي شهری از نظر نوع شبکه های دسترسی و ارتباطی به دو شکل خاص ذیل می باشند:

۱ - شهرهای شطرنجی یا پیچازی:

در این شهرها، کوچه ها خطوط عمود بر هم هستند و هم‌دیگر را قطع می کنند، نمونه آن در تعداد زیادی از قلعه های روستایی مشاهده می شود.

۲ - شهرهای تار عنکبوتی یا گستته ای:

فرم این شهرها دایره ای شکل می باشند که در مرکز آن بناهای اصلی مانند مسجد، ساختمان حکومتی (ارگ) و ... قرار گرفته اند که نمونه آن در اکثر شهرهای کویری مشاهده می شود (پژوهش و عمران ۴، ۱۳۷۹، ص ۵ و ۶).

لذا با توجه به مطالب فوق، بافت قدیم شهر آمل از نظر تراکم واحدهای معماری، به صورت منفصل (بافت باز یا گستته) بوده و از لحاظ شبکه ارتباطی، دارای شبکه ارگانیک تار عنکبوتی می باشد.

فضای باز یا غیر سرپوشیده را می توان به عنوان فضای خالی و فضای سرپوشیده را به عنوان فضای پُر تعریف نمود. نظم و رابطه بین فضاهای پُر و خالی از مهمترین وجوه معماری و شهرسازی به شمار می رود. نوع سازماندهی فضایی بین فضاهای پُر و خالی و نحوه تفکیک و اتصال یا ارتباط آنها که ممکن است با واسطه یا به وسیله فضاهای گذار یا مفصلهای

اتصالی یا بدون آنها باشد، تأثیر قابل توجهی در کیفیت و ادراک فضای معماری به خصوص در فضاهای متواالی و پیوسته به یکدیگر دارد. در شهر آمل به علت بروونگرا بودن عناصر معماری آن، فضاهای پُر (مثبت) توسط فضاهای خالی از یک یا چند طرف محاط شده اند و نمای اصلی ساختمان اکثرًا رو به بیرون بوده که نمای فضاهای عمومی شهری را نیز به وجود می آورد.

شرایط خاص اقلیمی معتدل و مرطوب، بارانهای دائمی و نیاز به تهویه و کوران هوا منجر به تفکیک واحدهای ساختمانی و بافت شهری شده است، که نتیجه آن تراکم نسبتاً کم اشغال زمین است.

به علت تکنولوژی زمان (استفاده از مصالح آجر، سنگ و به کارگیری نیروی کششی چوب و عدم مقاومت طولانی مصالح در مقابل رطوبت و باران)، نیاز به فاصله گرفتن از زمین و عدم امکان ساخت در ارتفاع، شهر به صورت افقی و اکثرًا در یک (کرسی بلند) یا دو طبقه گسترش یافته است (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۱۸).

● عکس هوایی بافت کهن شهر آمل در سال ۱۳۳۵، بافت بروونگرا

۱-۱-۲- لایه های بافت شهر

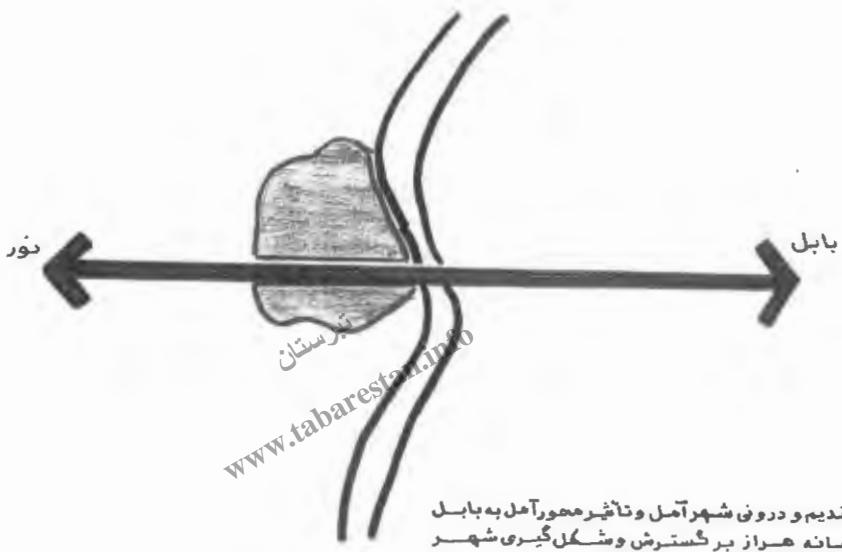
بافت هر شهر کمیتی پویا و در حال تغییر است که وضع کالبدی شهر و چگونگی شکل گیری و تحول ساختاری آن را در طول زمان نمایان می سازد. بافت هر شهر تحت دانه بندی فضای کالبدی شهر یعنی فضاهای پر و خالی و مقدار آنها را نسبت به یکدیگر و چگونگی رابطه و حد نزدیکی بین آنها را مشخص می کند و همچنین شبکه ارتباطات و نحوه دسترسی ها و خصوصیات کلی راهها و کوچه ها و همچنین چگونگی و نحوه توزیع فضایی فعالیتها را نشان می دهد. از آنجایی که بافت شهرها امکان بررسی وضع کالبدی - کارکردی، موقعیت طبیعی و اجتماعی شهر را میسر می سازد و از روی آن می توان به نحوه شکل گیری و مراحل رشد و توسعه شهر در طی تاریخ پی برد.

بررسی کالبدی شهر آمل نشان می‌دهد که در آن ساختمانها،
فضاهای تاریخی و قدیمی با رشد معاصر شهر چنان ترکیب
شده اند که محصول این ترکیب، مجموعه‌ای نامتعادل متشكل از چندین و
چند نوع بافت متفاوت شهری است که چون لایه‌های برهم تلنبار شده
است. این لایه‌های مختلف که تاکنون به کمیتها و ^{ویژگیهای} متفاوتی
کالبد شهر آمل را تشکیل ^{تبلیغات} داده اند به چهار نوع بافت ذیل قابل تقسیم
است:

- ۱- بافت قدیمی (بافت کهن و تاریخی)،
- ۲- بافت جدید،
- ۳- بافت حومه‌ای،
- ۴- بافت ناپیوسته.

این بافتها و بافت تاریخی با هم روابط متقابل داشته و در سه دهه گذشته نوعی تقسیم عملکردی را پذیرفته اند. به طوری که مرکز تجاری - خدماتی شهر در بافت تاریخی و قدیمی جای گرفته و بافت‌های جدید، حومه‌ای و ناپیوسته بیشتر عملکرد مسکونی و صنعتی دارند (پژوهش و عمران^۴، ۱۳۷۹، ص ۶ و ۷).

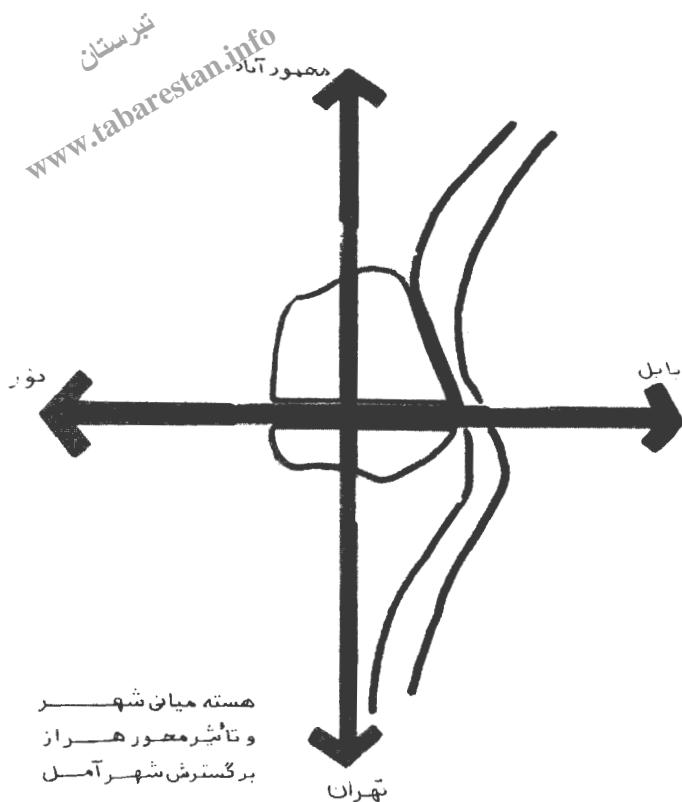
با توجه به مطالب فوق، در مجموعه کالبدی شهر آمل می‌توان سه بخش (محدوده) را تشخیص داد:

۲-۱-۱-۱-بخش درونی (کهن و تاریخی)

بخش درونی بافت شهر آمل در واقع هسته اولیه شهر را تشکیل می دهد و لذا مهمترین قسمت بافت شهر می باشد. بخش درونی یا بخش قدیمی شهر آمل تبلور شکل گیری مداوم و پیوسته ای است که در طول چندین قرن رخ داده است و در واقع هویت فرهنگی - تاریخی شهر را تشکیل می دهد و برخوردار از محلات مسکونی (مشاوی محله، شاهاندشت محله، نیاکی محله و...) و عناصر ساختی و عملکردی خاصی می باشد. این محدوده دارای فضاهای جمعی و شهری و عناصر شالوده ای و نمادین متعددی از قبیل ستون فقرات بازار، مراکز محلات، عناصر شهری و گذرها و معابر اصلی با استخوان بندي منسجم و ارگانیک بوده که هر یک با توجه به گذشت زمان دارای ارزش و بار اجتماعی، اقتصادی، تاریخی و

فرهنگی هستند. از ویژگیهای اصلی ساخت کالبدی این بخش، وجود اصل پیوستگی فضایی است که بر پیوند فضایی میان عناصر مجموعه(مراکز شهری و مراکز محلات از طریق یک رشته فضاهای و عناصر ارتباط دهنده یعنی گذرهای اصلی و میادین) استوار است.

۲-۱-۱-۲- بخش میانی (جدید)

بخش میانی شهر آمل در حاشیه بخش درونی شامل قسمتهایی است که نه به کنندی بخش درونی و نه به سرعت بخش بیرونی بلکه به آرامی در دهه های اول تا سوم قرن حاضر شکل گرفته است.

این بخش در شهر آمل همانطوری که در نقشه مراحل توسعه تاریخی شهر مشخص شده علاوه بر اینکه اطراف هسته تاریخی گسترش پیدا کرده و با احداث پلهای دوازده چشم و معلق به سمت شرق رودخانه هراز هم کشانده شده است. در واقع این قسمت از شهر تا اواخر دوران پهلوی اول را در بر می گیرد. این بخش در حالی که واجد ارزش‌های فضایی بخش درونی است بافت آن نسبت به بخش قدیمی تر بازتر و کوچه‌ها نسبتاً گشادتر است.

در شهر آمل قسمتهایی از محلات هارون محله، اسکی محله، خاور محله، پائین بازار محله، گرجی محله و اسپه کلا به این بخش تعلق دارند. نکته مهمی که در این بخش از شهر آمل ملاحظه می شود، پیوستگی فضایی آن با بخش قدیمی از طریق رشته‌ها و عناصر ارتباط دهنده می باشد (پژوهش و عمران ۲، ۱۳۷۸، ص ۸۸).

۲-۱-۱-۳- بخش بیرونی (حومه‌ای و ناپیوسته)

این بخش از شهر آمل که حاصل گسترش و رشد شتابان، نامطلوب، مختلف الشکل و گوناگون دهه‌های اخیر است. این بخش مربوط به دوران پهلوی دوم بوده و بعد از دهه چهل با اصلاحات اراضی و

هجوم روستائیان به سمت شهر و اتصال روستاهای همچوار به شهر تا دهه شصت و هفتاد به اوج خود رسیده است.

به طور کلی بخش بیرونی شهر آمل مانند سایر شهرهای ایران محصول فعالیتهای ساختمانی دهه حاضر است و قادر ارزش‌های فضایی - کالبدی و معماری و شهرسازی بخش‌های درونی و میانی است. ساختار بافت این قسمت از شهر یکنواخت، بی‌هویت، ناهمانگ و قادر فضاهای شهری است. در طراحی و ساماندهی این قسمت از شهر شایسته است که اصول و معیارهای فضایی - کالبدی حاکم بر بخش‌های درونی و میانی توجه شده و به پیوستگی فضایی عناصر مختلف شهر با استفاده از تکنولوژی و مصالح امروزی توجه گردد (پژوهش و عمران ۲، ۱۳۷۸، ص ۸۹).

● لایه های بافت شهری بافت کهن شهر آمل

به طور کلی این بخشها با ساختاری متفاوت، محصولی از تفکرات، اندیشه ها و سنن اجتماعی ساکنین آن بوده و از شرایط و عوامل اقلیمی، جغرافیائی، سیاسی، نظامی و شیوه های کاربردی سود برده اند. به عبارت دیگر ترکیب اندامی شهر چیزی جز تبلور فضایی سنن زیست و شیوه های معیشت و تولید در یک مکان خاص نیست و ساخت کالبدی شهر و یا مسکن بازتاب اوضاع و احوال اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و

اقتصادی حاکم بر جامعه در فضا است که در مقاطع زمانی - مکانی خاص خود اتفاق افتاده است.

هر پدیده ای هر اندازه پویا باشد هرگز نخواهد توانست شریان ارتباطی خود را از هسته اولیه خویش بگسلد چرا که در این صورت به عمر خود پایان داده بالاخص اگر این پدیده شهر باشد. هر شهری به اتکای هسته اولیه خویش که مرکزیت شهر را نیز دارد، به دوران ^{بیرون از} تئیده و گستردگی شود و بی تاثیر از چگونگی شکل اولیه آن نخواهد بود (پژوهش و عمران^۴، ۱۳۷۹، ص. ۷).

● سیمای شهر آمل در سال ۱۳۳۵، پل دوازده چشمی به عنوان دروازه شرقی (دروازه بارفروش)

۲-۲ - دروازه های بافت کهن شهر آمل

به دلیل حوادث مکرر طبیعی و غیرطبیعی هیچ اثری از دروازه های گذشته شهر باقی نمانده است و به منظور شناسایی موقعیت دقیق این دروازه ها و محورهای ورودی گذشته تنها مدرک مستند عکس هوایی سال ۱۳۳۵-ش. و شناخت محلی و محیطی و نیز کمک و مساعدت از کهنسالان و مطالعه سفرنامه ها و کتب قدیمی می باشد مهمترین دروازه های سابق شهر آمل عبارتند از:

- ۱- دروازه گیلان یا دریای خزر (دوازه شمالی)، واقع در غرب محوطه شهر قدیم یا اراضی گنبدبن.
- ۲- دروازه بارفروش یا بابل یا جرجان (دوازه شرقی)، واقع در جانب شرق پل دوازده چشممه.
- ۳- دروازه تهران یا دروازه لاریجان یا کوهستان (دوازه جنوبی)، واقع در شرق بیمارستان ۱۷ شهریور.
- ۴- دروازه نور (دوازه غربی)، واقع در شمال قبرستان امامزاده ابراهیم (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۲۳).

۲-۳ - استخوانبندی بافت کهن

استخوانبندی بافت، اصلی ترین عناصر سازنده و شکل دهنده شهر است که به عنوان مجموعه ای مرکب از کاربریها و عناصر مختلف و متنوع شهری به هم پیوسته، کلیت شهر را انسجام می بخشد. این انسجام بخشی از

شهری ترین و عمومی ترین قسمت شهر شروع می‌شود و تا محله‌های مسکونی تداوم می‌یابد و نیز خدمات شهری را از بخش‌های عمومی تا قسمتهای مسکونی توزیع می‌نماید.

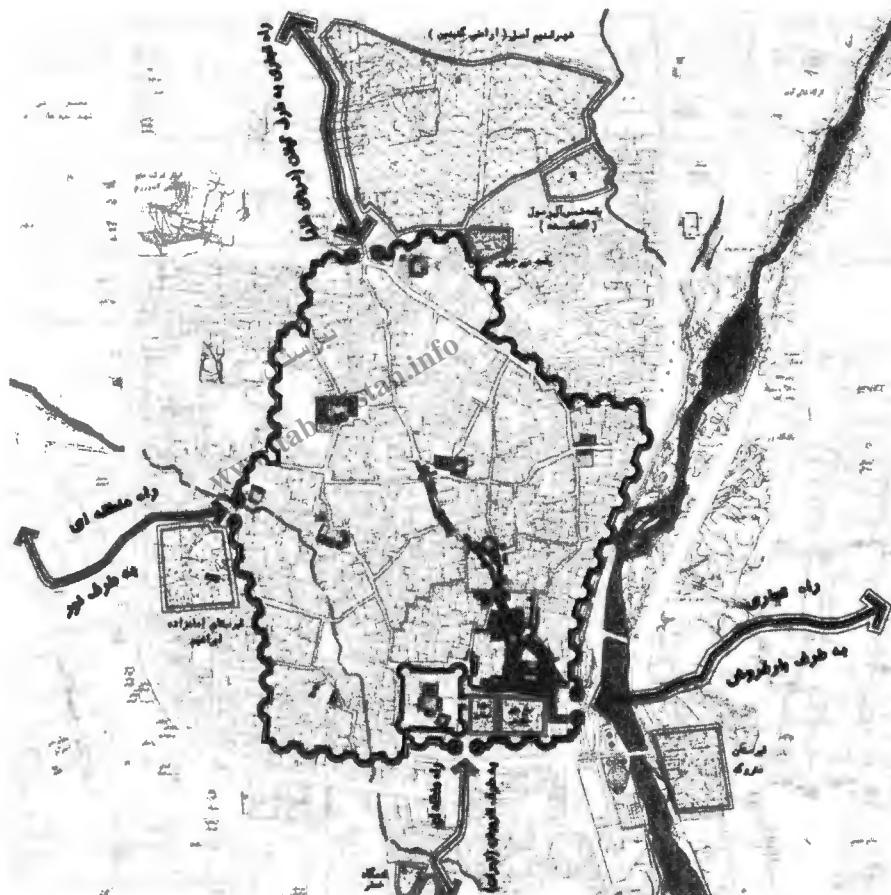
به طور کلی می‌توان عناصر متشكله استخوانبندی بافت شهری را

به چهار عنصر ذیل تقسیم نمود:

تبرستان
www.tabarestan.info

- ۱- ستون فقرات (اسکلت) یا به عبارتی بازار شهر،
- ۲- عناصر شهری،
- ۳- مراکز محلات (میان شالوده‌ها)،
- ۴- مسیرهای اصلی (گذرها و معابر اصلی).

بافت قدیم شهر آمل به عنوان هسته اولیه شهر همانند سایر شهرهای ایران بعد از اسلام در طول زمان چهار تغییرات مختلفی شده است اما آخرین شکل شهر قبل از تخریب بارو در قرن سیزدهم هجری به عنوان کاملترین شکل شهر اسلامی و مداخلات و تغییراتی که در آن پس از تخریب بارو و در اوایل قرن تا زمان معاصر رخ داده است، مجموعه‌ای به عنوان بافت کهن شهر آمل مطرح می‌کند که حاصل این تغییرات است.

• استخوانبندی بافت کهن آمل قبل از مداخلات کالبدی (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰)

به دلایل ذیل محدوده استخوانبندی بافت قدیم آمل به صورت زیر شناسایی شده است:

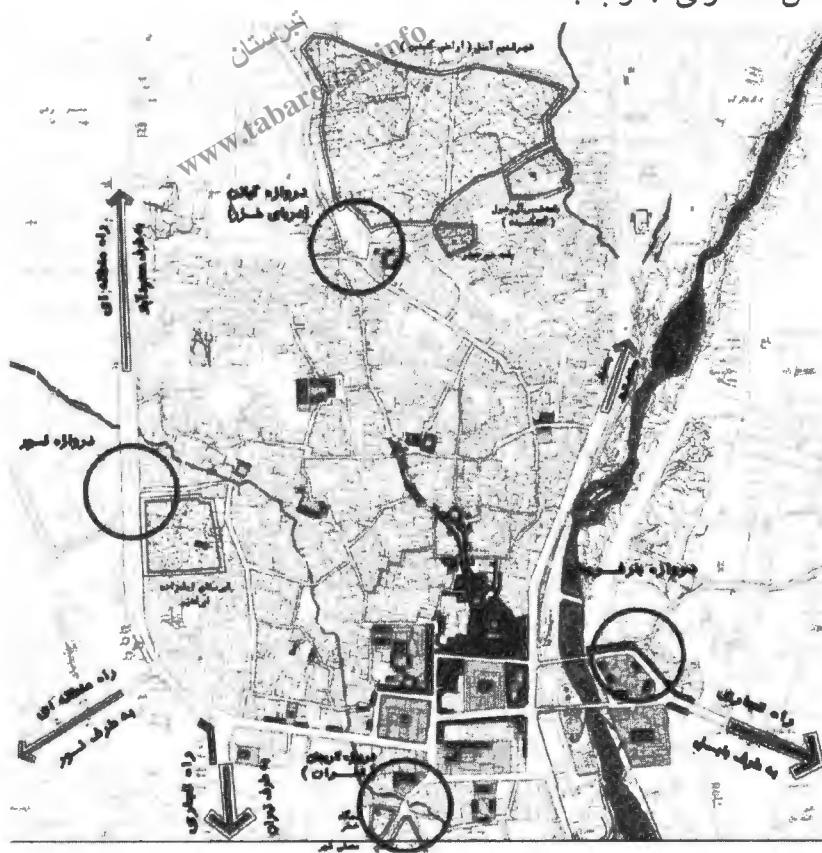
- ۱- با توجه به ریخت شناسی و مورفولوژی بافت (شکل بافت و محدوده و محوطه و مکانها بر اساس نوع ساختمانها و شبکه معابر ارگانیک به لحاظ قدمت و کیفیت اینه).

- ۲- عکس هواپی سال ۱۳۳۵ ه. ش. (قدیمی ترین سند مصور موجود و نشان دهنده محدوده شهر داخل باروی تخریب شده و اولین توسعه و گسترش شهر در زمان پهلوی اول).
- ۳- ارتباط عناصر مهم شهری و مجموعه های به هم پیوسته شالوده ای نظیر مجموعه بازار، میدانهای شهری، کاربریهای مهم شهری، ساختمانهای اداری دوران پهلوی اول و ارتباطات مهم شهری اولیه.
- ۴- با توجه به بررسیهای انجام شده و بازدیدهای صورت گرفته از مکانها و محوطه های قدیمی موجود و استعلام از ریش سفیدان و افراد مسن و شناخت محلی.

ساختمار اصلی بافت قدیم شهر آمل و اجزاء متشكله آن در اتصال با شهر امروز قرار گرفته است و هر چه از جایگاه شهری و مرکز شهر و محورهای اصلی فاصله می گیرد از حجم آن کاسته می شود. بازار به عنوان اسکلت اصلی بافت در راستای شمالی - جنوبی قرار دارد و ورودی آن در جنوب با کاربریهای عمومی شهری و ساختمانهای دولتی که حاصل ساخت و سازهای پهلوی اول و بعد از آن هستند متصل می شود. هر چند که بازار ورودی تعریف شده ای ندارد فضای ورودی آن در ساخت و سازهای سریع اوایل قرن تغییر نموده است.

همانطور که گفته شد بخش جنوبی ساختمار اصلی بافت کهن را کاربریهای عمومی و ساختمانهای دولتی تشکیل می دهند که می توان به شهرداری، بانکها، ادارات دولتی و مصلای شهر اشاره نمود. خیابانهای

اصلی شهر نیز از این محدوده عبورمی کنند که پر رونق ترین تجاریهای شهری نیز در کنار این خیابانها شکل گرفته اند. جنوبی ترین بخش ساختار اصلی بافت قدیم را تکیه اسک و مرکز اسپه کلا تشکیل می دهند که حد فاصل کاربریهای عمومی مرکز شهر و بخش مسکونی جنوب بافت هستند.

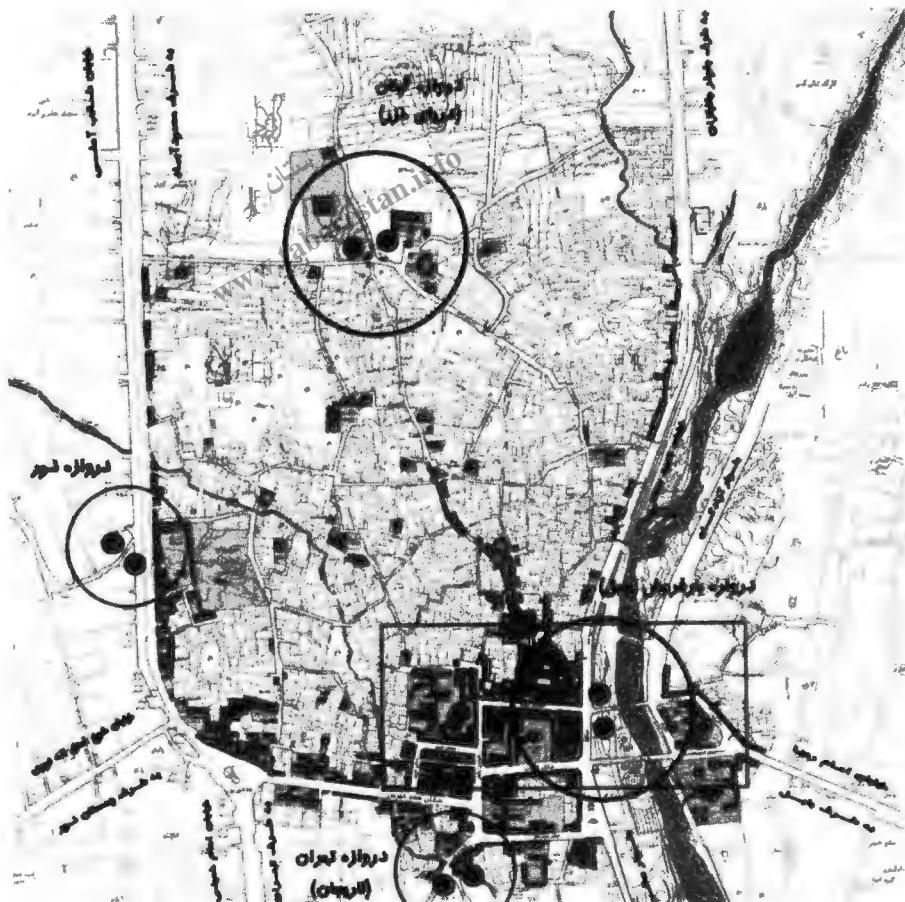

- استخوان بنده بافت کهن آمل بعد از مداخلات کالبدی پهلوی اول (اسلامی مقدم،

بازار در امتداد خود از جنوب به شمال هر چقدر که از کاربریهای عمومی فاصله می‌گیرد، بیشتر روحیه مسکونی می‌گیرد. بازار در اتصال با محلات مسکونی بافت کهن توسط مسیرهای اصلی بافت و مراکز محلات نقش خود را به عنوان اسکلت ساختار اصلی محدوده بافت کهن ایفا می‌کند. در بافت کهن شهر آمل نه تنها عناصر اصلی استخوانبندی بافت مانند مسجد جامع به آن متصل هستند، بلکه مراکز محلات مشائی محله (تکیه مشائی‌ها یا چهارسوق)، کاردگر محله (تکیه امیری‌ها) و شاهاندشت محله (تکیه هاشمی) و عناصری از قبیل مسجد جامع و مسجد آقاباپس (هر دو مسجد به صورت حیاط مرکزی و تک منار می‌باشند) نیز به طور مستقیم به آن متصل شده‌اند.

بازار تا حدود کاشی محله یا چهارراه قیصر (مسجد حاج علی کوچک یا آیت الله جوادی آملی) تداوم می‌یابد و پس از آن فقط مسیر اصلی که در امتداد بازار قرار دارد، متصل کننده بازار و مراکز محلات شمالی بافت است. در بخش شرقی بافت، رودخانه هراز قرار دارد که در قدیم به عنوان عامل دفاعی و محدود کننده مطرح بوده است. اما به واسطه ساخت و سازهای اوایل قرن در دوره پهلوی اول و احداث پل معلق در امتداد خیابان انقلاب و نیز احداث همزمان تعدادی از ادارات شهر نظیر اداره اقتصاد و دارائی، ثبت استناد و املاک، ثبت احوال، شهربانی، ژاندارمری و پست در شرق رودخانه هراز، این محدوده به عنوان بخش منفصل ساختار اصلی بافت کهن مطرح است.

با توجه به مطالب فوق می‌توان ساختار اصلی بافت کهن شهر آمل را بر اساس عناصر متشکله آن به شرح زیر تقسیم بندی نمود:

- استخوان بندی بافت کهن آمل در حال حاضر (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰)

۲-۳-۱- اسکلت (ستون فقرات):

همانطور که گفته شد بازار به عنوان اسکلت و ستون فقرات بافت، اصلی ترین عنصر متشکله و پیونددهنده ساختار اصلی بافت کهن است. مجموعه بازار آمل دارای ۱۳ راسته اصلی و فرعی و عناصر مذهبی و عمومی و...بوده که در بخش‌های بعدی معرفی می‌گردند.

۲-۳-۲- عناصر شهری:

این عناصر به عنوان کاربریهای اصلی شهری در اتصال با اسکلت قرار دارند از جمله این عناصر می‌توان به کاربریهای عمومی، ساختمانهای دولتی، فضاهای آموزشی، مسجد جامع، مسجد آقاباس، مجموعه میربزرگ و مصلای شهر اشاره نمود.

۲-۳-۳- مرکز محلات:

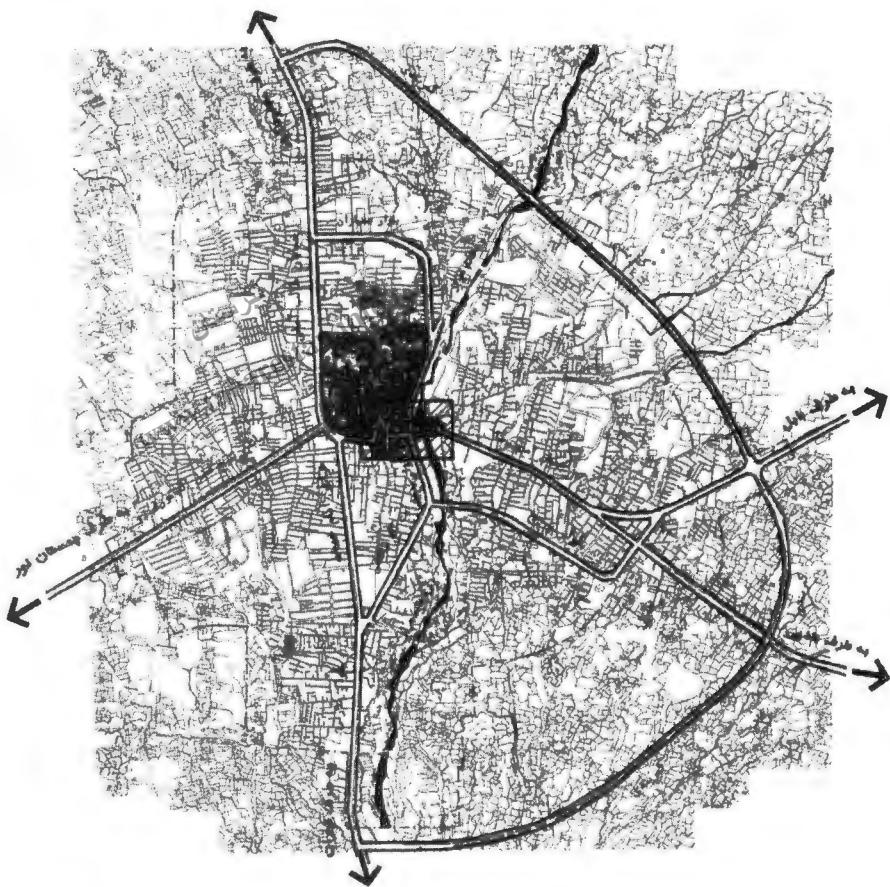
مراکز محلات به عنوان میان شالوده عامل پیوند دهنده ساختار اصلی بافت و بخش مسکونی یا ساخت فرعی به شمار می‌آیند. اکثر مرکز محلات بافت قدیم شهر آمل توسط یک فضای مذهبی (عناصر نمادین محله و بافت) و تعداد محدودی تجاری محلی یا خدمات محله‌ای شناخته می‌شوند.

۲-۳-۴- مسیرهای اصلی:

این مسیرها نقش اتصال دهنده بخش‌های مختلف ساختار اصلی بافت را به عهده دارند. از این مسیرها می‌توان به معابر اتصال دهنده مراکز محلات و بازار یا خدمات شهری جنوب بافت و یا شرق رودخانه به بخش اصلی استخوانبندی و بازار اشاره نمود (پژوهش و عمران ۳، ۱۳۸۰، ص ۶۳).

۲-۴- ارتباط استخوانبندی بافت کهن با استخوانبندی شهر (بافت میانی):

- ۱- از شمال اتصال تعریف شده ای ندارد (از طریق خیابان شهید هادی زاده و اتصال آن به مسجد امام حسن عسکری (ع) و محوطه شهر قدیم آمل یا اراضی گنبدبن)
- ۲- از شرق به خیابان ساحلی شهید بهشتی و رودخانه هراز.
- ۳- از جنوب شرقی از طریق مجموعه اداری غرب رودخانه پلهای موجود (پل دوازده چشم و پل معلق).
- ۴- از جنوب توسط خیابان جنوبی بافت (خیابان شهید رجایی) و تکیه اسک و بیمارستان ۱۷ شهریور (مصلای قدیم).
- ۵- از جنوب غربی از طریق میدان ۱۷ شهریور و خیابانهای متصل به آن (خیابانهای ۱۷ شهریور، امام خمینی و طالب آملی).
- ۶- از غرب از طریق بلوار طالب آملی (پژوهش و عمران ۳، ۱۳۸۰، ص ۶).

- ارتباط استخوان بندی بافت کهن با استخوان بندی شهر (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ضمیمه)

۲-۴- ویژگیهای کالبدی و بصری بافت کهن در مقیاس محلات

برخلاف مجموعه فضائی بازار که به عنوان فضای عمومی برای حضور همه شهروندان و تازه واردین به شهر می‌باشد، محلات مسکونی در بافت قدیم دارای حجاب سکونتی خاص است. به خاطر ویژگیهای سنتی خانواده‌های ساکن محلات مسکونی و رفتار اجتماعی حاکم، هر محله شکل

مختص به خود را می‌یابد. بنا به تمایزات فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و نژادی، محلات مستقل و مجزا از هم پا می‌گیرند.

همزیستی متشکل خانواده‌ها در قالب فضایی به نام محله، بی‌شک از واقعی تاریخی و اتفاقی غیرمنتظره شهری - منطقه‌ای تاثیر پذیرفته است. گرچه درهم آمیختگی جاذبه‌های مسکونی که به صورتی عمده در تمام شهر وجود دارد مانع برای بازشناسی مستقیم حدود کالبدی محلات محسوب می‌شود، ولی باید در نظر داشت که این بیشتر برای ناآشنایان به شهر مطرح است تا خود ساکنین. تقسیم بندی شهر به محلات مختلف را نباید به مثابه یک بنیاد شهری منجمد و بی روح دانست، چرا که نه تنها تظاهرات مذهبی، بلکه همدردی و همکاری‌های اجتماعی نیز سبب شده‌اند تا حریم و مرزهای محلات به صورت متحرک و بیشتر ضمنی باشد تا عینی. به طور نمونه حرکت دسته‌های عزاداری، بیانگر تعلق محله به شهر می‌باشد. عامل اصلی تکوین محلات چهارده کانه در بافت کهن آمل مواردی است که بر شمردیم، ولی شکل گیری فضای ساخته شده وسیعتر از خانه، به ویژه آنگاه که به صورت منقطع و تدریجی ساخته شده، نه بر روی طرحی از پیش ساخته و پرداخته شده، بلکه از تمایلات، سلیقه‌ها و نیازهای ساکنین آن که بیانگر نظام اجتماعی و فرهنگ شهرنشینی آنان بوده برمی‌خیزد.

خودبستگی و استقلال محدود محلات مسکونی نیاز به امکانات عمومی چون مسجد، حسینیه، آب انبار، حمام عمومی و دکاکین تامین کننده مایحتاج روزمره مختص به خود را مطرح می‌کند. تمرکز و تشکل این فضاهای در دل محلات، بازگو کننده رابطه انسان با جامعه است.

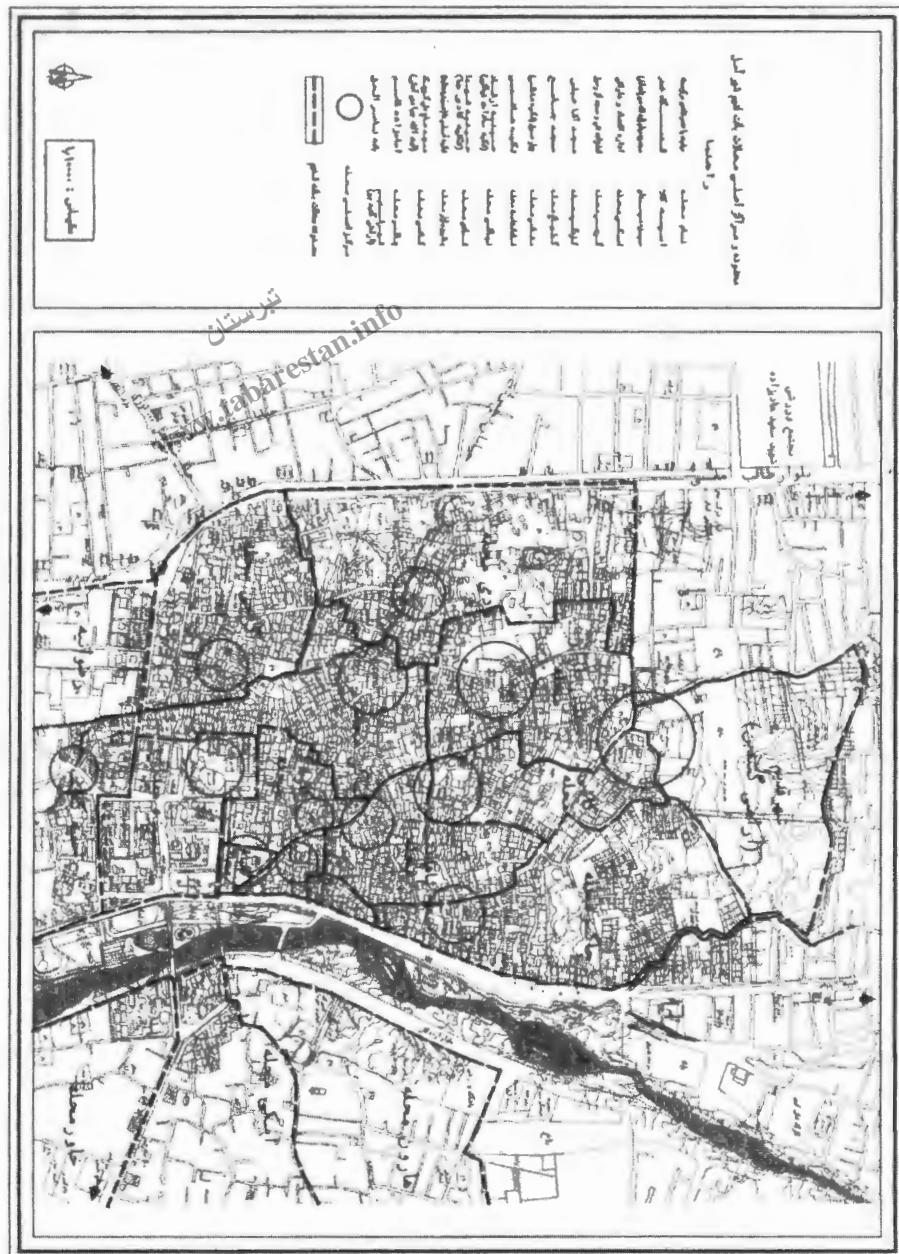
برخورداری محله از حجاب سکونتی سبب آن می‌شد که مسیرها، فضاهای عمومی و گذرها با خطوط اصلی شبکه ارتباطی شهر در رابطه مستقیم نبوده و بازار و فضاهای عمومی به طور مستقیم به مراکز محلات دسترسی نیابند.

۲-۱-۴- ویژگیهای فضایی - کالبدی - اجتماعی - اقتصادی محلات

مجموعه بافت کهن آمل مرکب از ۱۴ محله می‌باشد. بررسیهای انجام شده نشان می‌دهد که سازمان فضایی - کالبدی بافت قدیم شهر به پیوند میان مراکز محلات و مرکز شهر از طریق گذرهای اصلی (بازار) و فرعی (کوچه‌ها و پسکوچه‌ها) استوار بود. اما در حال حاضر اغلب واحدهای خدماتی و عمومی از مرکز محله‌ها تا حدود زیادی خارج شده و در حواشی معابر احداثی زمان پهلوی اول و دوم جانمایی شده‌اند هر یک از محله‌های مسکونی دارای محدوده و مرز معین و تعریف شده‌ای می‌باشد. این محدوده‌ها توسط حصار یا موانع کالبدی مشخص نمی‌شد، بلکه گذرها و کوی‌ها یا خانه‌هایی معین محدوده هر محله را تشکیل می‌دادند. در واقع اطلاع و آگاهی ساکنان خانه‌ها از تعلقشان به محله عمده‌ترین عامل در تعیین محدوده به شمار می‌رفت. به طور کلی خصوصیات فضایی - کالبدی - اجتماعی - اقتصادی محلات بافت قدیم شهر آمل به صورت زیر می‌باشد:

- ۱- ضمنی و عرضی بودن حریم و مرزهای محلات نه عینی.

- ۲- استقلال و خوداتکایی محلات مسکونی از نظر برخورداری از امکانات عمومی و تجهیزات خدماتی.
- ۳- رعایت سلسله مراتب دسترسی از گذر اصلی شهر (بازار) به کوی های محلات به دلیل حجاب مسکونی محلات (ارتباط غیرمستقیم محلات با گذر اصلی شهر یعنی بازار).
- ۴- تبلور همچواری ها، همدردی ها و همکاری های اجتماعی و ایجاد جو مشارکت و همیاری و روحیه تعاون در بین ساکنین محله.
- محلات چهارده گانه بافت قدیم آمل با عناصر شاخص و نمادین به شرح زیر می باشند:
- ۱- چاکسر محله (امامزاده قاسم)، ۲- کاشی محله (مسجد حاج علی کوچک یا مسجد آیت الله جوادی آملی)، ۳- پائین بازار محله (تکیه آملی ها یا حسینیه هدایت)، ۴- شاهاندشت محله (تکیه هاشمی)، ۵- مشائی محله (تکیه مشائی ها، چهارسوق)، ۶- کاردگر محله (تکیه امیری ها، مسجد آقاعباس)، ۷- نیاکی محله (تکیه سادات نیاکی یا حسینیه ارشاد)، ۸- قادی محله (حسینیه شهدا)، ۹- گرجی محله (امامزاده تقی، مسجد آل رسول)، ۱۰- شهر قدیم یا اراضی گنبدبن (مسجد امام حسن عسگری، بقعه ناصرالحق)، ۱۱- گلbag محله (مسجد جامع، تیمچه ها)، ۱۲- سبزه میدان (بقعه میربزرگ، مسجد سبزه میدان یا آیت الله حسن زاده آملی)، ۱۳- اسپه کلا (تکیه اسکنی ها، بقعه خضر)، ۱۴- اسکنی محله یا هارون محله (اداره اقتصاد و دارائی).

• محدوده محلات و موقعیت مراکز اصلی محلات بافت کهن شهر آمل

۴-۲-۲- مراکز محلات

تداوم زندگی عمومی شهری مشروط در دل محلات، همگام با آداب، رسوم، سنتهای عقیدتی و فرقه‌ای - نژادی ساکنین محله، اماکن خاص عمومی را به صورت بهترین موقعیت برای تبادل نظرها، ترغیب‌ها و همدردی‌ها به وجود می‌آورند.

مراکز محلات اماکن عمومی، دکان‌های و کارگاه‌های تولیدی کوچکی را در بر می‌گیرند که سطوح مسکونی با حجم‌های بیوسته گردآگرد آنها قرار می‌گیرند. مراکز محلات مسکونی معمولاً به دلیل اینکه بر خلاف بازار اصلی شهر واجد ثروت اقتصادی منقول زیاد نیستند و ضمناً حجم غیرمعماری هم ندارند با سادگی بیشتری با اطراف خود ترکیب می‌شوند و وحدت خود را برای عابرین سطوح عمومی محلات متظاهر می‌کنند. مرکز محله معمولاً در محل برخورد مسیرهای اصلی و در فاصله معین از بازار و سایر مراکز محلات مجاور خود شکل می‌گرفت.

از نظر فضایی - کالبدی مراکز محلات به دو صورت می‌باشد:

۴-۲-۱- مراکز خطی (بازارچه)

در شهرهای بزرگ و متوسط ایران، در مرکز هر محله یک بازار کوچک متشكل از چند دکان مانند بقالی، قصابی، میوه فروشی و گاه نانوایی، نجاری و پینه دوزی که نیازهای روزانه و هفتگی مردم محله را تامین می‌کردند، وجود داشت که معمولاً بازارچه نامیده می‌شد. این مراکز

خطی که در امتداد گذرها و معابر اصلی محله به صورت یک راسته یا گذر (بازارچه) شکل می‌گرفتند که قسمتی از گذر اصلی در محل استقرار فضاهای تجاری و اجتماعی عریضتر بود و غالباً دکانها در دو سوی معابر ساخته می‌شدند. در بازارچه‌های بزرگ و معابر، دکانهای زیادی متصل به یکدیگر بودند و حتی بخشی از بازارچه نیز مانند بازارهای دائمی بزرگ ساخته می‌شد. اما در بازارچه‌های کوچک تنها تعدادی دکان که گاهی منفصل از یکدیگر بودند در دو سوی معتبر قرار داشتند. در بیشتر موارد این بازارچه‌ها، بعضی از فضاهای عمومی محله مانند مسجد، حسینیه، سقاخانه و آب انبار ساخته می‌شد. نحوه استقرار این فضاهای در کنار یکدیگر بخصوص در معابر ارگانیک دارای نظم و ترتیب ثابت و معینی نبود. وسعت هر بازارچه و تعداد دکانهای آن بستگی به وسعت و جمعیت محله داشت، در مواردی عرض آن بخشی از معتبر که بازارچه در آن جای داشت پهتر از سایر قسمتهای معتبر بوده تا توقف و داد و ستد خریداران و مردم ایجاد مزاحمت برای عابرین نکند. در بافت قدیم آمل مرکز محله‌های شاهاندشت محله، کاردگر محله، کاشی محله، چاکسر محله و نیاکی محله از نوع خطی (بازارچه) می‌باشد.

۲-۴-۲- مراکز محلات متمرکز (میدانچه یا میدان محله‌ای)

چنان که از نام اینگونه میدانها (میدانچه‌ها) آشکار است حوزه کارکردی آنها محدود به یک محله بود. معمولاً در شهرهایی که مرکز محله به صورت میدانچه بوده و به تعداد محله‌های شهر از این نوع میدانچه‌ها

وجود داشت. موقعیت مکانی این میدانچه‌ها اغلب در کنار مهمترین راه و معبّر اصلی و یا در محل تقاطع گذرگاه‌های اصلی محله و به صورتی بود که دسترسی از نقاط گوناگون هر محله به آن، کمایش به بهترین شکل ممکن صورت می‌گرفت. اما باید توجه داشت که در موارد بسیار، مرکز محله در مرکز فیزیکی و هندسی محله نبود، یعنی فاصله همه واحدهای مسکونی واقع در محله نسبت به آن یکسان نبود، زیرا در شهرهای تاریخی (واز جمله آمل) محله‌های مسکونی و مرکز آنها نخست طراحی و سپس ساخته نمی‌شوند، بلکه بافت مسکونی در طول زمان و بر اساس نیازهای روز به تدریج و ارگانیک شکل می‌گرفتند و در نتیجه در مواردی امکان ساختن میدانچه مرکز محله در مرکز فیزیکی محله وجود نداشت، در این صورت آن را در کنار یکی از راههای اصلی محله می‌ساختند تا از امکان دسترسی مناسبی به سایر مکانها برخوردار باشد. در بافت قدیم آمل، مراکز محلات قادی محله، پایین بازار محله و مشائی محله به صورت میدانچه می‌باشد.

مراکز محله‌های فوق(خطی و مت مرکز) از نظر خصوصیات معماری به دو گونه تقسیم می‌شوند:

- ۱- فضاهای طراحی نشده یعنی مراکزی که به تدریج و در طول زمان به صورت ارگانیک شکل گرفته‌اند و دارای نقشه طراحی شده‌ای نیستند.
- ۲- نمای سطوح آنها نیز طراحی نشده است، در واقع هم دارای نقشه طراحی شده‌ای نبوده و هم نمای سطح آنها نیز طراحی نشده است. مراکز محلات واقع در بافت قدیم آمل از پیش طراحی شده نبوده است، ولی به صورت پیوسته در جهت تکمیل انسجام کالبدی بافت

محله‌ها در اثر شکل گیری عناصر در مجاورت همدیگر شکل گرفته‌اند. عده‌های مرکزی محلات قدیمی شهر آمل از نوع خطی و از تقاطع گذرهای اصلی محله تشکیل شده است که ساختار فضایی و ارتباط عناصر این مرکزی محلات در مراحل بعدی تحلیل شده است.

تبرستان

۴-۳-۲- ویژگیهای کالبدی محلات

از بین محلات چهارده کانه بافت کهن شهر آمل، به غیر از محلات شهر قدیم آمل یا اراضی گنبدین (شامل اراضی و محوطه‌های تاریخی، باغها و چند پلاک مسکونی نوساز)، گلbag محله (غیرمسکونی و شامل مسجد جامع، راسته‌ها و تیمچه‌های بازار و کاربریهای تجاری نوساز)، سبزه میدان (شامل کاربریهای حکومتی و اداری و خیابانهای رضاشاهی و کاربریهای مختلط)، اسپه کلا و اسکی محله (از محلات تشکل یافته در زمان پهلوی اول و دوم شامل کاربریهای تجاری و اداری و پلاکهای مسکونی کاملاً نوساز)، به معرفی و تحلیل ویژگیهای کالبدی ۹ محله دیگر می‌پردازیم.

۴-۳-۱- چاکسر محله

۱- سازمان فضایی محله:

این محله در قسمت شرق بافت کهن با حدود اربعه ذیل واقع شده است:

۱- از شمال به خیابان میرحیدر.

۲- از شرق به خیابان ۳۰ متری شهید بهشتی (خیابان چاکسر) و نهر آهی

رود.

۳- از جنوب به مشائی محله.

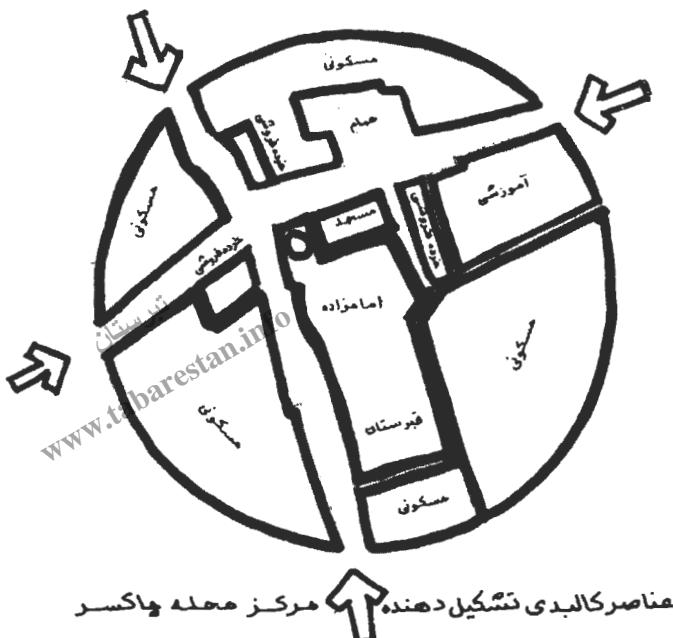
۴- از غرب به کاشی محله و شاهاندشت محله.

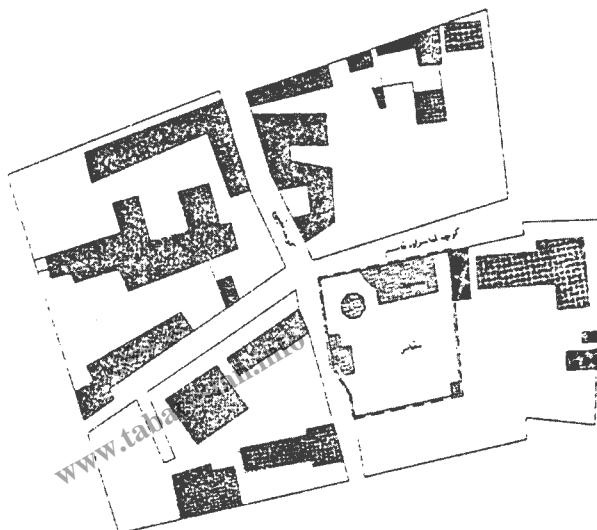
● بقعه امامزاده قاسم، مرکز اصلی چاکسر محله

۲- عناصر عمده مستقر در محله:

الف - بقعه امامزاده قاسم که عنصری هویت دهنده برای محله می باشد و عملکردی فرا ناحیه‌ای و فرامنطقه‌ای دارد. برخلاف دیگر امامزاده‌ها که دارای مقبره‌ای با گنبد هرمی شکل (گنبد رُک ترکین دار) می باشند این امامزاده آنچنان ارتفاعی ندارد و بیشتر به صورت یک بقعه با پلان ۸ ضلعی است ولی با این وجود دارای تزئینات گچبری بسیار عالی و نقوش سرو می باشد که به آن یک هویت خاص بخشیده است.

- ب - قبرستان که در جوار امامزاده واقع و دارای عملکرد محله‌ای می‌باشد.
- ج - بقیه شمس آل رسول (منسوب به آتشکده) که در داخل محوطه با غنی قرار دارد.
- د - بقیه میر حیدر (سید سه تن) که در داخل یک محوطه با دیوارهای مشبک دارا فزین محصور گردیده است.

- چاکسر محله، موقعیت مرکز محله(امامزاده قاسم) در تقاطع دو خیابان

۳ - محورهای حرکتی محله:

- الف - محور اصلی محله: محور اصلی محله دارای پیوند مناسب با شبکه ترافیکی سریع شهری می‌باشد. اصلاح گردشها در سر قوسهای طول مسیر، می‌تواند حرکت سواره را روان نماید.
- ب - ارتباط فضائی با محلات هم‌جوار: از طریق گذرها و معابر ارگانیک حاصل می‌گردد.
- ج - ارتباط فضایی محله با مجموعه بازار قدیم آمل: این ارتباط به صورت واسطه‌ای و از طریق گذرهای مشائی محله انجام می‌گیرد.

بخش‌های شمالی محله دارای بافتی نسبتاً باز ولی بخش‌های جنوبی دارای بافتی متراکم و معابر پیچ در پیچ ارگانیک و کم عرض می‌باشد. سلسله مراتب حرکتی در شبکه معابر درون محله کمرنگ است.

۴ - شناخت فضایی - کالبدی مرکز محله:

الف - عوامل تشکل و وحدت مرکز محله: با وجود پراکندگی و منفک بودن کاربریها، عوامل زیر در ایجاد انسجام و وحدت بخشی مرکز محله دخیل می‌باشند:

- ۱- استقرار کاربریها در تقاطع معابر و آكسهای اصلی محله.
- ۲- اجتماع کاربریهای متجانس، هماهنگ و سازگار با هم در کنار هم (کاربریهای عمده فرهنگی، آموزشی و مذهبی نظیر دبستان، مسجد و امامزاده، کاربری خدماتی و بهداشتی نظیر خرده فروشی و حمام).

ب - نحوه استقرار مرکز محله: این مرکز محله تقریباً در مرکز هندسی محله واقع شده است و بر سر راه معتبر اصلی و ارتباطی محله (خیابان) قرار گرفته است. این مرکز محله از نوع خطی (بازارچه) می‌باشد.

ج - مرکز اصلی و مراکز فرعی محله: خیابان کشی‌های دوره پهلوی اول باعث شده که عناصر تجاری - خدماتی در جوار خیابان شهید بهشتی (خیابان چاکسر) استقرار یابند. در این میان واحدهایی با عملکرد محله‌ای نظیر بقالی و نانوائی نیز مشاهده می‌شود که سبب شکل گیری مراکز فرعی محله گردیده است. از این لحاظ این واحدهای تجاری خدماتی از ارزش اقتصادی - اجتماعی مرکز اصلی محله می‌کاهمد، با این همه، تسلط

فضاها و کاربریهای مهم (مسجد و دبستان) و هویت دهنده (امامزاده قاسم) در مرکز اصلی محله و دسترسی مناسب ساکنین به آنها ادله قوی برای بقاء و تداوم اعتبار و پرستیز مرکز اصلی محله می‌باشد.

۲-۳-۴-۲- کاشی محله

۱- سازمان فضایی محله:

این محله در قسمت شمال بافت کهن با حدود اربعه ذیل واقع شده است:

- ۱- از شمال به خیابان میرحیدر و شهر قدیم آمل (اراضی گنبد بن).
- ۲- از شرق به چاکسر محله و شاهاندشت محله.
- ۳- از جنوب به شاهاندشت محله.
- ۴- از غرب به پائین بازار محله.

۲- عناصر عمده مستقر در محله:

- ۱- کاشی محله فاقد عناصر مسلط و بالهمیت است.
- ۲- برخلاف محلات همچوار دارای بافتی نسبتاً باز می‌باشد.
- ۳- بنا به قولی بازسازی بازار آمل پس از آتش سوزی مهیب در ازمنه گذشته، توسط کاشی‌هایی (کاشانی‌ها) صورت گرفته که به شهر آمل کوچ و در این محله اسکان یافته‌اند.

۳ - محورهای حرکتی محله:

الف - محور اصلی محله: محور اصلی محله به دلیل عدم پیوند با شبکه‌های سریع درون شهری دارای معطل حرکتی در بخش سواره است. اجرای طرح خیابان بین ناحیه‌ای (۳۰ متری پیشنهادی طرح جامع) می‌تواند تا حدی راهگشا باشد.

ب - ارتباط فضائی با محلات هم‌جوار: از طریق گذرها و معابر ارگانیک حاصل می‌گردد.

ج - ارتباط فضائی با مجموعه بازار قدیم: این ارتباط به صورت بسیار واسطه و از طریق مرکز محله می‌باشد.

د - دسترسی درون محله‌ای: نسبتاً مناسب می‌باشد و مسئله‌ای در این بخش مشاهده نمی‌شود و محله نسبت به محلات قدیمی تر دارای بافت بازتری است و سلسله مراتب حرکتی در آن کمرنگ است.

۴ - شناخت فضائی - کالبدی مرکز محله:

الف - عوامل تشکل و وحدت مرکز محله:

۱- استقرار کاربریها و فضاهای در تقاطع محورها و آکسهای محله.

۲- وجود چند عنصر قوی و کاربری مذهبی - اجتماعی چون مسجد حاج علی کوچک (مسجد آیت الله جوادی آملی) به صورت خطی همراه با بعضی از کاربریهای تجاری (خرده فروشی) در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند.

۳- مسجد حاج علی کوچک و حمام اشرف از بنایهای تاریخی شهر بودند که طی چند سال اخیر عجولانه تخریب شده‌اند و در حال حاضر به جای مسجد حاج علی کوچک، مسجدی که ناسازگار با اقلیم و معماری منطقه می‌باشد ساخته شد، ولی مکان حمام اشرف کاملاً خالی است و در حال حاضر در قسمت غرب آن تاکسی تلفنی احداث شده است.

ب - نحوه استقرار مرکز محله: مرکز محله در جوار محور پیاده راسته اصلی بازار قدیم قرار دارد و به دلیل احاطه بازار توسط بافت مسکونی، مرکز اصلی کاشی محله فاقد دسترسی مناسب سواره می‌باشد. این مرکز محله به صورت خطی (بازارچه) می‌باشد.

• مرکز کاشی محله، مسجد حاج علی کوچک (مسجد آیت الله جوادی آملی)

ج - مرکز اصلی و مراکز فرعی محله: ارتباط بلافصل محله با راسته اصلی بازار و نیز به دلیل وسعت کم محله، ضرورت شکل گیری مراکز فرعی را برای محله پیش نیاورده است و محله بیشتر از امکانات خدماتی - تجاری راسته اصلی بازار قدیم، متفع می‌گردد.

۲ - ۳ - ۴ - پائین بازار محله

۱ - سازمان فضائی محله:

این محله در قسمت شمال بافت کهن با حدود اربعه ذیل واقع شده

است:

- ۱- از شمال به خیابانهای شهید فیاض بخش و شهید هادی زاده.
- ۲- از شرق به کاشی محله وادامه راسته اصلی بازار.
- ۳- از جنوب به نیاکی محله وقادی محله.
- ۴- از غرب به قادی محله.

۲ - عناصر عمده و شاخص مستقر در محله:

الف - بازار: جایگیری قسمتی از بازار قدیم در دل بافت محله، با عملکردی محله‌ای و فرامحله‌ای.

ب - تکیه آملی‌ها: وجود تکیه آملی در مرکز محله (میدانچه) که ایام مذهبی و رسمی به عنوان مرکز ثقل فعالیتهای اجتماعی و مذهبی و هم در سطح فرامحله‌ای (ناحیه‌ای) و هم سطح شهر محسوب می‌گردد.

● مرکز پائین بازار محله، تکیه آملی ها (حسینیه هدایت)، امامزاده معصوم و درخت چنار

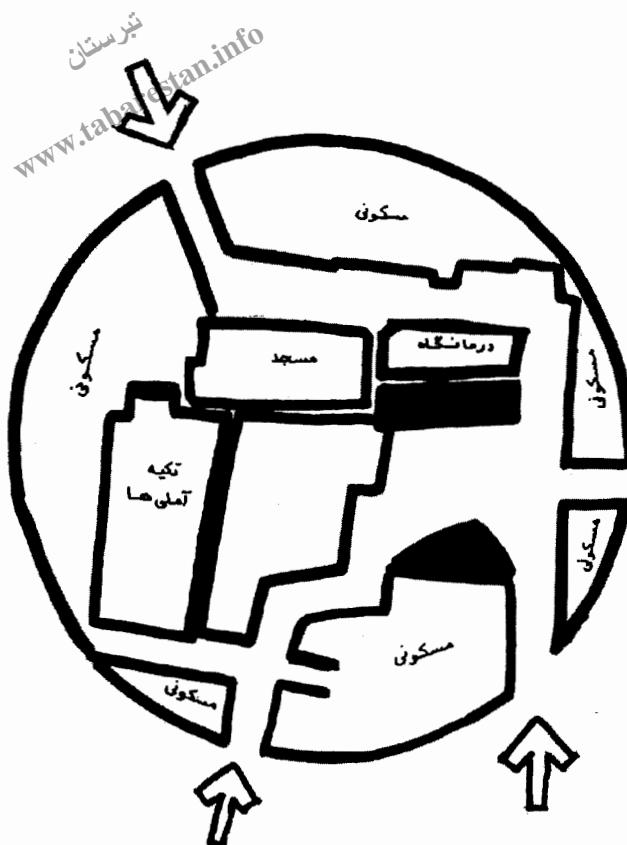
ج - امامزاده معصوم: وجود امامزاده معصوم که با گنبد مرتفع هرمی شکل خود از فاصله ای نسبتاً دور قابل رویت است. به عنوان یک عنصر هویت بخش برای میدانچه و پائین بازار محله مطرح می باشد.

د - درخت چنار: درخت چنار کهن‌سالی که در محوطه تکیه آملی‌ها (قبرستان آملی‌ها) واقع بود. این درخت با ارتفاع بسیار مرتفع خود (در حدود ۵۰ متر) از دورستها قابل رویت بود. این درخت به عنوان یک عنصر طبیعی بر خلاف بقیه عناصر معماری و شهری که ساخته دست انسان (Man - Made) است یک جلوه و هویت خاصی به این میدانچه بخشیده بود و هر عابری از هر گذر و معبری که به این میدانچه وارد می شد این درخت کهن‌سال مرتفع را روی خود می دید که فرد را کم کم به سوی میدانچه هدایت می کرد. از این لحاظ به عنوان یک نشانه (Landmark) در سیماهای شهری محله مطرح بود که به آن یک هویت فرام محله‌ای و شهری می بخشید. در کل این درخت چنار به عنوان یک عنصر وحدت بخش و تشكیل آفرین برای دیگر کاربریها و فضاهای میدانچه عمل می کرده است که متاسفانه چند سال پیش قطع گردیده است.

ه - دسترسی محله هم‌جوار(قادی محله در غرب) به بازار با عبور از آن امکان‌پذیر است و در نتیجه یک میدانچه فرعی(تقاطع خیابان آیت‌الله جوادی آملی و خیابان شهید اسدی) ایجاد کرده است.

۳ - محورهای حرکتی محله:

الف - محور اصلی محله: محور اصلی محله که از میدانچه فرعی شروع و به طرف میدانچه اصلی (تکیه آملی ها) و از آنجا به خیابان شهید فیاض بخش ختم می گردد.

عناصر کالبدی تشکیل دهنده هر کز پامن بازار

ب - ارتباط فضائی با محلات همچوار: این محله از طریق میدانچه فرعی با نیاکی محله و قادی محله، از طریق مسجد حاج علی کوچک به کاشی محله و از طریق راسته اصلی بازار با شاهاندشت محله ارتباط دارد.

ج - ارتباط فضائی با مجموعه بازار قدیم: این ارتباط از طریق خیابانهای آیت الله طبرسی (ادامه راپته پائین بازار و شهید حمیدرضا اسدی (مرز مشترک با نیاکی محله) و چهارراه قیصر (نزدیک مرکز کاشی محله) صورت می‌گیرد.

د - سلسله مراتب حرکتی: در مقیاس محله، نظام سلسله مراتب ارتباطی، مشاهده نمی‌شود، اجرای خیابان ۳۰ متری پیشنهادی طرح جامع می‌تواند ارتباط این محله را با دیگر مناطق روان و تسهیل کند.

• پائین بازار محله، گذر اصلی محله

۴ - شناخت فضایی - کالبدی مرکز محله:

الف - عوامل تشکل و وحدت مرکز محله:

- ۱- استقرار بر سه راه اصلی محله.
- ۲- وجود کاربریهای سازگار، متجانس و همگرا در میدانچه، کاربری مذهبی - اجتماعی (تکیه آملی ها، امامزاده معصوم و قبرستان آملی ها).
- ۳- وجود کاربری فرامحله‌ای در میدانچه، کاربری بهداشتی (درمانگاه واقع در شمال میدانچه).

۴ - گشایش فضایی روی روی تکیه که همان میدانچه روبروی تکیه می باشد و در حقیقت یک نقطه مکث قوی برای التذاذ بصری از عناصر با هویت و شاخص تکیه می باشد.

۵ - وجود عناصر شاخص و با هویت در تکیه (امام زاده معصوم با گنبد هرمی شکل خود).

۶ - تقاطع معابر اصلی و فرعی مجله که امکان دسترسی و ارتباط برای وسائط نقلیه نیز فراهم شده است و در واقع این میدانچه به عنوان یک مفصل ترافیکی عمل می کند.

ب - نحوه استقرار مرکز محله: این مرکز محله در جوار محور اصلی پیاده محله (خیابان آیت الله جوادی آملی) قرار دارد و به دلیل دوری از بازار قدیم و نزدیکی به بافت‌های نوساز، دارای دسترسی مناسب سواره می باشد. این مرکز محله به صورت میدانچه می باشد.

ج - مرکز اصلی و مراکز فرعی محله: با نگرش به کاربریهای موجود در مرکز اصلی اینگونه به نظر می رسد که کلیه نیازهای محله از این مکان تامین نمی گردد، لذا به دلالتی مراکز فرعی ذیل در محله شکل گرفته است:

۱- نزدیکی به بازار قدیم و عملکرد محله‌ای - فرامحله ای این نقطه از بازار، این مرکز فرعی به صورت خطی می باشد و در واقع ادامه راسته اصلی بازار است.

۲- تمرکز فضاهای آموزشی چون مدرسه راهنمائی و دبستان (مدرسه شهید مجتبی).

۳- تمرکز کاربریهای تجاری (بقالی - قصابی) در میدانچه فرعی، این میدانچه در واقع تلاقی سه محله قادی محله، نیاکی محله و پائین بازار محله می باشد که علاوه بر برآوردن نیازهای روزانه به عنوان یک مفصل ترافیکی فرامحله‌ای و ناحیه‌ای ارتباط بین سه محله بافت قدیم را برقرار می کند. علاوه بر این میدانچه به عنوان یک پارکینگ محله‌ای نیز کار می کند.

۲- ۳- ۴- شاهاندشت محله:

۱- سازمان فضایی محله:

این محله در مرکز بافت کهن آمل با حدود اربعه ذیل واقع شده است:

- ۱- از شمال به کاشی محله و چاکسر محله.
- ۲- از شرق به چاکسر محله و مشائی محله.
- ۳- از جنوب به مشائی محله و کاردگر محله.
- ۴- از غرب به کاشی محله و راسته اصلی بازار قدیم(راسته تکیه هاشمی).

۲- عناصر عمدۀ مستقر در محله:

شاهاندشت محله فاقد عناصر معماري - شهری مسلط و بالهيّت می باشد. ولی دارای تعدادي خانه‌های مسکونی بالارزش می باشد که در هنگام عبور از بافت محله چشم عابر را مجدوب خود می کند.

۳ - محورهای حرکتی محله:

الف - محور اصلی محله: به دلیل واقع شدن این محله در قلب بافت قدیم و محصور شدن آن توسط محلات دیگر، محور اصلی شاهاندشت محله فاقد پیوند مطلوب با شبکه ترافیک سریع شهری است.

بدین لحاظ ارتباط این

● مرکز شاهاندشت محله، بازارچه تکیه هاشمی

با دیگر مناطق شهری با مشکل همراه است. محور اصلی این محله که یک محور شرقی - غربی می باشد که از شرق با چاکسر محله و از غرب با کاشی محله و پایین بازار محله مرتبط می گردد. به دلیل اینکه در شمال این محله کاشی محله، در جنوب راسته اصلی بازار قدیم (راسته تکیه هاشمی)

را داریم عملاً برای دسترسی سواره، محور شمالی - جنوبی با مشکل همراه خواهد بود و بیشتر یک مسیر پیاده بزای هدایت به مرکز محله آن(تکیه هاشمی) می باشد.

ب - ارتباط فضایی با محلات همچوar: ارتباط با چاکسرا محله، کاشی محله و پائین بازار محله از طریق گذرها و معابر ارگانیک و با نیاکی محله و کاردگر محله از طریق مرکز محله(راسته تکیه هاشمی) حاصل می گردد.

ج - ارتباط فضایی با بازار قدیم: به صورت بسی واسطه و در ضلع جنوبی آن از طریق مرکز اصلی محله(بازار چه و راسته تکیه هاشمی).

د - دسترسی درون محله‌ای: شاهاندشت محله دارای بافت متراکم با معابری تنگ و پیچ در پیچ است، به ویژه در حوالی بازار دارای مشکل تردد سواره می باشد.

۴ - شناخت فضایی - کالبدی مرکز محله:

الف - عوامل تشکل و وحدت مرکز محله:

۱- استقرار کاربریهای تجاری (خرده فروشی) به صورت خطی در کنار راسته اصلی بازار قدیم.

۲- وجود مسجد (تکیه هاشمی) در کنار راسته اصلی بازار که باعث عریضتر شدن راسته اصلی بازار گردیده است.

۳- شاید تنها بهانه برای معرفی این نقطه از محله به عنوان مرکز آن، وجود مسجد(تکیه هاشمی) و چند واحد خرده فروشی در جوار آن می باشد.

ب - نحوه استقرار مرکز محله: مرکز محله در جوار محور پیاده راسته اصلی بازار قدیم قرار دارد و به دلیل احاطه بازار توسط بافت مسکونی، مرکز اصلی شاهاندشت محله قادر استرسی مناسب سواره می باشد. این مرکز محله به صورت خطی(بازار چه تکیه هاشمی) می باشد.

ج - مرکز اصلی و مراکز فرعی محله: کم بودن وسعت و همچنین ارتباط بلافصل محله با راسته بازار، ضرورتی را برای شکل گیری مراکز فرعی پیش نیاورده است و محله بیشتر از امکانات خدماتی - تجاری راسته اصلی بازار استفاده می کند.

۲-۳-۴-۵- مشائی محله

۱- سازمان فضایی محله:

این محله در ضلع شرقی بافت قدیم آمل با حدود اربعه ذیل واقع شده است:

- ۱- از شمال به شاهاندشت محله و چاکسر محله.
- ۲- از شرق به خیابان ۳۰ متری شهید بهشتی(خیابان چاکسر).
- ۳- از جنوب به راسته اصلی بازار قدیم آمل(راسته عطاران).
- ۴- از غرب به شاهاندشت محله و راسته اصلی بازار قدیم آمل (راسته ندمالان).

• تکیه مشائی، مرکز مشائی محله

۲- عناصر عمده مستقر در محله:

مشائی محله فاقد عنصر معماري - شهری مسلط با عملکرد فرامحله‌ای است. ولی به دلیل مجاورت با مرکز فعالیت تجاری - بازرگانی - اقتصادی بازار، بخشهایی از واحدهای مسکونی همچوar، به نفع اماكن تجاری در حال هضم شدن می باشد.

۳ - محورهای حرکتی محله:

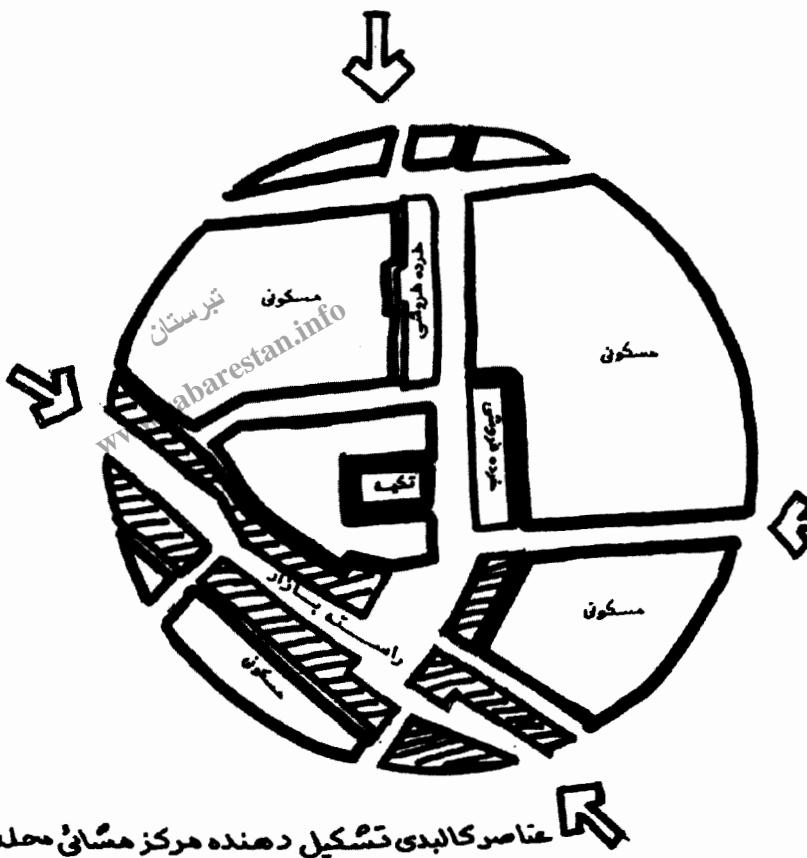
الف - محور اصلی محله : محور اصلی محله دارای ارتباط مستقیم با شبکه ترافیکی سریع درون شهری است. ولی به دلیل تنگی عرض و

پیچهای نامناسب، محورهای اصلی محله برای حرکت روان سواره نیاز به اصلاح و تعریض دارد. به دلیل واقع شدن بعضی از بنایهای بازارش در این محور باید با در نظر گرفتن اهمیت و قدمت بنا به جهات تعریض توجه شود.

ب - ارتباط فضایی با محلات همچوar: این محله از طریق راسته اصلی بازار قدیم با شاهاندشت محله در شمال، گلباug محله در جنوب و کارگر محله در غرب خود ارتباط داشته از طریق گذرهای ارگانیک با چاکسrmحله در شمال خود ارتباط دارد.

ج - ارتباط فضایی با مجموعه بازار قدیم آمل: به صورت بی واسطه از طریق راسته های عطاران، نمدمالان و پالان دونزان برقرار می گردد.

د - دسترسی های درون محله ای: به خاطر متراکم بودن بافت و کم عرض بودن معابر درون محله ای، به جز بخشهای مشرف به خیابان ۳۰ متری شهید بهشتی (که اکثرأ به صورت کاربری تجاری - آموزشی است) تردد سواره در دیگر قسمتهای محله با مسئله و مشکل رویروست.

۴ - شناخت فضائی - کالبدی مرکز محله:

الف - عوامل تشكل و وحدت مرکز محله:

- ۱- وجود تکیه مختص به محله و طائفه مشائی ها و واحدهای تجاری موقوفه تکیه.
- ۲- مجاورت محله با راسته اصلی بازار (راسته های عطاران، نمدمالان و پلان دوزان).

۳- گشایش فضایی رویروی تکیه (میدانچه) که یک نقطه مکث قوی برای کاربریهای تجاری - مذهبی ایجاد کرده است.

۴- وجود واحدهای تجاری و خردۀ فروشی در میدانچه.

۵- تقاطع راسته اصلی بازار و راسته های دیگر (راسته عطاران، نوراسته و...)، این نقطه برخورد همانطور که در قسمتهای قبل توضیح داده شده بود به اسم **چهارسوق** معروف است و همین‌اًئم بیانگر اهمیت این مفصل به عنوان یک مرکز اجتماعی - اقتصادی - مذهبی - تجاری است که در سطح فرامحله‌ای و شهری عمل می‌کند.

۶- وجود یک درخت با ارتفاع تقریبی ۵ متر که تقریباً در مرکز هندسی میدان قرار دارد و با پراکندن شاخ و برگهای خود ساختمانهای اطراف میدانچه با کاربریهای مختلف را مثل یک نخ تسبیح به هم دوخته و یک تشکل واحدی به میدانچه بخشیده است.

۷- جدایی فرقه‌ای - طایفه‌ای در محلات بافت قدیم آمل سبب گردیده که هر طایفه فضای مذهبی مختص به خود را خلق نماید که تمامی این عناصر مذهبی با نام همان طائفه مشهور است مانند تکیه مشائی‌ها واقع در مشائی محله یا تکیه شاهاندشتی‌ها(تکیه هاشمی) واقع در شاهاندشت محله.

ب - نحوه استقرار مرکز محله: مرکز محله در جوار محور پیاده راسته اصلی بازار قدیم در تقاطع چهار راسته اصلی بازار (عطاران، نمدمالان، نوراسته، پالان دوزان) قرار دارد و به دلیل احاطه بازار توسط بافت مسکونی،

مرکز اصلی مشائی محله فاقد دسترسی مناسب سواره می باشد. این مرکز محله به صورت میدانچه می باشد.

ج - مرکز اصلی و مراکز فرعی محله: ارتباط بلافصل محله با بازار قدیم، این فرصت را برای شکل گیری مراکز فرعی بدست نداده است. به دلیل اینکه در شرق این محله خیابان ۳۰ متری شهید بهشتی (دسترسی آسان سواره و واقع شدن کاربریهای آموزشی و تجاری در این خیابان) و در غرب و جنوب این محله، بازار قدیم (قطب اقتصادی شهر) داریم، سه راسته به صورت بازارچه خطی (راسته عطاران، راسته نمدمالان و راسته پالان دوزان) در بافت این محله نفوذ کرده اند. بنابراین عملاً در آینده ای نه چندان دور شاهد غلبه بافت تجاری بر بافت مسکونی در این محله خواهیم بود.

۲-۳-۶- کاردگر محله

۱ - سازمان فضایی محله:

این محله تقریباً در جنوب بافت کهن آمل با حدود اربعه ذیل واقع شده است:

- ۱- از شمال به راسته اصلی بازار (راسته تکیه هاشمی) و نیاکی محله.
- ۲- از شرق به راسته اصلی بازار (راسته های نمدمالان و نوراسته).
- ۳- از جنوب به محله سبزه میدان و بخش مرکزی شهر (خیابانهای مهدیه، باهنر و شهید ملک زاده و مجموعه مصالی شهر و بقعه میربزرگ).
- ۴- از غرب به نیاکی محله.

۲- عناصر عمده مستقر در محله:

الف - مسجد آقابیاس: عنصری بالهمیت با قدمت چندصد ساله و عملکرد فرامحله ای است. این مسجد در ایوان ورودی خود دارای تک مناری است که خاص اقلیم شمال و آمل می باشد و مانند یک المان و عنصر نشانه (Land mark) در بافت محله و مجموعه بازار قدیم خودنمایی می کند. به دلیل مجاورت با مرکز شغل بازرگانی بازار، بخشایی از کاربریهای تجاری - خدماتی بازار به درون محله نفوذ کرده است و این نفوذ در محله به صورت ایجاد بازارچه هایی جدید در پشت بدن راسته اصلی بازار قدیم و در مجاورت مرکز محله (مسجد امیری ها) می باشد.

۳- محورهای حرکتی محله:

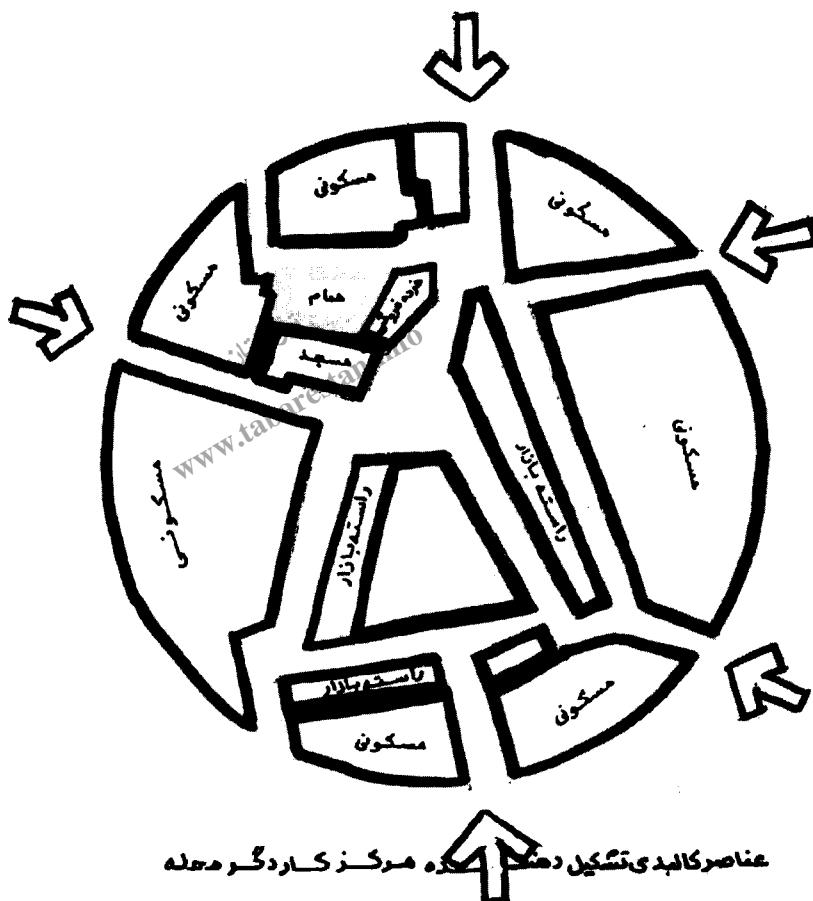
الف - محورهای اصلی محله: محور اصلی کاردگر محله از تقاطع خیابانهای مهدیه و باهنر (جنب ورودی خواهران مصلا) منشعب می شود. این خیابان در حال حاضر به کاربری تجاری - خدماتی و پاسازهای طبقاتی اختصاص یافته است. به دلیل تراکم ترافیک (سواره و پیاده) بخش مرکزی شهر، در ساعات زیادی از روز، ارتباط این محله با دیگر مناطق شهری با مشکل اساسی روبرو است.

ب - ارتباط فضائی با محلات همچوar: این محله از خیابان شرقی - غربی واقع در شمال مجموعه مصلا (خیابان شهید ملکزاده) و هفت کوچه با نیاکی محله و از طریق راسته اصلی بازار قدیم و چهارسوق با

مشائی محله و شاهاندشت محله و از طریق خیابانهای مهدیه و باهتر با سبزه میدان ارتباط دارد.

ج - ارتباط فضائی با مجموعه بازار قدیم آمل: به صورت بی واسطه و مستقیم از طریق بازارچه مسجد آقاباس و مرکز محله می باشد.

د - دسترسی های درون محله ای: بافت پیشنهادی www.tabarestan.info محله های درون محله ای بافت پیشنهادی فروخته می شود. کالبدی همراه با معابر تنگ و پرپیچ و خم باعث شده بخششای قابل توجهی از محله، از سکونت بومی تهی و محلی برای مهاجرین فرودست گردد. نامناسب بودن شبکه های درون محله ای، امکان بهره مندی از تسهیلات شهری را به حداقل رسانده است (منطقه ای محروم در دل شهر)، به علت مجاورت نزدیک با بخش مرکزی شهر (خیابان مهدیه) ساخت و ساز آپارتمانی تا ۵ طبقه در این محله به شدت رواج دارد.

۴ - شناخت فضائی - کالبدی مرکز محله:

الف - عوامل وحدت و تشكیل مرکز محله:

۱- قرارگیری بر تقاطع معابر اصلی و فرعی محله.

۲ - وجود کاربریهای هماهنگ، متجانس و سازگار در کنار هم (کاربریهای تجاری - خدماتی نظیر گرمابه عمومی واحدهای خردۀ فروشی و کارگاههای تولیدی).

۳- قرارگیری مسجد با کاربری مذهبی - اجتماعی در کنج تقاطع که با تزئینات کاشی خودنمایی می کند.

۴- فضای نسبتاً گشوده و عریض در این تقاطع، این مرکز محله به صورت خطی (بازارچه) می باشد.

ب - نحوه استقرار مرکز محله: مرکز محله در جوار محور پیاده راسته اصلی بازار قدیم قرار دارد و به دلیل احاطه بازار توسط بافت مسکونی، مرکز اصلی کاردگر محله فاقد دسترسی مناسب سواره می باشد. این مرکز محله به صورت خطی(بازارچه) می باشد.

ج - مرکز اصلی و مراکز فرعی محله: نزدیکی و ارتباط بلافصل محله با راسته اصلی بازار قدیم، باعث بهره‌دهی محله از تسهیلات مستقر در آن گشته است. این ارتباط به صورت بازارچه هایی موازی با راسته اصلی بازار است که باعث ارتباط دو جانبه فروشنده‌گان با بازار اصلی و بازارچه گردیده است.

• کاردگر محله، شکل گیری مرکزی در زندگانی بازار

۲-۳-۷- نیاکی محله

۱- سازمان فضایی محله:

این محله در قسمت مرکزی بافت کهن آمل با حدود اربعه ذیل واقع شده است:

- ۱- از شمال به خیابان شهید حمیدرضا اسدی.
- ۲- از شرق به راسته اصلی بازار(راسته پائین بازار) و کاردگر محله.
- ۳- از جنوب به محله سبزه میدان و بخش مرکزی شهر.
- ۴- از غرب به نهر شهرود، گرجی محله، کوچه امامزاده ابراهیم و قادری محله.

۲- عناصر مستقر در محله:

الف - نهر شهرود: این نهر از تقریباً تا نیمی از مرز غربی و تا حدودی از وسط محله می گذرد و جریان دائمی آب در تمامی سال در سطح

محله، استقرار واحدهای مسکونی به ویژه بناهای تاریخی در حاشیه نهر و شکل گیری محور پیاده و پارکینگ در طرفین آن، تنوع بصری خاصی را خلق نموده است.

• نیاکی محله، خانه منوچهری

ب - ابنيه واجد ارزش: وجود ساختمانها و بناهای مسکونی با ارزش در بافت نیاکی محله از جمله خانه شفاهی و مقیم، منوچهری، درزی، ملک و ... که در بر معتبر اصلی محله قرار دارند.

• تکیه نیاکی ها واقع در مرکز اصلی نیاکی محله

ج - حسینیه ارشاد و تکیه نیاکی ها: این عناصر، شاخص مراکز

محلات بافت قدیم آمل است و در ایام مذهبی و سوگواریها، این مکان به عنوان مرکز ثقل فعالیتهای اجتماعی - مذهبی بافت قدیم شهر آمل محسوب می گردد.

۳ - محورهای حرکتی محله:

الف - محور اصلی محله: محور اصلی نیاکی محله از خیابان مصطفی خمینی (محله سبزه میدان) واقع در جنوب شرقی محله منشعب و از آنجا تا میدانچه ای که مرز نیاکی محله، قادی محله و پائین بازار محله است امتداد دارد. به دلیل تراکم ترافیکی در بخش مرکزی شهر در ساعت زیادی از روز و تجمع چند مرکز آموزشی در مبدأ ورودی محله (دبیرستان

دخترانه سمیه و مدرسه راهنمایی دخترانه فروغ (دانش) ارتباط سواره این محله را با دیگر مناطق با اشکال اساسی رویرو ساخته است.

• گذر اصلی نیاکی محله، خیابان آیت الله جوادی آملی

ب - ارتباط فضائی با محلات همچوار: این محله از طریق راسته اصلی بازار قدیم (راسته پائین بازار) واقع در شرق با شاهاندشت محله و کاشی محله، از طریق کوچه امامزاده ابراهیم (غرب نیاکی محله) با گرجی محله و از طریق کوچه پشت حسینیه ارشاد و میدانچه فرعی شمال نیاکی محله با قادی محله و پائین بازار محله در ارتباط است.

ج - ارتباط فضائی محله با مجموعه بازار قدیم آمل: به صورت بی واسطه و مستقیم از طریق یک مرکز فرعی (بازارچه خطی) - راسته پائین بازار محله) امکانپذیر است.

د - دسترسی های درون محله ای: نیاکی محله از قدیمی ترین محلات شهر و دارای بافتی فشرده با معابر ارگانیک، تنگ و پیچ درپیچ است. عبور نهر شهرود از میان بافت این محله، مناظر زیبا با صدای آب، تنوع بصری، دسترسی های پیاده و میانبر، کوچه باغهای آجری همراه با دیدهای ویژه و منحصر به فردی را به وجود آورده است. لذا می بایست ساماندهی محور پیاده پیرامون نهر شهرود در بافت متراکم و فشرده نیاکی محله، اصلاح و تعریض بخشهایی از معابر محله به دلیل واقع شدن بعضی از اینهای بازسازی در کنج تقاطعها یا در بر معابر اصلی و فرعی که بعضی از آنها توسط میراث فرهنگی شهرستان به ثبت رسیده است (خانه شفاهی، خانه درزی و ...) با درنظر گرفتن قدمت بنا و جهت عقب نشینی انجام گیرد.

۴ - شناخت فضایی - کالبدی مرکز محله:

الف - عوامل تشکل و وحدت مرکز محله:

- ۱- استقرار در محور اصلی محله و امکان دسترسی سواره.

- خانه شفاهی واقع در برگذر اصلی نیاکی محله (خیابان آیت الله جوادی آملی)
- ۲- استقرار در تقاطع معاابر اصلی و فرعی محله.
- ۳- فاصله قابل توجه از راسته اصلی بازار قدیم.
- ۴- وجود کاربریهای هماهنگ و سازگار در کنار هم (کاربری مذهبی - تجاری - خدماتی نظیر تکیه نیاکی‌ها، حسینیه ارشاد، گرمابه عمومی موقوفه و واحدهای خردۀ فروشی برای برآوردن نیازهای روزانه و هفتگی).
- ۵- فضای نسبتاً عریض و گسترده که باعث شده است کاربریها به صورت خطی در کنار یکدیگر قرار گیرند.
- ۶- فقدان فضای آموزشی، نشان از وابستگی محله به دیگر مناطق است.

۷- عنصر تکیه و یا حسینیه ارشاد، شاخص مراکز محلات بافت قدیم آمل است. معمولاً در ایام سوگواریها حرکت دسته های عزاداری از دیگر مراکز محلات بافت کهن به این مرکز محله و از آنجا به مرکز محله پایین بازار محله یا حسینیه شهدا یا تکیه هاشمی می باشد، که این بیانگر عمق اعتقادات مردم و پیشینه این مراکز محلات می باشد.

ب - نحوه استقرار مرکز محله: مرکز محله ذر جوار محور پیاده اصلی محله (خیابان آیت الله جوادی آملی) قرار دارد و به دلیل دوری از بازار و نزدیکی به بافت مسکونی نوساز، مرکز اصلی نیاکی محله برخوردار از دسترسی مناسب سواره می باشد. این مرکز محله به صورت خطی (بازارچه) می باشد.

ج - مرکز اصلی و مراکز فرعی محله: به دلیل وسعت و قدمت نیاکی محله، همچوواری با محله های گرجی محله، کارگر محله، قادی محله، شاهاندشتی محله و پایین بازار محله، واقع بودن آن در قلب بافت قدیم، کمبود واحدهای آموزشی در داخل محله، علاوه بر مرکز اصلی محله (تکیه نیاکی ها) مراکز فرعی زیر نیز در بعضی تقاطع حساس شکل گرفتهند که هر کدام مشخصه خاص خود را دارد:

۱- مرکز فرعی واقع در شرق نیاکی محله در محل اتصال بازار قدیم که بیشتر شامل کاربریهای تجاری - تولیدی می باشد که در ادامه راسته اصلی بازار قدیم (به صورت خطی، راسته پائین بازار) جای گرفته اند.

۲- مرکز فرعی واقع در شمال نیاکی محله که همان میدانچه مشترک تقاطع نیاکی محله، پائین بازار محله و قادی محله است. این میدانچه

نیز شامل چند واحد تجاری خرده فروشی (بقالی و قصابی) می‌باشد که علاوه بر این یک پارکینگ بین محله‌ای نیز می‌باشد. به نظر می‌رسد علت شکل گیری این میدانچه بیشتر یک علت مذهبی - اجتماعی باشد. چون حرکت دسته‌های عزاداری معمولاً در بعضی از نقاط با توقفها و مکنها ی همراه بوده است که احتمالاً این تقاطع یکی از آن مکنها بوده است.

۳ - مرکز فرعی در کوچه امامزاده ابراهیم واقع در جلو درب شرقی امامزاده ابراهیم. حرکت دسته‌های عزاداری (در ایام سوگواری به خصوص در روز عاشورا) از داخل امامزاده ابراهیم به سمت داخل بافت قدیم، وجود قبرستان و گلزار شهداء در مجاورت آن (مراسم تشیع متوفی) و پنج شبه بازار (شب جمعه) در اطراف امامزاده ابراهیم، باعث شکل گیری این مرکز فرعی به صورت خطی گردیده است. این مرکز شامل چند واحد خرده فروشی و یک دفتر ازدواج و طلاق می‌باشد.

• گذر اصلی قادی محله، عبور نهر شهرود از آن و دروازه غربی بافت کهن

۴— استقرار کاربریهای تجاری - اداری - خدماتی در تقاطع خیابانهای باهنر و شهید ملک زاده و نیز استقرار کاربریهای آموزشی در جنوب شرقی نیاکی محله(به علت کمبود کاربریهای آموزشی در داخل بافت نیاکی محله) باعث شکل گیری این مرکز فرعی شده است. تخریب چند واحد مسکونی در این قسمت باعث ایجاد یک میدانچه شده است. این مرکز شامل کاربریهای تجاری (خرده فروشی و پاساز طبقاتی و چاپخانه) و آموزشی (دبیرستان، مدرسه) می باشد. که در سطح فرامحله ای و شهری کار می کنند.

• حرکت دسته های عزاداری از گذر فرعی نیاکی محله

۲ - ۳ - ۴ - ۸ - قادی محله

۱ - سازمان فضایی محله:

این محله در قسمت شمال غربی بافت کهن آمل با حدود اربعه ذیل
واقع شده است:

- ۱- از شمال به خیابان شهید فیاض بخش.
- ۲- از شرق به نیاکی محله و پائین بازار محله.
- ۳- از جنوب به گرجی محله.
- ۴- از غرب به خیابان ۴۵ متری طالب آملی (خیابان بین منطقه ای).

۲ - عناصر عمدۀ مستقر در محله

الف - گورستان اصلی شهر: دسترسی آن از خیابان ۴۵ متری طالب آملی منشعب و عملکردی فراناچیه ای دارد. به دلیل فاتحه خوانی برای متوفیان در شب جمعه معمولاً پنج شنبه بازار در اطراف و پیرامون گورستان تشکیل می شود. لذا می بایست در ساماندهی این گورستان، معضلات پنج شنبه بازار، حجم تردد مردم و مسائل مربوط به پارکینگ و... مدنظر قرار گیرد.

ب - بقعه امامزاده ابراهیم: با عملکردی فراشهری که دارای هرمی زیبا می باشد. متأسفانه به دلیل توسعه هایی که اخیراً توسط سازمان اوقاف برای گسترش بقعه امامزاده ابراهیم صورت گرفته است هیچگونه سازگاری فرمی بین گنبد هرمی شکل و گنبد ناری شکل احداثی وجود ندارد.

ج - تکیه قادی ها (حسینیه شهداء): این تکیه در مرکز اصلی قادی محله (میدانچه) قرار دارد و فاقد عنصر هویت بخش است.

د - نهر شهرود: در جوار آن در بعضی از کناره های آن دسترسی پیاده و سواره شکل گرفته است. جریان دائمی آب در مجموعه محله، موجب تنوع بصری محیط و انشطاط روحی ساکنین گردیده است.

ه - مدرسه بیانی: از لحاظ فرم و کالبد معماری واجد ارزش می باشد.

۳ - محورهای حرکتی در محله:

الف - محور اصلی محله: این محور از ورودی شرقی امامزاده ابراهیم (شرق قادی محله) آغاز و به موازات محوطه قبرستان امتدایافته و به مرکز اصلی قادی محله (میدانچه یا تکیه قادی ها) می رسد و سپس به سمت شمال غربی محله (خیابان شهید حمیدرضا اسدی) ^{میدانچه} می یابد تا در نهایت به خیابان ۴۵ متری طالب آملی ختم می گردد.

• قادی محله، بقعه امامزاده ابراهیم و شکل گیری قبرستان در پیرامون آن

ب - دسترسی بین محله ای: قادی محله از طریق محوطه ورودی شرقی امامزاده ابراهیم (جنوب قادی محله) با گرجی محله و نیاکی محله و

از طریق میدانچه مشترک (تقاطع خیابانهای آیت الله جوادی آملی و شهید حمیدرضا اسدی) با پائین بازار محله و نیاکی محله به صورت سواره مرتبط می شود.

ج - دسترسی بین واحدهای همسایگی: تنها از طریق محور اصلی محله صورت می گیرد جدایی فضایی - کالبدی با سایر مجموعه شهری در جبهه غرب که با خیابانهای جدیدالاحداث (خیابان طالب آملی) ایجاد گردیده است، باعث شده که محورهای حرکتی محله به جای همگرانی، حالت واگرانی به خود بگیرد و اصل سلسله مراتب حرکتی در مقیاس محله کمرنگ گردد.

د - مجموعه های مجاور خیابان: دسترسی بین منطقه ای (خیابان ۴۵ متری طالب آملی) محله مستقیماً از طریق آن امکانپذیر می باشد ولی با سایر مجموعه محله، ارتباط فضایی ندارند.

ه - دسترسی پیاده: همانطوری که در قسمتهای فوق گفته شد به دلیل واگرایی محورهای حرکتی که به سمت خیابان طالب آملی وجود دارد. اکثر محورهای حرکتی تحت سیطره ترافیک سواره می باشد و بافت کالبدی قادر محله نسبت به بافت های محلات دیگر بازتر است و تقریباً از معابر تنگ و پیچ در پیچ خبری نیست و تنها می توان در کناره های نهر شهرود به معابر پیاده دسترسی پیدا کرد.

خ - ارتباط فضائی محله با مجموعه بازار قدیم آمل: به صورت واسطه و غیرمستقیم تنها از طریق نیاکی محله و خیابان شهید حمیدرضا اسدی امکانپذیر است.

۳ - شناخت فضایی - کالبدی مرکز محله:

الف - عوامل تشکل و وحدت مرکز محله:

۱- تقاطع معابر و محورهای اصلی و فرعی محله همراه با یک گشایش فضایی (ایجاد میدان محله ای).

۲ - دوری از مجموعه بازار قدیم شهر و استقرار کاربریهای تجاری (نانوایی)، مذهبی (تکیه قادی ها) و آموزشی (مدرسه غیرانتفاعی) در اطراف میدانچه.

۳- وجود تکیه به عنوان یک عنصر وحدت بخش اجتماعی - مذهبی.

۴- وجود چند درخت در میدانچه که فضاهای پرآنده را به هم مرتبط می سازد.

ب - نحوه استقرار مرکز محله: مرکز محله در جوار محور پیاده اصلی محله (تقاطع خیابانهای گلستان شهداء و حمیدرضا اسدی) قرار دارد و به دلیل دوری از بازار قدیم و نزدیکی به بافت مسکونی نوساز و خیابان طالب آملی، مرکز اصلی قادی محله دارای دسترسی مناسب سواره می باشد. این مرکز محله به صورت میدانچه می باشد.

د - مرکز اصلی و مراکز فرعی محله:

مرکز اصلی محله فقط دارای کاربریهای مذهبی (تکیه قادی‌ها)، تجاری (نانوایی) و آموزشی (مدرسه غیرانتفاعی) می‌باشد و بدین خاطر قادی محله از نظر تسهیلات شهری چون فضای بهداشتی، خدماتی و تجاری (روزانه و هفتگی) و آموزشی وابسته به محلات همچووار است. به دلیل واگرا بودن محورهای ارتباطی با خیابان طالب آملی و نیز برای برآورده نمودن نیازهای روزانه و هفتگی ساکنین قادی محله، کاربریهای تجاری - خدماتی (مراکز فرعی محله) در امتداد خیابان گلستان شهداء (خیابان شرق قبرستان امامزاده ابراهیم) و طالب آملی استقرار یافته‌اند.

۲-۳-۹-۴- گرجی محله

۱ - سازمان فضایی محله:

این محله در قسمت جنوب غربی بافت قدیم آمل با حدود اربعه ذیل واقع شده است:

- ۱- از شمال به قادی محله و نیاکی محله.
- ۲- از شرق به نهر شهرود و نیاکی محله.
- ۳- از جنوب به میدان و خیابان ۱۷ شهریور.
- ۴- از غرب به اتوبان ۴۵ متری طالب آملی.

۲- عناصر عمده مستقر در محله:

الف - بازار روز: با عملکرد فراناچیه ای و شهری که در جنوب گرجی محله قرار دارد. این بازار روز به صورت یک فضای ساخته شده نیست، بلکه فروشنده‌گان و خرده فروشان توسط چرخ دستی، فرغون، وانت، مزدا و ... اقدام به عرضه و فروش محصولات در جدید برآورده کردن نیازهای روزانه و هفتگی می‌کنند.

ب - بقعه امامزاده تقی و حسینیه: این بقعه نیز مانند دیگر مقابر در آمل دارای گنبد هرمی شکل می‌باشد. نحوه تبدیل پلان ۸ ضلعی به گنبد هرمی شکل شایان توجه است. با توجه به اینکه ارتفاع گنبد هرمی این امامزاده نسبت به دیگر بقعه‌های آمل کم است، ولی به دلیل بافت نسبتاً متراکم این محله، این گنبد از معابر اصلی و فرعی بافت به صورت یک نشانه (Land mark) در سیمای محله خود را نشان می‌دهد.

با وجود دو عنصر شاخص فوق (امامزاده تقی و حسینیه) بنا به دلائل ذیل این مکان از بافت محله نتوانست به عنوان مرکز اصلی گرجی محله مطرح گردد:

- ۱- عدم فضای کافی برای رشد و توسعه فضای امامزاده تقی.
- ۲- فشردگی بیش از حد بافت در این نقطه خاص.
- ۳- محروم بودن از دسترسی مناسب سواره.

• گرجی محله، دید به مسجد آل رسول و امامزاده تقی

لازم به ذکر است اندک فضای باز جلوی امامزاده تقی نیز به عنوان پارکینگ (در حد همسایگی) استفاده می شود. به لحاظ فرم معماری امامزاده که می تواند به عنوان یک المان محله ای و شهری مطرح باشد، برای ایجاد یک مرکز محله با هویت بسیار مناسب است. بنابراین با ساماندهی فضای جلوی امامزاده و اصلاح دسترسیها و کاربریها می توان این نقطه را تبدیل به یک مرکز محله پویا کرد.

۳ - محورهای حرکتی محله:

الف - محور اصلی محله: محور اصلی حرکتی محله (سواره) از منطقه مرکزی شهر (میدان هفده شهریور) و از آنجا به بازار روز و خیابان گلستان شهداء منشعب می گردد. ازدحام و ترافیک در نقطه مرکزی (میدان

اصلی شهر و تجمع دستفروشان در بازار روز) و فقدان محور حرکتی بین محله‌ای، دسترسی مجموعه محله را با دیگر نقاط شهری با مشکل ساخته است.

ب - ارتباط فضایی با محلات همچوار: ارتباط گرجی محله با قادی محله از طریق خیابان گلستان شهداء یا نیاکی محله از طریق کوچه امامزاده ابراهیم صورت می‌گیرد.

ج - دسترسی بین واحدهای همسایگی: به علت فقدان یک نظام دسترسی منطقی، ارتباط بین واحدهای همسایگی چندان روشن نیست.

د - ارتباط فضایی محله با مجموعه بازار قدیم آمل: به صورت با واسطه و غیرمستقیم از طریق نیاکی محله می‌باشد.

ه - سلسله مراتب حرکتی: گرجی محله به دلائل ذیل از سلسله مراتب حرکتی، به لحاظ برخورداری از یک نظام حرکتی منطقی هم در بخش سواره و هم در بخش پیاده، محروم است:

۱- قطع شدن گرجی محله توسط خیابان گلستان شهداء (محور شمالی - جنوبی) که عملأً بافت محله را به دو قسمت تقریباً برابر شرقی و غربی تقسیم نموده است.

۲- استقرار بازار روز، میدان اصلی شهر (میدان ۱۷ شهریور) و سه راهی نور در نزدیکی گرجی محله که باعث تداخل ترافیک سواره و پیاده در این بخش شده است.

۳ - کشانده شدن معابر نزدیک بازار روز و خیابان گلستان شهداء به صورت عمود بر این محورها، بدون رعایت سلسله مراتب حرکتی در بخش درونی بافت.

• گرجی محله، امامزاده تقی و شکل گیری مرکز فرعی

۴ - شناخت فضایی - کالبدی مرکز محله:

الف - عوامل تشکل و وحدت مرکز محله:

- ۱- وجود چند واحد تجاری خردۀ فروشی (بقالی، نانوایی و...).
- ۲- واقع بودن در مسیر اصلی محله و قابل دسترسی برای وسائل نقلیه.
- ۳- گشایش فضائی موجود در این نقطه (تعریض خیابان در این قسمت).

۴- تقاطع آکسهای موجود محله در این نقطه.

۵- مجاورت با گورستان اصلی شهر (امامزاده ابراهیم).

۶- وجود کاربری آموزشی (دبیرستان دخترانه فاطمه الزهرا).

فقدان المان و نشانه مهم شهری (Land mark) و نزدیکی به بخش مرکزی شهر (میدان هفده شهریور، سه راهی نوب و بازار روز) تشكل مرکز محله را تضعیف نموده است. همانطور که در قسمتهای بالا ذکر گردید، گرجی محله دارای یک المان محله ای (امامزاده تقی) می باشد که بایستی با توجه به تمهیداتی (اصلاح دسترسی و معتبر) به همراه مرکز محله فعلی یک انسجام کالبدی - فضایی به گرجی محله دهد.

ب - نحوه استقرار مرکز محله: مرکز محله در جوار محور پیاده اصلی محله (خیابان گلستان شهداء) قرار دارد و به دلیل دوری از بازار قدیم، نزدیکی به بافت مسکونی نوساز و مرکز شهر، مرکز اصلی گرجی محله دارای دسترسی مناسب سواره می باشد. این مرکز محله به صورت خطی (بازارچه گذری) در امتداد مسیر حرکتی اصلی (مسیر سواره) گسترش یافته است.

د - مرکز اصلی و مراکز فرعی محله: جایگیری عناصری به شرح زیر باعث ایجاد مراکز فرعی (علاوه بر مرکز محله اصلی) در گرجی محله گردیده است:

۱- بازار روز (واقع در جنوب گرجی محله) که شامل واحدهای تجاری فراناچیه ای و فرامحله ای پاساز، دستفروشان، مدرسه ابتدایی

(دخترانه فروغ راعی و پسرانه آیت الله طالقانی) و مدرسه راهنمایی غیرانتفاعی علم و دانش.

۲- حسینیه، کارگاه، مرکز اسناد پزشکی، امامزاده و...

۳- پنج شنبه بازار واقع در شمال گرجی محله رویروی درب
شرقی امامزاده ابراهیم.

• معماری برونگرا، خانه ملک در نیاکی محله

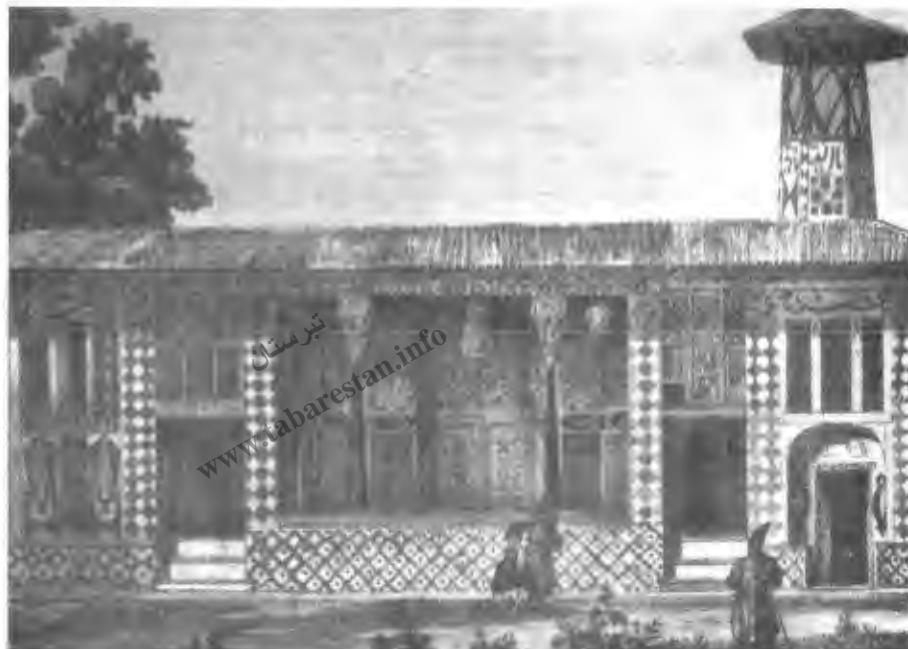
۲-۵- معماری واحدهای ساختمانی

هر شهر متشكل از تعدادی از واحدهای ساختمانی است که به فرمهای مختلف ساخته شده اند و اکثراً می‌توان آنها را از نظر ویژگیهای

کالبدی و نوع سازماندهی فضایی به گروه های مشخص با اصول و سازماندهی فضایی ویژه و قابل تبیین دسته بندی نمود. از آنجا که معماری واحدهای ساختمانی در شهر آمل از نوع معماری بروونگرا یا سازماندهی پراکنده است، ابتدا به تعریف و توصیف اصول ساخت و سازمان فضایی و عوامل مؤثر در معماری بروونگرا و اقلیم معتدل و مرطوب پرداخته، سپس نمونه های آن در شهر آمل معرفی خواهند شد.

۲-۱-۵-۲-معماری بروونگرا

بناهای بروونگرا، بنایایی هستند که با فضای بیرونی خود، شامل عناصر شهری مثل گذر، مسیر و دیگر عوامل بیرونی در ارتباط مستقیم بوده و فضاهای داخلی آن نیز همین ارتباط را با فضای بیرونی دارند. این نوع بنایها، هم در قالب معماری عمومی و بیشتر در مقابر و مساجد، امامزاده و مانند آن و هم در قالب معماری مسکونی، در نقاط مختلف ایران (بخصوص در سواحل دریای خزر) ساخته شده اند. تفاوت بارزی که با بنایای دیگر بخصوص بنایای قسمت مرکزی ایران دارند، در عنصری به نام حیاط است.

● معماری مذهبی، سیمای تکیه شهر آمل

حیاط در معماری اصطلاحاً درونگرا، علاوه بر عملکردهای ارتباطی و انسجام دادن به فضاهای باز، بیرون را به داخل آورده و اغلب فضاهای داخلی به آن باز می‌شوند، و بدین ترتیب خانه ارتباط بسیار کمی با بیرون خود پیدا می‌کند. این امور عملکردی و ارتباطی در خانه بروونگرابه عناصر مختلف دیگری واگذار شده است (معماریان، ۱۳۷۲، ص ۲۰ و هـ مقدمه).

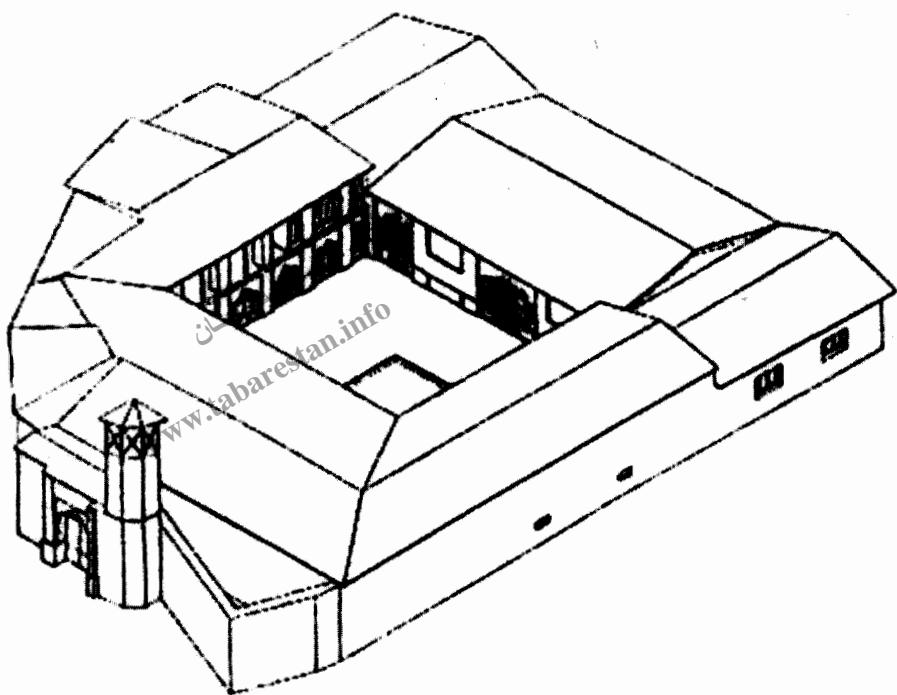

● گرجی محله، وجود ایوانهای عریض در اطراف خانه

۲-۵-۲ - ویژگیهای کلی معماری بومی مناطق معتدل و مرطوب

- ۱- استفاده از بالکنهای عریض و سرپوشیده (ایوان) در اطراف اطاقها به منظور حفاظت اطاقها از باران.
- ۲- استفاده از مصالح ساختمانی با حداقل ظرفیت حرارتی (آجر و چوب).
- ۳- استفاده از پلانهای گستره و باز (بیشتر اشکال هندسی، طویل و باریک) به منظور حداکثر استفاده از وزش باد برای ایجاد تهویه طبیعی و کوران در داخل اطاقها.

- ۴ - استقرار ساختمانها در جهت وزش نسیمهای دریا به منظور ایجاد کوران طبیعی.
- ۵ - ساماندهی پراکنده و غیرمتمرکز (معماری برونگرا) بنها به منظور استفاده حداکثر از جریان هوا.
- ۶ - شیبدار نمودن (شیب چهار طرفه یا دو طرفه) باها به دلیل وجود بارندگی زیاد.
- ۷ - بنا کردن ساختمان بر روی پایه های چوبی یا کرسی چینی بنایی (کرسی بلند) برای حفاظت ساختمان از رطوبت بیش از حد زمین.
- ۸ - استقرار ساختمان در محور شرقی - غربی به منظور حداکثر استفاده از نور آفتاب و کوران طبیعی (کسمانی، ۱۳۷۲، ص ۱۶۲ و ۱۶۳).

• مسجد جامع آمل، استفاده از الگوی حیاط مرکزی در معماری مساجد

۲ - ۶ - معماری بناهای و فضاهای مذهبی و عمومی

به طور کلی می توان گفت که هر بنا و فضای مذهبی و عمومی در ایران غالباً یک اثر هنری است نه صرفاً یک سرپناه و ارزش‌های موجود در آن معمولاً فراتر از تعلقات مکانی و زمانی است. به بیانی دیگر در یک بنای مذهبی و عمومی اجزاء و عناصری خارج از حیطه یک معماری بومی و محلی وجود دارد. در معماری بناهای عمومی و مذهبی منطقه شمال نیز استفاده از قطعاتی با همان تناسب و مقیاس مورد استفاده در سایر مناطق ایران نظیر ستونها، جرزها، اشکال هندسی، طرحها و نظایر اینها مشاهده می شود. به این نکته

می توان عناصر تزئینی بر روی بدنه ها را نیز اضافه نمود که باعث پدید آمدن مشابهت هایی در نمای بناها شده است. اما تفاوت های عمده ای نیز مابین معماری بناهای عمومی و مذهبی شمال و سایر نقاط ایران نیز دیده می شود و آن فرم های به عاریت گرفته از معماری مسکونی است، با همان ایوانها و سقفها و تناسبهای کشیده و هندسه ساده. بناهای عمومی و مذهبی در شمال ایران با ظرافتی خاص در مقیاس، تناسب و فرم ^{به شباهت} مساجد شبستانی در شمال ایران با ظرافتی خاص در مقیاس، تناسب و فرم شباهت به مساجد شبستانی نیستند، همچنین این بناها نسبت به نمونه های گویری و حاشیه کویر از ارتفاع کوتاهتری برخوردارند.

• معماری مذهبی، بقعه میربزرگ، استفاده از طاق و قوس و تزئینات مشابه اقلیم کویر

از نکات دیگری که می‌توان بدان اشاره کرد، فرم و شکل گنبد به عنوان یک مرکز و فضای بسته می‌باشد که در معماری مذهبی شمال چنین توجه و تمرکزی دیده نمی‌شود و آن شاید به دلیل عدم دستیابی به تکنیک صحیح گنبدسازی و شرایط اقلیمی خاص منطقه باشد. به همین جهت در معماری بنها

تبرستان
www.tabarestan.info

● مسجد جامع، دید به حیاط مرکزی و تک منار آن

از خطوط منحنی کمتر استفاده می‌شود و تماماً این بناها با تناسبهایی از خطوط مورب و مستقیم شکل می‌گیرند. در این مورد می‌توان مسئله

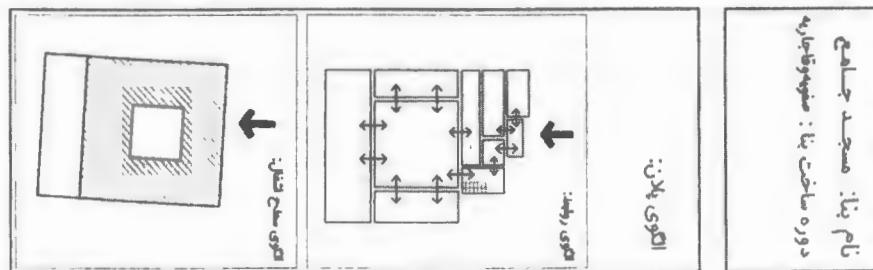
ساخت را با توجه به پوشش‌های سبک و چوبی دیوارها و جرزهای سنگین مؤثر دانست (صارمی و گل امینی، ۱۳۷۴، ص ۳۲۸ و ۳۲۹).

۱-۶-۱-مسجد جامع

مسجد جامع شهر آمل با فاصله اندکی در مجاورت چهارسوق قرار گرفته و بر طبق نوشه اسفندیار در کتاب تاریخ طبرستان و رویان و مازندران بنای آن سال ۱۷۷ هـ ق. در زمان هارون الرشید به وسیله ابراهیم بن عثمان بن نهیک ایجاد گردیده است (پژوهش و عمران ۲، ۱۳۷۹، ص ۷۶).

به استناد نوشه «سید ظهیرالدین مرعشی» مسجد جامع کهنه که به طشته زنان معروف بود توسط شخصی مالکی مذهب بنا شد. به این ترتیب ظاهراً شهر آمل دارای دو مسجد جامع بود که امروزه از بنای قدیمی چیزی بر جای نمانده است.

		<table border="1"> <tr> <td>کاربری فلزی: مذهب - آموزش</td><td>کاربری فلزی: مذهب - آموزش</td></tr> <tr> <td>آدرس: بازار نور است، نجفیه سو ۷</td><td>آدرس: بازار نور است، نجفیه سو ۷</td></tr> </table>	کاربری فلزی: مذهب - آموزش	کاربری فلزی: مذهب - آموزش	آدرس: بازار نور است، نجفیه سو ۷	آدرس: بازار نور است، نجفیه سو ۷														
کاربری فلزی: مذهب - آموزش	کاربری فلزی: مذهب - آموزش																			
آدرس: بازار نور است، نجفیه سو ۷	آدرس: بازار نور است، نجفیه سو ۷																			
	<table border="1"> <tr> <td>مساحت: ۱۱۲۲</td><td>مساحت: ۱۱۳۳</td><td>مساحت: ۱۱۷۹</td></tr> <tr> <td>تعداد طبقات:</td><td>نحویه</td><td>نحویه</td></tr> <tr> <td>—</td><td>—</td><td>—</td></tr> </table>	مساحت: ۱۱۲۲	مساحت: ۱۱۳۳	مساحت: ۱۱۷۹	تعداد طبقات:	نحویه	نحویه	—	—	—	<table border="1"> <tr> <td>نحویه</td><td>نحویه</td><td>نحویه</td></tr> <tr> <td>زیرین</td><td>زیرین</td><td>زیرین</td></tr> <tr> <td>سطح انتقال</td><td>سطح انتقال</td><td>سطح انتقال</td></tr> </table>	نحویه	نحویه	نحویه	زیرین	زیرین	زیرین	سطح انتقال	سطح انتقال	سطح انتقال
مساحت: ۱۱۲۲	مساحت: ۱۱۳۳	مساحت: ۱۱۷۹																		
تعداد طبقات:	نحویه	نحویه																		
—	—	—																		
نحویه	نحویه	نحویه																		
زیرین	زیرین	زیرین																		
سطح انتقال	سطح انتقال	سطح انتقال																		
	<table border="1"> <tr> <td>نام بنا: مسجد جامع دوره ساخت بنا: شاهنشاهی</td><td>نام بنا: مسجد جامع دوره ساخت بنا: شاهنشاهی</td></tr> <tr> <td>نوعیت:</td><td>نام بنا: مسجد جامع دوره ساخت بنا: شاهنشاهی</td></tr> <tr> <td>نام بنا: مسجد جامع</td><td>نام بنا: مسجد جامع</td></tr> </table>	نام بنا: مسجد جامع دوره ساخت بنا: شاهنشاهی	نام بنا: مسجد جامع دوره ساخت بنا: شاهنشاهی	نوعیت:	نام بنا: مسجد جامع دوره ساخت بنا: شاهنشاهی	نام بنا: مسجد جامع	نام بنا: مسجد جامع	<table border="1"> <tr> <td>نام بنا: مسجد جامع</td><td>نام بنا: مسجد جامع</td></tr> <tr> <td>دوره ساخت بنا: شاهنشاهی</td><td>دوره ساخت بنا: شاهنشاهی</td></tr> <tr> <td>نام بنا: مسجد جامع</td><td>نام بنا: مسجد جامع</td></tr> </table>	نام بنا: مسجد جامع	نام بنا: مسجد جامع	دوره ساخت بنا: شاهنشاهی	دوره ساخت بنا: شاهنشاهی	نام بنا: مسجد جامع	نام بنا: مسجد جامع						
نام بنا: مسجد جامع دوره ساخت بنا: شاهنشاهی	نام بنا: مسجد جامع دوره ساخت بنا: شاهنشاهی																			
نوعیت:	نام بنا: مسجد جامع دوره ساخت بنا: شاهنشاهی																			
نام بنا: مسجد جامع	نام بنا: مسجد جامع																			
نام بنا: مسجد جامع	نام بنا: مسجد جامع																			
دوره ساخت بنا: شاهنشاهی	دوره ساخت بنا: شاهنشاهی																			
نام بنا: مسجد جامع	نام بنا: مسجد جامع																			

مسجد کنونی شامل حیاطی است مربع شکل که در چهار طرف آن ساختمانهایی در دو طبقه وجود دارد. شبستانهای جهات شرقی و غربی هر کدام دارای نه فیلپا در وسط، شبستان شمالی شش فیلپا و شبستان جنوبی کاملاً نوساز است. طبقات بالایی شبستانها به طلاق اختصاص دارد (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۱۰۶).

از قدیمی ترین آثار موجود، سنگ فرمان شاه سلطان حسین صفوی به وزیر و داروغگان مازندران در تاریخ ۱۱۰۶ هـ ق. است (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۱۰۷).

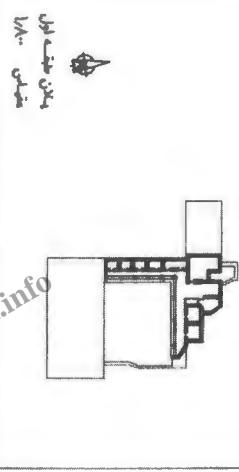
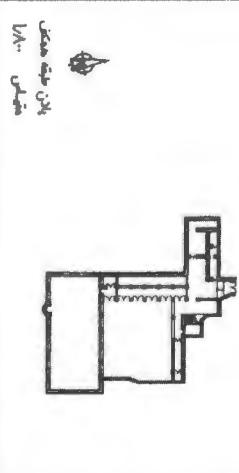
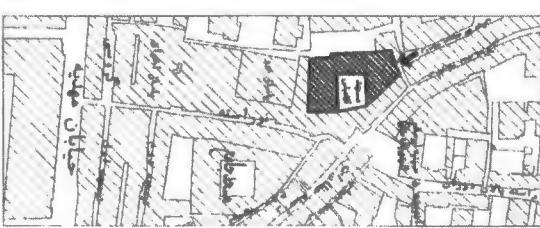
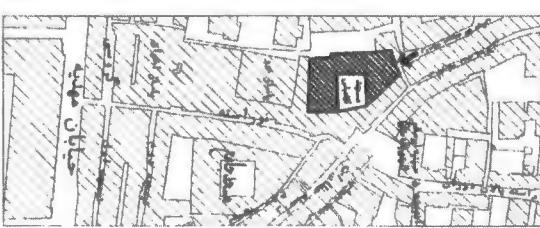
وروودی دالان مانند آن همراه با یک گلدسته (مناره آجری) مزین به نقوش آجری و بندکشی های گچی زیبا را می توان به عنوان عنصر و نماد اصلی مسجد در نظر گرفت. این مسجد در ابعادی متعارف (مقیاس انسانی) و هماهنگ با محیط کالبدی اطراف آن شکل گرفته که تداوم و پیوستگی خود را با مجموعه های پیرامون برای شهروندان پیاده جلوه گر است. پوسته بیرونی مسجد به خاطر تلفیق آن در حجمهای مجاور (واحدهای تجاری) غیرقابل تفکیک و تمیز است. از نظر فرم ساختمانی این مسجد دارای هشتی ورودی، صحن و شبستان است. فرم مسجد به صورت حیاط مرکزی است ولی در اینجا از ایوان که مشخصه اصلی اکثر مساجد صحن دار است خبری نیست. در طبقه فوقانی حجره هایی موجود است که محل تحصیل طلاق علوم دینی است. طی چند سال گذشته داخل شبستان و بدنه های صحن را به طور کاملاً ناهمانگ با مصالح گذشته مسجد (آجر، گچ، ملات ساروج و آهک) توسط مصالح مدرن و مد شده آجر سه سانتیمتری،

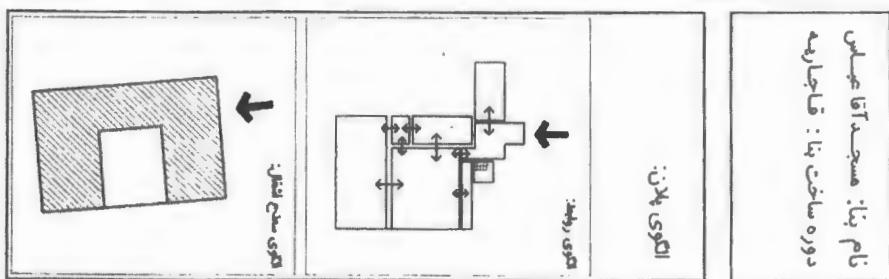
سرامیک و... نوسازی کرده اند. در حال حاضر دارای عملکرد مذهبی - آموزشی می باشد (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۲۱).

۲-۶-مسجد آقابباس

این مسجد از بنای قرن ۱۳ هـ. بوده که در شرق کارگر محله واقع می باشد. این مسجد توسط یک معبر تنگ و باریک پیاده به عرض تقریباً دو متر به راسته اصلی بازار مرتبط می شود. مناره آجری زیبای آن با پلان مربع بوده که در ارتفاع بالا به هشت ضلعی تبدیل می گردد، روی وجهه جانبی آن به وسیله بندکشی گچی بر روی آجر، نقوش گل و سرو به وجود آورده اند. قسمت گلدهسته آن با نرده های چوبی و سقف گلدهسته توسط چوب و سفال پوشانده شده است. به علت تک منار بودن مسجد و ارتفاع قابل ملاحظه آن و بافت نسبتاً یکنواخت اطراف آن (از نظر ارتفاع یک طبقه)، این مسجد همچون یک عنصر نشانه از فاصله ۱۰۰ الی ۲۰۰ متری خودنمایی می کند. از نظر پلان همانند مسجد جامع، ورودی آن به صورت هشتی و صحن آن مستطیل شکل است. ارتباط بین وضوخانه و دستشویی و صحن مسجد نیز توسط هشتی ورودی حل شده است. شبستان اصلی مسجد در ضلع جنوبی حیاط مذکور قرار گرفته است و در سه ضلع دیگر رواقهایی در طبقات ایجاد شده است که باعث غنای فضایی حیاط مرکزی گردیده است (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۲۱) این شبستان توسط مصالح ناهمانگ با مصالح بومی (آجر و گچ) نوسازی گردیده و دارای شش عدد ستون قطری آجری می باشد.

بنای فعلی این مسجد متعلق به دوره صفوی است که در دوره قاجار مرمت‌های اولیه بر روی آن صورت پذیرفت. ورودی مسجد در ضلع شمالی است و بر فراز سردر آن مناره هشت ضلعی زیبایی با تزیینات خاص آجرکاری قرار دارد. قدامت این مناره احتمالاً بیشتر از بنای فعلی مسجد است و به نوعی می‌توان گفت که مناره‌های مسجد جامع و امام حسن عسکری (ع) برگرفته از آن است.

 <p>تبرستان</p>	 <p>بلدن چند اول بلدن چند ده بلدن چند</p>	<table border="1"> <tr> <td>مساحت:</td> <td>مسجد آقا علیس</td> </tr> <tr> <td>تعداد طبقات:</td> <td>۲</td> </tr> <tr> <td>زیر زمین:</td> <td>۱۱۵۳</td> </tr> <tr> <td>سطح اشغال:</td> <td>۷۰</td> </tr> <tr> <td>تعداد ورودیها:</td> <td>۱</td> </tr> <tr> <td>کاربری قطبی: مذهبی</td> <td>کاربری قطبی: مذهبی</td> </tr> </table> <p>آرزوی خاندان شهید هفتاد و رستم صنعت آقامحمدیان</p>	مساحت:	مسجد آقا علیس	تعداد طبقات:	۲	زیر زمین:	۱۱۵۳	سطح اشغال:	۷۰	تعداد ورودیها:	۱	کاربری قطبی: مذهبی	کاربری قطبی: مذهبی
مساحت:	مسجد آقا علیس													
تعداد طبقات:	۲													
زیر زمین:	۱۱۵۳													
سطح اشغال:	۷۰													
تعداد ورودیها:	۱													
کاربری قطبی: مذهبی	کاربری قطبی: مذهبی													
	 <p>بلدن چند اول بلدن چند ده بلدن چند</p>	<table border="1"> <tr> <td>مساحت:</td> <td>مسجد آقا علیس</td> </tr> <tr> <td>تعداد طبقات:</td> <td>۲</td> </tr> <tr> <td>زیر زمین:</td> <td>۱۱۵۳</td> </tr> <tr> <td>سطح اشغال:</td> <td>۷۰</td> </tr> <tr> <td>تعداد ورودیها:</td> <td>۱</td> </tr> <tr> <td>کاربری قطبی: مذهبی</td> <td>کاربری قطبی: مذهبی</td> </tr> </table>	مساحت:	مسجد آقا علیس	تعداد طبقات:	۲	زیر زمین:	۱۱۵۳	سطح اشغال:	۷۰	تعداد ورودیها:	۱	کاربری قطبی: مذهبی	کاربری قطبی: مذهبی
مساحت:	مسجد آقا علیس													
تعداد طبقات:	۲													
زیر زمین:	۱۱۵۳													
سطح اشغال:	۷۰													
تعداد ورودیها:	۱													
کاربری قطبی: مذهبی	کاربری قطبی: مذهبی													
 <p>نام محله: کاردمگ محل</p> <p>موقعیت:</p> <p>دوره ساخت بنا: فاجاریه</p> <p>نام بنا: مسجد آقا علیس</p>	 <p>نام محله: کاردمگ محل</p> <p>موقعیت:</p> <p>دوره ساخت بنا: فاجاریه</p> <p>نام بنا: مسجد آقا علیس</p>													

حياط مسجد مستطيل شكل و شبستانهاي در جهت جنوبي و غربي آن وجود دارد. شبستان غربي چهار فيلا و شبستان جنوبي شش فيلا در وسط دارد. ضلع شمالی مسجد به علت پيش آمدگي دكانيهاي مجاور به صورت راهروست و در طبقه بالاي ضلع شمالی و غربي با استفاده از چوب، حجره هایي برای طلاب بنا نهاده اند. ارتباط به ^{تبرستان.info} حجره ها ^{تبرستان.info} مناره از طريق راه پله ضلع شمالی است (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۱۰۵).

• مسجد امام حسن عسکري(ع)، نقوش اسلامی؛ سرو و گلبوته بر روی مناره آن

۳-۶- مسجد امام حسن عسکري(ع) :

مسجد امام حسن عسکري(ع) در شمال غربي بافت كهن شهر آمل در پائين بازار محله واقع می باشد که تاریخ بنای اوليه آن به طور دقیق

مشخص نیست. اما بر اساس روایت، بنا این مسجد به قرن هشتم قمری برمی‌گردد.

بنای اولیه این مسجد با توجه به متون تاریخی، متسرب به اوایل دوره اسلامی و زمان حکومت هارون الرشید است. قدیمی‌ترین بخش معماری موجود، گلدهسته آن است که متعلق به دوره قاجاری است و مابقی تمامًا نوسازی و بازسازی شده است (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۱۰۵).

این مسجد مقدس در طول ایام از گزند حوادث در امان مانده، خصوصاً در سیل معروفی که در سال ۸۹۱ هـ ق. آمل را ویران کرد این مسجد بدون تخریب پابرجاماند.

با نگاهی موشکافانه بر ساخت معماری مناره و حجره‌های این مسجد درمی‌یابیم که ساخت آن به چند قرن پیش برمی‌گردد.

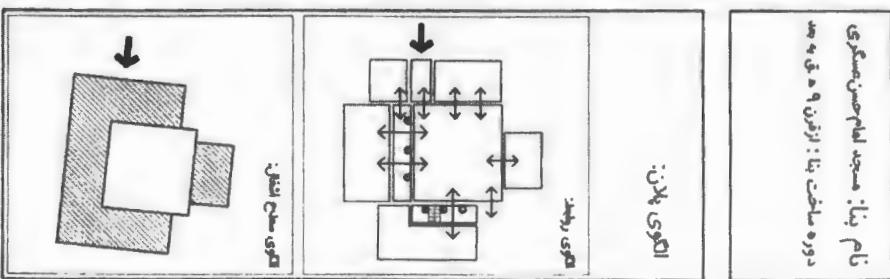
به استناد نوشته‌ها و به گفته مردم مازندران، ساخت آن به دست مبارک امام بوده و روایتها اینگونه حکایت می‌کند که با ورود امام حسن عسکری(ع) به مازندران این مسجد توسط ایشان در پائین بازار محله آن هم به طور غیرمستقیم از پول بیت المال ساخته شد.

در خصوص ورود امام حسن عسکری(ع) به این ناحیه از آقای سیدعلی نوری عقیلی (ساکن ملاکلا لاویج نور) سندی وجود دارد که توسط آقای دکتر صفر یوسفی بازخوانی شده است.

این سند ممهور به مهر امام یازدهم می‌باشد که بر روی پوست آهو نوشته شده است و بارها از سوی صحافان مرمت شد. تاریخ تحریر سند

شوال ۲۶۰ هـ ق. است و به امضاء ۲۵ نفر از علمای آن دوره از جمله شیخ فضل الله نوری رسیده است.

عده ای اعتقاد دارند که این مسجد به دستور ناصر کبیر (ناصرالحق) در قرن ۳ هـ ق. ساخته شده است که اگر این نظریه درست باشد و این مسجد به عنوان «مدرسه» استفاده شده است، باید به تاریخ برگردیم که گفته می شود قبل از ساخت مدارس سه گانه نظامیه توسط خواجه نظام الملک، این مدرسه از اولین مدارس بنا شده در ایران است که مدارس نظامیه در قرن هـ ق. در زمان حکومت سلجوقیان توسط این فرد بنا شد.

این مدرسه شامل حیاطی است که سه ضلع غربی و شرقی آن ساختمان دارد، بنای طرف غربی شامل شبستان و بنای شرقی شامل پلکانی است در وسط که به ایوانی متنه می شود. در این ایوان چهار حجره در طبقه دوم و قسمت زیرین که طبقه اول محسوب می گردد چهار حجره قرار دارد ساختمان غربی شامل در ورودی مسجد و دو حجره است. قسمتی از این ساختمان متصل به شبستان قبلی ^{با لایه ای دار} و ^{با شفافیت} ورودی این مسجد گلدهسته ای (مناره) هشت ضلعی آجری با بامی ^{با شفافیت} پوش ساخته شده است. بر دیوار گلدهسته، نقش و نگاری گچکاری با معماری دوره قاجاریه ویژه نقش سرو با گلبوته های اسلیمی و نقوش هندسی در هر ضلع این بنا ایجاد شده است.

این بنا در سال ۷۹ ثبت فهرست آثار میراث فرهنگی کشور شده است. گرچه حجره های این مسجد تاریخی به ویرانه ای تبدیل شده است ولی مناره آن بیانگر نقش و نگار معماری معمaran توانمند آن دوره می باشد (قدس، ۱۳۸۷، ص ۲۱).

• تکیه مشائی ها واقع در مشائی محله

۴-۶-۲- تکیه مشائی

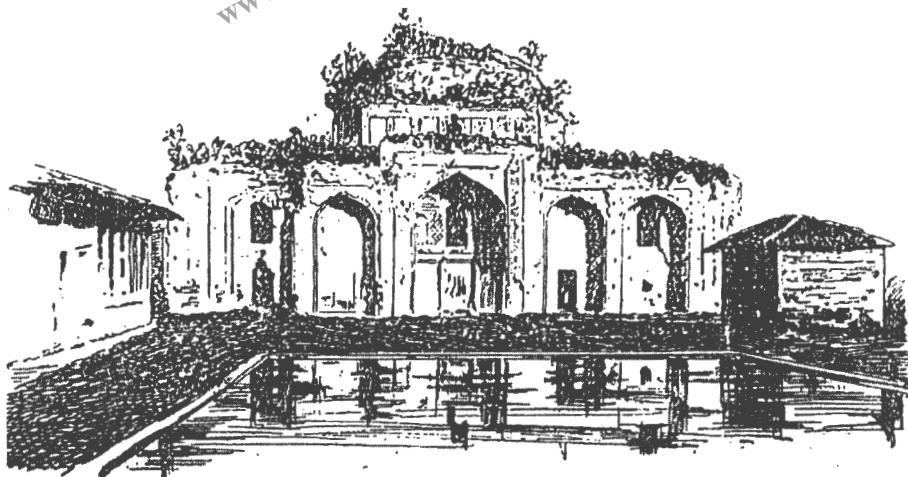
این تکیه در جوار چهارسوق (میدانچه ای در کنار راسته اصلی بازار) واقع شده و نیز مرکز اصلی مشائی محله نیز می باشد. بنای آن در طبقه همکف به صورت واحدهای تجاری که جزو موقوفات تکیه به شمار می رود و شبستان آن در طبقه فوقانی قرار دارد. طی حند سالی گذشته به دلیل فرسودگی سازه و سقف آن، بدنه شبستان آن در طبقه فوقانی توسط کاشیهای لاجوردی مزین گشته و سقف آن نیز با ایرانیت پوشانده شده است. اینگونه از ساماندهی تکیه در جوار راسته اصلی بازار و میدانچه می تواند الهامی برای طراحی در فضاهای مذهبی به خصوص تکیه ها و حسینیه ها باشد (همکف تجاری و طبقه اول فضای سقاخانه و شبستان) (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۲۱).

● بقعه میربزرگ، واقع در محله سبزه میدان

۲-۶-۵- بقعه میر بزرگ (میر قوام الدین مرعشی)

«میر قوام الدین مرعشی» معروف به «میربزرگ»، سرسلسله سادات مرعشیان در مازندران، در محرم سال ۷۸۱ هـ ق درگذشت. مقبره او در شهر آمل ابتدا توسط فرزندش «سید رضی الدین» در اوخر قرن هشتم هـ ق احداث شد ولی بعدها این بنا توسط دست نشاندگان امیر تیمور به کلی ویران گردید. نوازدگان میر قوام الدین در سال ۸۱۴ هـ ق عمارتی جدید بر مزار نیای خود بنیان نهادند (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۲۲)

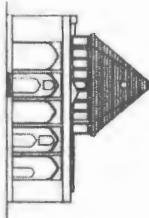
• بقعه میربزرگ، طرحی که دمرگان در سال ۱۳۰۷ هـ ق. از آن ترسیم کرده است

میر قوام الدین مرعشی یا میربزرگ، در قریه مرزنگو آمل زندگی شیخی داشت که به ارشاد مردم می پرداخت. او در سال ۷۸۱ هـ ق. در بارفروش ده در گذشت و مردم پیکر او را از بارفروش به آمل آوردند و او را دفن نمودند و بر مقبره وی قبه عالی ساختند، مرعشیان از ۷۶۰ هـ ق. تا ۱۰۰۲ هـ ق. (که

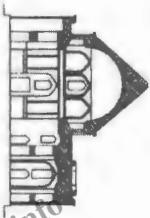
۱۳ سال در این بین توسط امیر تیمور خلع ید شده بودند) کلاً ۲۴۲ سال بر مازندران حکومت کردند و در عهد صفویه منقرض شدند. قبه مقبره میربزرگ توسط اسکندر شیخی و تیمورلنك ویران گردید (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۵۲ و ۶۰).

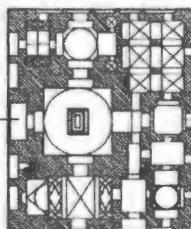
نمای نزدیک

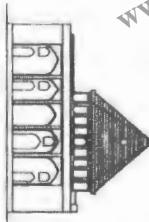
نمای A-A

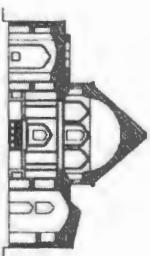
پلان بُنْتَه مَكْنَت

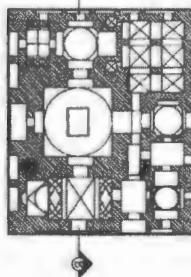
نمای دوری

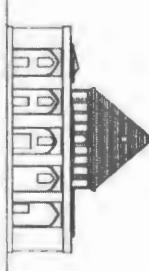
نمای B-B

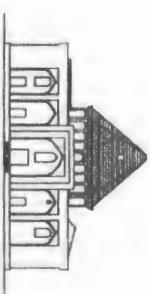
پلان بُنْتَه اول

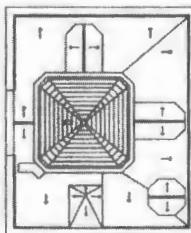
نمای شمالی

نمای جنوبی

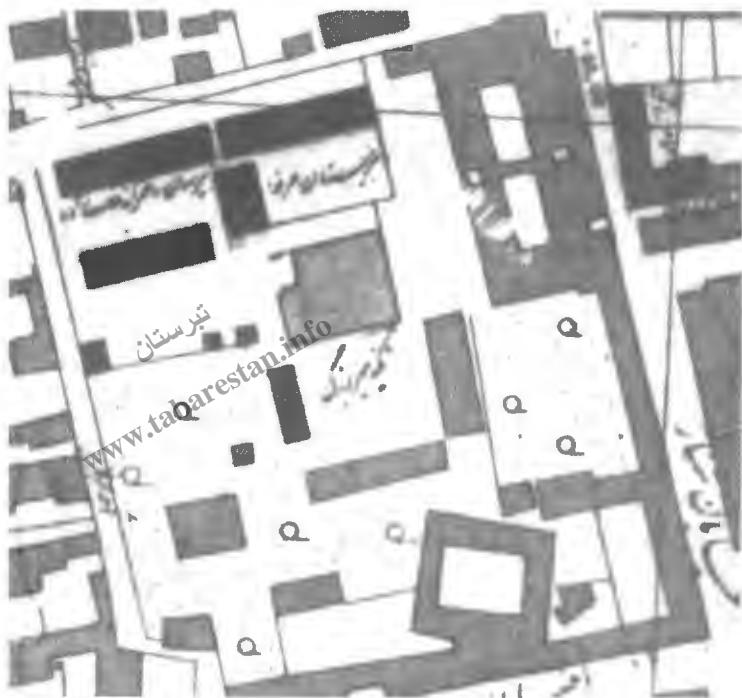

پلان شَبَّه بَنْدَه يَام

● پلان ها، نماها و مقاطع بقعه میربزرگ

تبرستان
www.tabarestan.info

• تکیه میربزرگ در سال ۱۳۴۳ هـ ق.

این بنا را سید علی ساروی، پس از آنکه قوای سید علی آملی را از شهر بیرون راند و حکومت را به دست سید قوام الدین سیدرضی الدین داد، در سال ۸۱۴ هـ ق. ساخت. اولین تاریخ بنای آن مربوط به قرن هشتم هـ ق. می باشد. این بنادر سال ۱۰۳۲ هـ ق. تعمیر اساسی شده است (لونجی، ۱۳۷۱، ص ۶۰).

بنای فعلی توسط شاه عباس اول صفوی که از نوادگان دختری میربزرگ بود، در همان محل و در ابعادی بزرگتر احداث شد. صحن اصلی

بقعه به ابعاد $۹/۴۶ \times ۹/۴۶$ و چهارگوش است. چهار کنج آن را با چهار گوشوار، به هشت ضلعی تبدیل نموده و گنبدی بلند و مدور روی آن زده اند. کتیبه هایی نیز در زیر گوشوار با خط سفید ثلث بر زمینه کاشی آبی دیده می شود که مشتمل بر آیاتی از کلام الله مجید و حدیثی از امیرالمؤمنین علی علیه السلام است.

دیوارهای داخلی صحن تا ارتفاع ۲/۱۳۳ متر دارای کاشیکاری با زمینه زرد و نقوش گیاهی رنگ آبی بود و هم اکنون قسمتهایی از آن باقی مانده است.

در وسط صحن، چهارچوب صندوق قدیمی با کتیبه هایی مشتمل بر آیاتی از کلام الله مجید و احادیث نبوی دیده می شود. تاریخ صندوق سال ۱۰۳۳ هجری و کاتب آن «محمد الحسینی لاهجی» است. هم اکنون بر روی این چهارچوب ضریح مشبك چوبی قرار دارد. این صحن که هسته مرکزی بقعه را تشکیل می دهد، از سوی جنوب به حیاط باز می شود و از سمت شرق به مسجد و از دو جهت دیگر به شبستانها مرتبط است.

• سقاخانه های اطراف بقعه میربزرگ قبل از تخریب

ورودی اصلی مقبره در سمت جنوب قرار دارد و بالای سردر آن کتیبه کوفی بنایی با خط سیاه بر زمینه زرد کاشی نوشته شده است: [سبحان الله] و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر و لا حول و لا قوه الا [بالله]. در بالای این کتیبه نیز دو بار کلمه «محمد» به خط کوفی با کاشی معرق مشکی بر زمینه سفید نوشته شده است. نمای بیرونی روزگاری مزین به کاشی بوده و اکنون بقاوی از آن در ضلع شمالی مشهود است. هر یک از اضلاع بیرونی دارای ۵ طاقه است.

گند بیرونی بنا هشت ضلعی و نوساز است و پایه های گند با ۳۲ قاب کاشیکاری (در هر ضلع ۴ قاب) و با کتیبه کوفی بنایی به شرح «الله، محمد، علی، لا اله الا الله» مزین شده است (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۱۳۲ و ۱۳۳).

• تکیه میربزرگ، دید به ایوان جنوبی بقعه و سقاخانه های جدیدالاحداث پیرامون آن

این بقعه جزو آثار ثبت ملی با شماره ۵۹ بوده که گنبد آن از نوع رُک ترکین دار (هرم چهار وجهی پخ خورده) دو پوشه با مصالح آجر و ساروج می باشد. این بنای تاریخی با ارتفاع تقریباً ۴۰ متر و برخورداری از حجم متضاد با بافت مسکونی و تجاری یک و دو طبقه پیرامون خود یکی از عناصر مسلط و با ارزش سیمای مرکز شهر آمل محسوب می گردد، که به عنوان عنصر معماري - شهری با ارزش و هویت دهنده در مقیاس فرامحله ای و فراشهری می باشد. این بقعه با گنبد مرتفع هرمی آجری خود تقریباً در آکس و محور خیابان مهدیه قرار دارد که دورنمای و چشم اندازی زیبا و خاص به

این خیابان بخشیده است. بدین خاطر این بقعه یکی از عناصر سیمای شهری و میراث غنی فرهنگی شهر مطرح بوده که بیانگر قدمت و تاریخ آن است.

در داخل بقعه، گور میربزرگ واقع است و بر روی آن ضریح چوپین زیبایی قرار دارد. در سابق تمامی نمای بیرونی این بقعه، با کاشی‌الوان، سرخ، زرد، سبز، آبی و ارغوانی که طرح و نقشه گوناگون داشت، منقش شده بود و بعضی نمونه‌های زیبای آن هنوز مختصراً بر بالای ایوان جنوبی آن موجود است. این بقعه دارای نقوش آجرکاری و کاشیکاری‌های زیبا در خارج نما و نقوش گچبری است که از این لحاظ، تزئینات این بقعه در معماری اقلیم شمال منحصر به فرد است. در حال حاضر اداره میراث فرهنگی شهرستان آمل و کارگاه مرمت در این مکان مستقر می‌باشد.

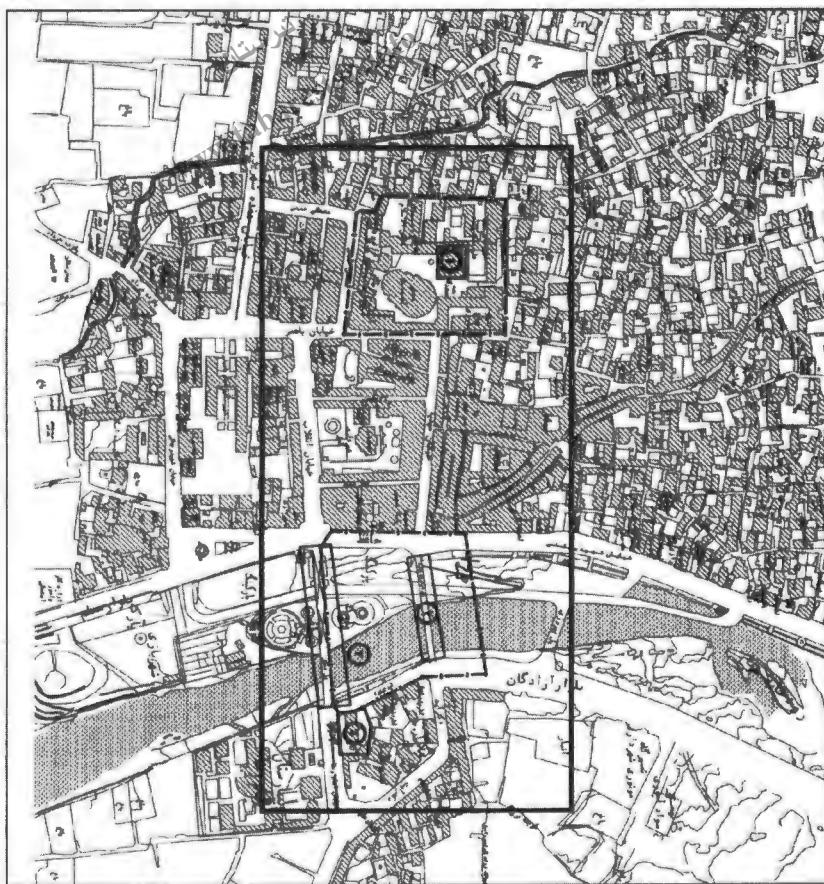
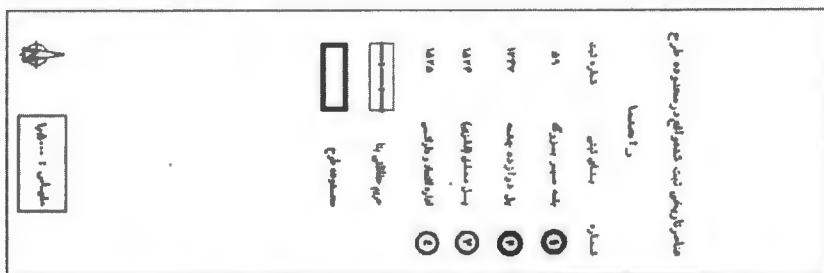
در گذشته این بقعه در کنار سقاخانه‌های یک طبقه با حوض بسیار زیبای وسط آن به صورت یک فضای شهری (به صورت میدان) مهمی مطرح بوده که به نام تکیه میربزرگ معروف بوده و در واقع یک گره شهری بوده که دسته‌های عزاداری و مردم همیشه از این مکان عبور می‌کرده اند و از کارکردادجتماعی قوی برخوردار بود. این تکیه در جوار مسجد سبزه میدان (مسجدی با حیاط مرکزی) عملاً به صورت یک مکان بالارزش با کاربری مذهبی - آموزشی - تجاری دارای شعاع عملکرد شهری و فراشهری بوده است.

- دید از انتهای راسته گروسوی به بقعه میربزرگ • دید به ایوان جنوبی بقعه با تزئینات ویژه

با ملاحظه عکس‌های هواپی سال‌های ۱۳۳۵، ۱۳۶۲، ۱۳۴۳، ۱۳۶۸ و ۱۳۷۳ هش. و نقشه‌های وضع موجود سال‌های ۱۳۴۳ و ۱۳۶۸ هش. از دهه ۱۳۳۰ به بعد دیبرستان دخترانه شهید ملک زاده به صورت فرم خطی و یک طبقه در طرف شمال غربی بقعه، مدرسه راهنمایی دخترانه داعی الاسلام در طرف جنوب غربی تکیه، پاساز ساروی به صورت بازار برنج فروشان در طرف شرق تکیه احداث می‌گردد. در سال ۱۳۶۲ به منظور احداث مصلای شهر، سفاخانه‌های اطراف آن و قسمتهایی از بدنه‌های مشرف به حیاط مرکزی مسجد سبزه میدان نیز تخریب گردیده و ساختمان بسیار سنگین، مرتفع، ناهمگون با معماری بافت و با اسکلت سقف سوله مصلا به فاصله نسبتاً نزدیکی از آن احداث می‌گردد و به جای آن سفاخانه‌ها، یک ساختمان

دیگری به صورت فرم خطی کاشیکاری شده بنا می‌گردد. لذا چنین دخل و تصرفهایی به مرور زمان موجب تضعیف ارزش‌های فضایی و کالبدی (میدان و حیاط مرکزی تکیه) و نیز حیات اجتماعی و عملکردی مجموعه تکیه میربزرگ گردیده، به طوری که در وضعیت فعلی تنها در ایام ماههای محرم و صفر مراسم محدودی در آن برگزار شده و به علت محصور شدن بقعه توسط کاربریهای تجاری و مصلا هیچ دسته عزاداری قابلیت تردد از آن را ندارد (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۱۹۲).

۲-۵-۱- مشخصات حریم و ضوابط حفاظتی بقعه میربزرگ

حریم حفاظتی بقعه میربزرگ که در نقشه مربوطه ارائه گردیده شامل ضوابط زیر می باشد:

۱- در منطقه ای که به وسیله هاشور مشخص شده است، عرصه بنای میربزرگ بوده و هرگونه نوسازی در داخل آن ممنوع اعلام می گردد و ساختمان حجرات شرقی و جنوبی بنا باید برچیده شود.

۲- محدوده ای که به وسیله خط - نقطه مشخص شده است، حریم بقعه میربزرگ می باشد و باید کلیه مستحدثات داخل آن به جز بنای مسجد سبزه میدان (آیت الله حسن زاده آملی) برداشته شود (خرید اماکن مزبور به وسیله شهرداری محل انجام و در اختیار سازمان میراث فرهنگی قرار خواهد گذاشت).

۳- احداث هر نوع ساختمان از نظر عملکرد، ارتفاع و مصالح با نظر کارشناسان سازمان میراث فرهنگی خواهد بود.

۴- احداث خیابان در اطراف خط حریم با نظر کارشناسان سازمان میراث فرهنگی خواهد بود.

۵- به فاصله ۵۰ متر از خط حریم نصب وسایل لرزاننده و دستگاههایی که ایجاد دود و غبار می نمایند ممنوع است (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۱۰۳).

۲-۶-۶- بقاع متبرکه

۲-۶-۱- امامزاده ابراهیم

این بنا جزو آثار ثبت ملی با شماره ۶۳ و متعلق به قرن ۱۰ هـق. بوده که در قادی محله، خیابان طالب آملی، دریا ۱۰، در محوطه قبرستان و گورستانی به همین نام واقع می باشد.

این بقعه در داخل شهر آمل و در بلوار طالب آملی قرار دارد. بنای بقعه چهار گوش و قسمت فوقانی بدنه دارای مقرنس تزیینی است. چهار گوشه بنا را با چهار گوشوار پر کرده و پایه هشت ضلعی گبد را ساخته و گنبدی هرمی هشت وجهی بر بالای آن زده اند (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۱۰۹).
 داخل بنا در قسمت فوقانی بدنه، دارای کتیبه و گچبری های ظریف از نقوش اسلامی است. در وسط صحن صندوق چوبی منبت کاری شده ای قرار دارد و کتیبه های آن عبارتند از آیاتی از کلام الله مجید (سوره یس - آیه الكرسى)، صلوات کبیر، نام بانی و سازنده، و نیز به استناد کتیبه موجود بر بدنه شرقی صندوق، این مکان مدفن امامزاده ابراهیم (ع) و برادرش «یحیی» و مادرشان است. بنای این بقعه در ماه شوال سال ۹۲۵ هـق. به اتمام رسیده و بانیان آن «خواجه نامدارین دوریش حاجی کفشاگر» و «عبدالله بن شاه حسین» قاضی طبرستان بودند. سازنده صندوق «محمد بن حسین» نجار ساری است (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۱۱۰).

● بقعه و قبرستان امامزاده قاسم واقع در مرکز اصلی چاکسر محله

۲-۶-۶-۲ - امامزاده قاسم

این بنا جزو آثار ثبت ملی با شماره ۳۴۸ و متعلق به دوره قاجاریه بوده که در مرکز اصلی چاکسر محله، خیابان شهید بهشتی، اندیشه ۱۹، در محوطه قبرستان و گورستانی به همین نام واقع می باشد. بنای آجری آن هشت ضلعی و در تمام اضلاع داخلی و خارجی آن طاقنمایی ساخته شده است.

بدنخارجی این بنا مزین به سروهای تزیینی و نقوش هندسی است و محل تلاقی اصلاح نیز به صورت ستونهای نیم برجسته آجری تزیین شده و در هر ضلع در بالای طاقنمایها، سه قرنیز سینه کفتری دیده می شود. بام بنا سفال پوش است و ورودی آن در جهت شرقی بنا قرار دارد. سه پنجره

نورگیر چوبی، در اضلاع شمالی و جنوبی و غربی تعییه شده است (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۱۱۷).

۲-۶-۳- بقعه قدمگاه خضر

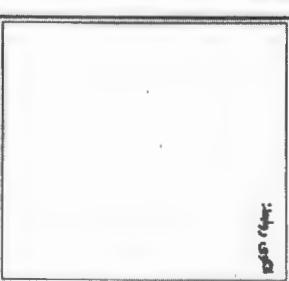
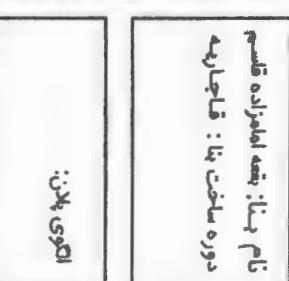
این بنا جزو آثار ثبت ملی با شماره ۱۲۴۸ و متعلق به قرن ۹ هـق. بوده که در نزدیکی مرکز محله اسپه کلا، جنب کتابخانه عمومی شهر آمل واقع می‌باشد.

این مکان معروف به قدمگاه خضر پیامبر است که در زمان علیان ساخته شده است. این بنا چهار ضلعی و مصالح آن از آجر است این بنا ممکن است مدفن یکی از سادات باشد در داخل بنا صندوقی چوبین قرار دارد که مردم آنرا زیارت و در آنجا فاتحه می‌خوانند محل این بقعه در خیابان رضوانیه شهر آمل واقع است.

● بقعه قدمگاه خضر واقع در اسپه کلا

		<table border="1"> <tr> <td>کاربری ظرفی:</td><td>مسکونی</td><td>کاربری قابل:</td><td>مسکونی</td></tr> <tr> <td>آدرس:</td><td>خیابان شهید بهشتی، خیابان امیر شفیعی، ۱۹، بلواری ۱۳</td><td></td><td></td></tr> </table>	کاربری ظرفی:	مسکونی	کاربری قابل:	مسکونی	آدرس:	خیابان شهید بهشتی، خیابان امیر شفیعی، ۱۹، بلواری ۱۳																		
کاربری ظرفی:	مسکونی	کاربری قابل:	مسکونی																							
آدرس:	خیابان شهید بهشتی، خیابان امیر شفیعی، ۱۹، بلواری ۱۳																									
	<table border="1"> <tr> <td>مساحت:</td> <td></td> </tr> <tr> <td>زیربنیان:</td> <td>۲۶۳</td> </tr> <tr> <td>سطح استغلال:</td> <td>۲۶۳</td> </tr> <tr> <td>نحوه:</td> <td>۱۷۰۳</td> </tr> <tr> <td>تعداد طبقات:</td> <td>۱</td> </tr> <tr> <td>تعداد ورودیها:</td> <td>۱</td> </tr> </table>	مساحت:		زیربنیان:	۲۶۳	سطح استغلال:	۲۶۳	نحوه:	۱۷۰۳	تعداد طبقات:	۱	تعداد ورودیها:	۱	<table border="1"> <tr> <td>مساحت:</td> <td></td> </tr> <tr> <td>زیربنیان:</td> <td>۲۶۳</td> </tr> <tr> <td>سطح استغلال:</td> <td>۲۶۳</td> </tr> <tr> <td>نحوه:</td> <td>۱۷۰۳</td> </tr> <tr> <td>تعداد طبقات:</td> <td>۱</td> </tr> <tr> <td>تعداد ورودیها:</td> <td>۱</td> </tr> </table>	مساحت:		زیربنیان:	۲۶۳	سطح استغلال:	۲۶۳	نحوه:	۱۷۰۳	تعداد طبقات:	۱	تعداد ورودیها:	۱
مساحت:																										
زیربنیان:	۲۶۳																									
سطح استغلال:	۲۶۳																									
نحوه:	۱۷۰۳																									
تعداد طبقات:	۱																									
تعداد ورودیها:	۱																									
مساحت:																										
زیربنیان:	۲۶۳																									
سطح استغلال:	۲۶۳																									
نحوه:	۱۷۰۳																									
تعداد طبقات:	۱																									
تعداد ورودیها:	۱																									
		<table border="1"> <tr> <td>نام بنیان:</td> <td>قده لاهوزاده قسم</td> </tr> <tr> <td>دوره ساخت بنا:</td> <td>قاجاریه</td> </tr> <tr> <td>موقعیت:</td> <td></td> </tr> <tr> <td>نام محله:</td> <td>چاکر ریطمه</td> </tr> </table>	نام بنیان:	قده لاهوزاده قسم	دوره ساخت بنا:	قاجاریه	موقعیت:		نام محله:	چاکر ریطمه																
نام بنیان:	قده لاهوزاده قسم																									
دوره ساخت بنا:	قاجاریه																									
موقعیت:																										
نام محله:	چاکر ریطمه																									
		<table border="1"> <tr> <td>نام بنیان:</td> <td>قده لاهوزاده قسم</td> </tr> <tr> <td>دوره ساخت بنا:</td> <td>قاجاریه</td> </tr> <tr> <td>موقعیت:</td> <td></td> </tr> <tr> <td>نام محله:</td> <td>چاکر ریطمه</td> </tr> </table>	نام بنیان:	قده لاهوزاده قسم	دوره ساخت بنا:	قاجاریه	موقعیت:		نام محله:	چاکر ریطمه																
نام بنیان:	قده لاهوزاده قسم																									
دوره ساخت بنا:	قاجاریه																									
موقعیت:																										
نام محله:	چاکر ریطمه																									

		
الکوی سقف :	الکوی تزئینات:	الکوی تزئینات:
		
الکوی کف صازی :	الکوی آجر کاری:	الکوی بازشوها:
		
نام بنا: نقه اموزاده قلس دوره ساخت بنا: فاجاریه	الکوی بلزن:	الکوی بیلند:

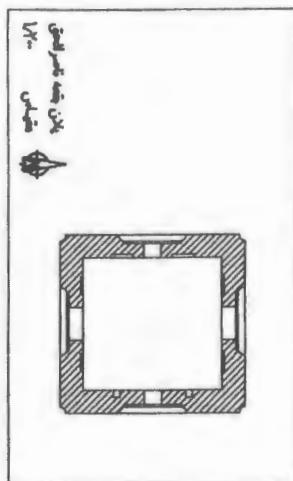
۶-۶-۴- بقعه ناصرالحق

این بنا جزو آثار ثبت ملی با شماره ۶۰ و متعلق به قرن ۹ هـق. بوده که در محوطه شهر قدیم آمل (اراضی گنبدبن)، خیابان شهید بهشتی، آندیشه ۴۹، واقع می‌باشد.

«حسن بن علی الناصرالحق» در تاریخ ۲۵ شیعban.info
سبستان
آمل وفات یافت. این مزار محل زیارت شیعیان چهار امامیه سراسر جهان به ویژه شیعیان زیدیه کشور یمن است.

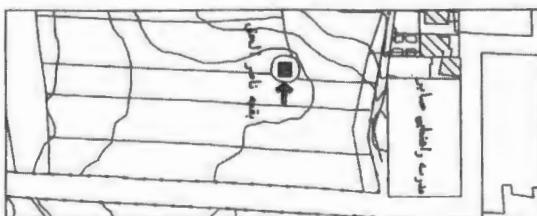
بنای اولیه با توجه به متون تاریخی از میان رفته چنان که «ابن اسفندیار» می‌نویسد مقبره و مدرسه و کتابخانه‌ای که او تاسیس کرد و رقبات و موقوفاتی که برای آنها در نظر گرفته شده بود، تا قرن هفتم هجری در آمل بر جای بود.

در مورد این بنا «سید ظهیرالدین مرعشی» در کتاب «تاریخ طبرستان و رویان و مازندران» می‌نویسد در سال ۸۱۴ هجری سید علی ساری به زیارت مشهد مبارک ناصرالحق رفته و دستور داد تا «سیدقوم الدین» با برادران خود عمارت دیگر بنیاد کنند. بنابراین گنبد ناصرالحق از بناهای قرن نهم هـق. است.

مساحت:	-	-	-
تعداد طبقات:	نحوه	نحوه	نحوه
-	٣٨	٣٨	٣٨
-	زیر	زیر	زیر
-	-	-	-

نام بنای: قلعه ناصرالحقی
دوره ساخت بنای: قرن ۶ هـ ق
نام محله: شور قشم (ارضی قشم)

● بقعه ناصرالحق قبل از بازسازی

● بقعه ناصرالحق قبل از بازسازی

بنای این بقعه چهار ضلعی است که نمای بیرونی چهار گوشه بنا را با چهار گوشواره پر کرده و پایه ای هشت ضلعی برای گنبد رُک هشت وجهی به وجود آمده اند. آبریز بام بر روی ۱۲ عدد قرنیز سینه کفتری قرار دارد و میان هر دو قرنیز نیمدایره ای تزیینی دیده می شود. چهار نبش بنا را پنج نیمدایره زده اند (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۱۲۳ و ۱۲۴).

این بنا که در اثر مرور زمان به شدت آسیب دیده، توسط میراث فرهنگی مازندران مرمت و بازپرایی شده و دیوارهای محوطه آن به صورت دارافزین اجرا گردیده است.

۲-۶-۵- بقعه میر حیدر (سید سه قن)

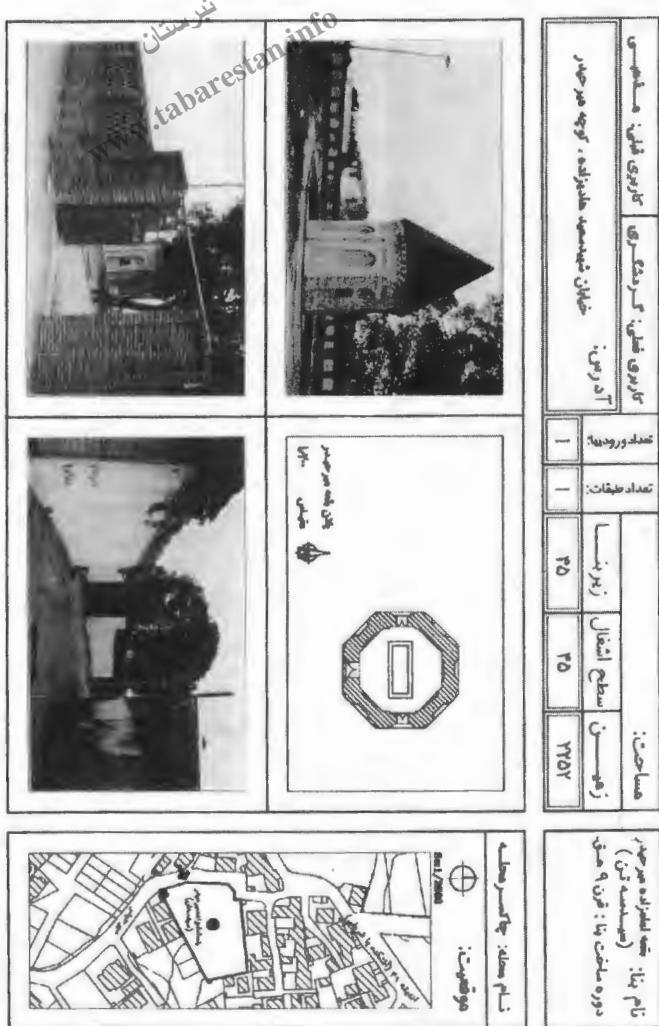
این بنا جزو آثار ثبت ملی با شماره ۶۱ و متعلق به قرن ۹ هـق. بوده که در چاکسر محله، خیابان شهید بهشتی، اندیشه ۴۹، کوچه میر حیدر واقع می‌باشد.

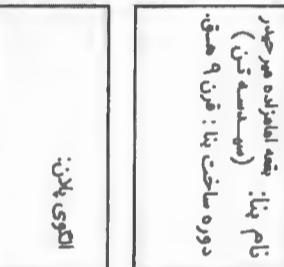

● طرح دمرگان از بقعه میر حیدر قبل از بازسازی • بقعه میر حیدر، سال ۱۳۰۷ هـق

این بقعه که در محدوده شهر قدیم آمل قرار دارد، بنایی هشت ضلعی است که اضلاع خارجی آن دارای دو طاقنمای تو در توی بلند و کم عمق است و در بالای طاقنماها محلی برای نصب کتیبه دیده می‌شود. قسمت فوقانی بدنه دارای یک قطار مقرنس کاری و در فاصله هر دو قرنیز یک نیم دایره تزیینی وجود دارد. بر فراز آن گنبدی دوپوش با نمای خارجی رُک هشت وجهی تعییه شده و ورودی بنا در جهت شرقی قرار دارد.

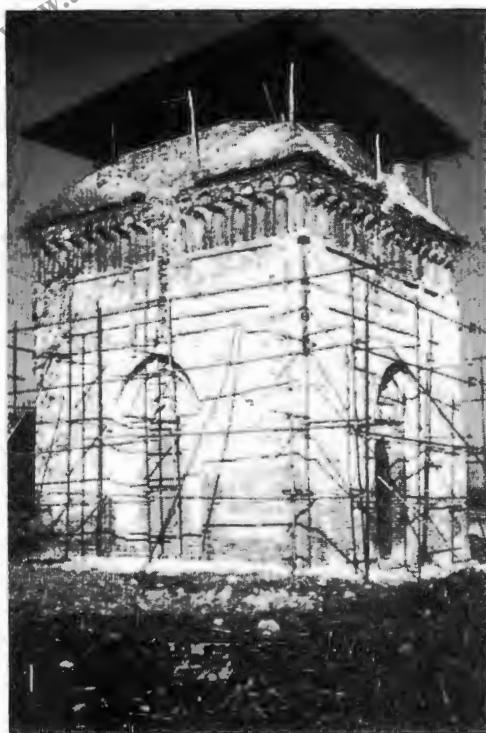
دکتر ستوده در کتاب «از آستارا تا استرآباد» به نقل از «ملگنوف» می‌نویسد در وسط گنبد «سایه سه تن» یعنی گنبدی که بر روی جسد سه تن از پسران «میر قوام الدین» سایه انداخته است، سنگی ناتراشیده بود. از خطوط کوفی آن بر می‌آید که «امام ابوالقاسم پسر ابوالمحاسن رویانی» حکیم الهی نیز در آنجا مدفون است.

		
الگوی دیوار محبوطه :	الگوی تزئینات:	الگوی بازشوها:
		
الگوی سقف :	الگوی آجرکاری:	الگوی بازشوها:
		
الگوی پل:	الگوی پرده:	دروه ساخت بنا: فزن ۶ هزار بام بنا: (سه‌سیمه تین) پیچ افقی‌به قوه تین

بنای اصلی متعلق به قرن ششم هـ.ق. است که در نتیجه تعمیر و مرمت‌های مکرر، به صورت بنای تازه‌ای درآمده است. ساختمان آن شامل برج هشت ضلعی و گنبد هرمی شکل به ارتفاع ۱۲ متر است (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۱۲۹).

این بنا توسط میراث فرهنگی استان مازندران مرمت و بازپرایی شده و دیوار پیرامون محوطه آن به صورت ^{دارا}_{افزین} اجرا گردیده است.

● بقعه شمس آل رسول (منسوب به آتشکده) واقع در چاکسر محله

۶-۶-۶-۶-بقعه شمس آل رسول(منسوب به آتشکده)

این بنا جزو آثار ثبت ملی با شماره ۶۲ و متعلق به قرن ۹ هـق. بوده که در چاکسر محله، خیابان شهید بهشتی، اندیشه ۴۹، غرب آمی رود واقع می‌باشد. این بنا که در داخل حریم شهر قدیم آمل قرار دارد، در محل به «آتشکده» نیز معروف است.

این بقعه متعلق به قرن نهم هجری، دارای بدنۀ چهارگوشۀ و برج مخروطی است. طول هر ضلع آن $\frac{7}{73}$ متر و در هر بدنۀ آن دو طاقنمای تو در توی کم عمق به عرض $\frac{2}{73}$ متر دیده می‌شود. قسمت فوقانی بدنۀ در هر ضلع دارای ۱۶ عدد قرنیز سینه کفتری و در فاصله هر دو قرنیز یک نیم دایره تزیینی برای نصف کاشی است. در هر ضلع، حد فاصل طاقنمایها و مقرنسهای تزیینی، پنج قالب در اندازه‌های مختلف برای نصب کتبیه وجود دارد.

چهار کنج بنا از رو پر و جمع شده و گنبدی دوپوش بر روی آن تعییه نموده‌اند. گنبد خارجی این مقبره از بین رفته است.

ورودی بنا در جهت شرقی است. داخل بنا در هر ضلع دارای چهار طاقنما در دو ردیف بالا و پایین است و در محل اتصال بدنۀ به گنبد نیز دارای دو ردیف مقرنس تزیینی آجری است (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۱۲۹).

۷-۶-پل دوازده چشمۀ

این پل که به نامهای «دوازده پله» و «پل امام حسن عسگری (ع)» نیز معروف است، در مرکز شهر آمل و بر روی رودخانه هراز ساخته شده

است. برخی از مورخین بنای آن را به اوایل اسلام و حتی گروهی دیگر آنرا به قبل از اسلام نسبت می‌دهند. با توجه به اهمیت شهر آمل و مرکزیت آن در ادوار تاریخی، این احتمال وجود دارد که پل فعلی بر شالوده پلهای قدیمی تر بنا شده باشد. ولی آنچه که امروز باقی مانده به دوره صفوی تعلق دارد و در زمان ناصرالدین شاه قاجار نیز به دست «حسنعلی خان» وزیر فواید عامه در حدود سال ۱۲۹۲ هجری^{www.tabarestan.info} به طور اسلامی تعمیر شده است.

● دید به پل دوازده چشمه و پل معلق

طول این پل ۱۰۷ متر، عرض با احتساب جان پناه، ۸/۷ متر و ارتفاع آن ۷/۵ متر است (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۱۷۵).

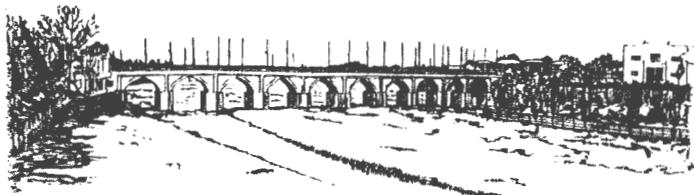
پل دوازده چشمی جزو آثار ثبت ملی با شماره ۱۲۴۷ می باشد. این پل با مصالح آجر و سنگ، ساروج ... از آثار دوره صفویه و قرن ۱۲ هـ ق. بوده که توسط شیخ الاسلام آملی بنا گردید و سپس در قرن ۱۳ هـ ق. توسط میرزا شفیع وزیر معروف مازندران تعمیر و در دهه های گذشته نیز با احداث پایه های بتنی کمکی در مجاورت پایه ها، عرض پل افزوده شده است. این پل اگرچه مربوط به عهد صفویه است، ولی تاریخ احداث آن به قبل از این دوره می رسد و نامهای دیگر آن پل امام حسن عسگری (ع)، دوازده پله، دوازده چشمی و دوازده پایه بوده است.

پلان پل دوارde چشمه

نمای پل دوارde چشمه

دید جنوبی به پل دوارde چشمه

این پل دارای ۱۲ دهانه با طاق جناغی بوده و دو بخش شرقی و غربی شهر را از طریق امتداد خیابانهای آیت و مهدیه به هم متصل می‌نماید. این پل در گذشته، تنها راه ارتباطی بین دو بخش شرقی و غربی شهر بوده است و کلیه کاروانها و مسافران از طریق این پل رفت و آمد داشته‌اند بدین جهت به پل مالرو نیز موسوم است. در حال حاضر ساختمان پل پا بر جاست و دارای ترافیک سواره یکطرفه از شرق به غرب (از خیابان آیت به سمت خیابان مهدیه) می‌باشد.

در سالهای اخیر با همکاری سازمان میراث فرهنگی و شهرداری آمل با احداث پل پیروزی با فاصله حدود ۲۰۰ متری از شمال پل دوازده چشمه و نیز پل سید حسن نصرالله به فاصله حدود ۵۰ متری از جنوب پل دوازده چشمه سعی شده که به تدریج بار ترافیکی این پل تعديل گردیده و مقدمات اختصاص این پل به عابران پیاده مهیا شود.

تبرستان

● حرکت دسته های عزاداری از پل ۱۲ چشمه ● پارکینگ شهرداری در مجاورت پل ۱۲ چشمه

۲-۶-۱- مشخصات حریم و ضوابط حفاظتی پل دوازده چشمه

نقشه حریم حفاظتی پل دوازده چشمه که در نقشه مربوطه ارائه شده شامل ضوابط زیر می باشد:

- ۱- در محوطه حریم که با خط - نقطه نشان داده شده است، احداث هر گونه بنا ممنوع است.
- ۲- عبور وسائط نقلیه موتوری از روی پل ممنوع است.
- ۳- هرگونه دخل و تصرف در عوارض طبیعی رودخانه هراز در محدوده حریم پل ممنوع است.

۴- بناهایی که در محدوده حریم واقع شده اند، به منظور حفظ پل و بستر طبیعی رودخانه هراز باید برچیده شوند.

۲-۶-۸- پل معلق فلزی

در جنوب پل دوازده چشمه و در فاصله ۱۲۰ متری آن پل قوسی معلق بتن مسلح در دو دهنه در سال ۱۳۱۵ هشتم. احداث شد. طول این پل ۱۲۵/۷۰ متر، عرض ۸/۵ متر و ارتفاع آن از سطح آب ۷/۵ متر است. این پل در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است (وفایی، ۱۳۸۱، ص ۱۷۳).

● دید به جبهه شمالی پل معلق

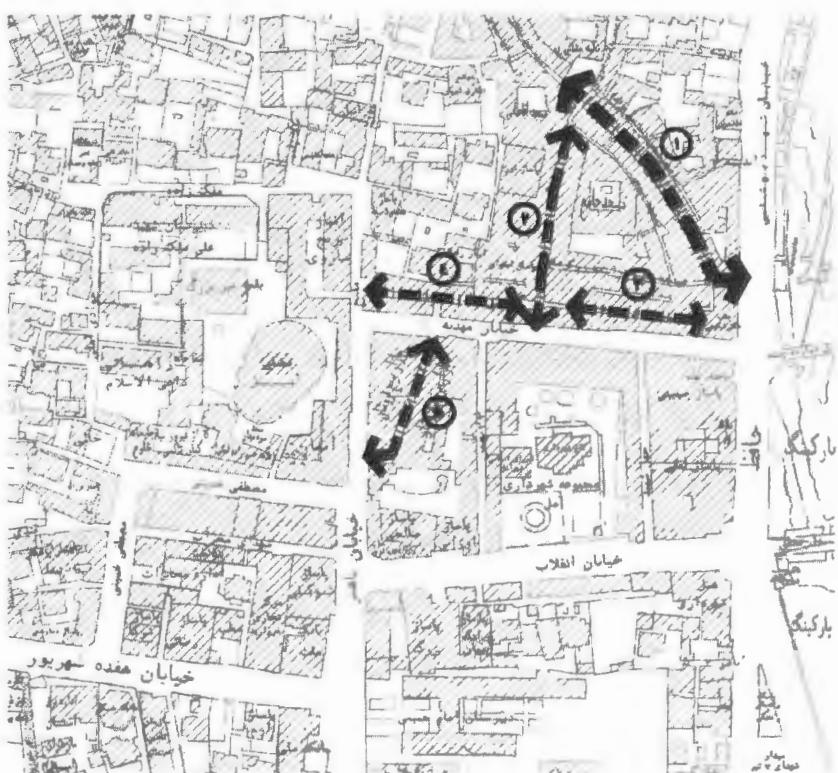

● دید به جبهه جنوبی پل معلق

۲-۶-۹- بازار

بازار در شهرهای کهن ایران، همیشه مرکز شهر به شمار می آمد و علاوه بر مرکزیت فعالیتهای اقتصادی در آن کانون فضاهای و فعالیتهای اجتماعی، مذهبی و فرهنگی نیز بود و نقش مهم و تعیین کننده ای در سرنوشت اقتصادی و سیاسی شهر داشت. بازار با دربرگرفتن عناصری چون مسجد جامع، تکایا، مدرسه، کاروانسرا، حمام و... که پدیده های

خاص شهرهای ایران است، نقش اجتماعی - مذهبی - اقتصادی داشته است، که گاه با ساکنین و گاه با نفوذ سایرین ساخته و موجودیت می یافت. جایگاه بازار در شهرهای کهن را می توان با میدان در شهرهای اروپایی و هیروپا در شهرهای ژاپن قیاس نمود. بازار به عنوان مرکز اصلی شهر که در آن زندگی عمومی شهری در حد اعلى خود وجود داشت، همراه با جانمایی محلات به دور آن چون منظومه وار، به عنوان ستون فقرات شهر نیز محسوب می گشت.

● ۱- راسته عطاران، ۲- نوراسته، ۳- تیمچه اول، ۴- راسته حمام گروسی، ۵- راسته نیاکی

بازارها فضاهایی هستند که در آن کالاهایی برای فروش یا تولید و فروش همزمان عرضه شود و محل تجمع و اغلب مسیر ارتباطی نیز می باشند. بازارها دارای دو خصوصیات کلی و مهم کالبدی زیر می باشند:

۱- فضایی باز (ساخته نشده) و یا کالبدی برای داد و ستد و بازرگانی بوده است.

۲- محل تجمع و رفت و آمد مردم و با به غبارتی مسیر و فضای ارتباطی - اجتماعی سکونتگاه می باشد.

بازارها با سابقه ای طولانی و چند هزار ساله در محیطی بازوگاه در کوی و راسته ای در نزدیکی کارگاه و دکان تبلور پیدا کرده است.

بازشناسی بازار در شهرهای ایران بدون پرداختن به فلسفه وجودی شهر مقدور نیست. لذا در این راستا برای درک جنبه های فضائی - کالبدی بازار آمل به اختصار نگاهی به فلسفه وجودی شهر آمل پرداخته می شود.

پیدایش شهر آمل چون دیگر شهرهای بازرگانی (تولیدکننده صنایع دستی) ضرورت اقتصادی بود که عامل سیاسی را به لحاظ دارا بودن موقعیت ویژه سوق الجیشی آن (آمل به عنوان مرکز سیاسی ولایات طبرستان در مقاطع خاص از تاریخ) را نیز باید افزود ولی آنچه که قابل تعمق است، نقش شهر آمل به عنوان کانون مبادلات بازرگانی فرآورده های کشاورزی مناطق پیرامونی و عرضه خدمات مورد انتظار و همچنین استقرار شهر در یک نقطه استراتژیک بر سر راه ارتباطی شرق و غرب طبرستان و ارتباط منطقه جنوبی بحر خزر با فلات مرکزی ایران است. این خصیصه باعث می شد آنگاه که رونق شهر در پی حوادث انسانی و یا

طبیعی رو به افول می رفت شهر مجدداً کم و بیش چون گذشته بر روی خرابه های شهر سابق بنا شود و حیات مجدد خود را بازیابد (پژوهش و عمران ۴، ۱۳۷۹، ص ۹ و ۱۰).

● ابتدای راسته نوراسته، عدم وجود فضای تعریف شده برای ورودی راسته بازار

راسته اصلی بازار قدیم شهر آمل با قدمت قریب ۷۰۰ سال از حاشیه غربی پل دوازده چشمeh (دروازه بارفروش یا دروازه شرقی) شروع و به صورت راسته هایی تا دل محلات مسکونی پیش رفته است. لزوم حفاظت و دیده بانی از ثروت شهر و دیگر عوامل سبب گردید تا بازار به وسیله محلات مسکونی، نظیر مشائی محله، نیاکی محله، کاردگر محله، پائین بازار محله،

شاهاندشت محله و ... محاط شود. به دلیل شکل گیری خیابانهای رضاشاهی (خیابان شهید بهشتی و خیابان مهدیه) با بدنه دو طبقه و فقدان یک پیش فضای ورودی برای راسته اصلی بازار عملاً این ذهنیت گذشته رو به فراموشی می باشد. مجموعه بازار قدیم آمل علیرغم سادگی اش به دلیل سازش طبیعت با زیست ساکنین، فارغ از پیچیدگی ظاهری است، ولی با توجه به سازمان فضایی آن و جای دادن عنصر ویژه در دل خود همچون دیگر بازارهای شهرهای تاریخی ایران اجد ارزش معماری - شهری می باشد (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۱۰۳).

● ابتدای راسته عطاران، حرکت دسته های عزاداری از میان راسته بازار

بازار قدیم آمل با عناصر کالبدی بالرزش در درون خود یکی از ارکان و هسته های اولیه تشکل شهر است که گرچه در مواردی دچار رشد شتابزده و نوسازی غیرمنطقی گردیده اما به علت اینکه همواره از نظر عملکرد به صورت گره ای در میسر آمد و شد مردم در مقیاس پیاده مطرح بوده، هیچگاه پویایی اش را از دست نداده و همبستگی خود را با محلات مسکونی مجاور به عنوان یک عامل ارتباطی مهم در تسلسل و انسجام فضاهای شهری به میزان قابل توجهی حفظ نموده است. عناصری همچون مسجد جامع، مسجد آقاباس (هر دو مسجد به صورت حیاط مرکزی و تک منار می باشند)، تکیه مشائی (به صورت میدانچه)، تکیه شاهاندشت (به صورت بازارچه) و فعالیتهای اداری و تجاری در کنار بازار بنا شده اند (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۱۰۴).

● دید به راسته نیاکی (راسته برج فروشان)

بازار قدیم آمل گرچه تابه امروز تحت تاثیر تحولات روابط اجتماعی، اقتصادی و تکنولوژیکی، دگرگونی هایی یافته لیکن هنوز به عنوان یک عنصر مسلط در کالبد شهری به صورت مرکز تجمع و داد و ستد مردم دارای عملکرد موثر می باشد.

بازار مشکل از راسته هایی عمود بر هم که محل اتصال آنها نام چهارسوق (تکیه مشائی ها) به خود گرفته است. علیرغم دخل و تصرفهای نابجا بر پیکره آن هنوز اسمی آشنایی چون تمیچه و راسته از آن به گوش می رسد که اکنون متروک و یا تغییر عملکرد یافته اند. اسمی بر جای مانده بر

راسته های فرعی بازار نشان از نقش تولیدی آن علاوه بر نقش تجارتی - خدماتی می باشد.

به دلیل محدودیت مصالح و سیستمهای ساختمانی و شرایط فرهنگی و اجتماعی گذشته، تمامی واحدهای متعدد بازار به صورت یک طبقه (اشکوب) و معازه ها از این نظر شباهت کلی دارند. پوشش فضاهای بازار آمل، عموماً سرباز و معازه ها اکثراً تا چند ده سال پیش دارای سقف سفالی شیروانی جلو آمده جهت مراجعین و کالاهای عرضه شده ^{بازار} ریزش باران بودند، ولی در حال حاضر بسیاری از معازه ها دارای سقف جلو آمده با حلب یا چادر می باشند و اکثراً از فضای باز خود راسته بازار برای عرضه کالاهای خود استفاده می کنند (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۲۲).

نوع فعالیتهای تجارتی - تولیدی و جایگیری صنوف در نقاط ویژه از راسته های آنرا می توان نظیر تمامی بازارهای شهرهای ایران از نامگذاری بخشهاي مختلف آن پی برد که هر چند در حال حاضر اثری از فعالیتهای تولیدی آنان نیست. اما محدود فعالیتهای ماندگار حاکی از عملکرد تولیدی بازار است که تاثیربذیری کالبد بازار در پی هجوم تحولات اجتماعی - اقتصادی دوره اخیر دگرگونی آن را سبب گشت.

در حال حاضر ساختمان بازار از حیث ابعاد دهانه و ارتفاع معازه ها از وحدت و همسانی برخوردار است که به قطع این همانی نیست که پیشینه آن بیان می دارد، چرا که فضاهای کاربردی صنوف، فراخور چگونگی فعالیتها، اندازه و فضای متفاوتی را می طلبد، که هر فضا در ابعادی منطبق بر عملکرد خود معنادار بود. به طور مثال فضای تولیدی - تجارتی در بازار

نمدمalan به لحاظ ضرورت و گستردن نمد و حلابی فضای وسیع می طلبید، که در مقایسه با بازار مسگران، بزاران و عطاران تفاوت فاحش نشان می داد (پژوهش و عمران ۴، ۱۳۷۹، ص ۱۱ و ۱۲).

مهمنترین راسته های اصلی و فرعی مجموعه بازار قدیم آمل عبارتند از:

۲-۹-۱- راسته نوراسته

این راسته در جنوب غربی بازار واقع شده که خرازان و مسگران و یراق فروشان را در خود جای می داده، که از خیابان مهدیه و از طریق یک شیراهه با یک اختلاف ارتفاع حدود ۱/۲۰ متر از کف خیابان بدون یک فضای تعريف شده جدا گردیده و تا چهارسوق امتداد می یابد. ولی در حال حاضر فعالیتهایی چون فروشنده‌گان کالاهای خانگی، بزاران و فروشگاه‌های البسه در آن جای گرفته و جایگزین مشاغل قدیمی آن شده اند. اعمال دخالت‌های ناشایست از جمله احداث چند پاساز در این راسته پیوستگی کالبدی بازار را تحت الشعاع قرار داده است (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۱۰۴).

۲-۹-۶- راسته عطاران (راسته کفاشان)

این راسته که محل استقرار صنوفی چون عطاران، بزاران و ... بوده و از خیابان شهید بهشتی (ابتدا راسته اصلی بازار یا اندیشه اول)، ابتدا پل دوازده چشم و محل دروازه قدیمی شهر- دروازه چرچان - آغاز گردیده و تا چهارسوق (تکیه مشائی‌ها) ادامه می یابد. این راسته در واقع ابتدای راسته اصلی بازار تا تکیه مشائی می باشد (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۱۰۴). محدوده

بین این دوراسته، تیمجه ها مستقر بوده اند. متراکم بودن بازار در این محدوده به لحاظ مجاورت با دروازه شهر و گلوگاه ارتباطی غرب و شرق ولایات حاشیه و جنوبی بحر خزر نشان از نقش فراشهری بازار بوده است (پژوهش و عمران ۴، ۱۳۷۹، ص ۱۳).

۲-۶-۳- راسته ندمالان

این راسته در شمال غربی بازار از ابتدای چهارسوق شروع و تا دل محلات قدیم (مشائی محله و شاهاندشت محله) کشیده شده، که به طور تدریجی در دل مجموعه های مسکونی محرومی گردد. در این راسته با حرکت از چهارسوق به سوی محلات از نقش فراشهری (ناحیه ای) واحدهای مشکله کاسته شده و عملکردی ناحیه ای - محله ای به خود می گیرد. صنوف مستقر در این راسته، ابتدا ندمالان در مجاورت چهارسوق و آهنگران بعد از آن جای می گرفتند. اکثر ورودی ارتباطی محلات از طریق این راسته به دیگر نقاط بازار برقرار می گردد. در حال حاضر عملکرد تولیدی بازار ندمالان به جز یک یا دو واحد انگشت شمار در جای دیگر مشاهده نمی شود (پژوهش و عمران ۴، ۱۳۷۹، ص ۱۳).

۲-۶-۴- راسته پالان دوزان

این راسته بازار با اندامی کوچکتر از دیگر راسته ها در قسمت شمال شرقی بازار در امتداد نوراسته شروع شده و در نهایت به مشائی محله ختم می شود. در این راسته فعالیتها بی چون پالان دوزان و ... جای

می گرفته است. این راسته در بر موقعیت مرکز اصلی مشانی محله قرار دارد که توسعه بازار، این مرکز محله را با خود پیوسته و همنوا نموده است (پژوهش و عمران ۴، ۱۳۷۹، ص ۱۴).

● دید به راسته پالان دوزان

۲-۶-۵- راسته حمام گروسو

این راسته به موازات خیابان مهدیه و در سمت غرب نوراسته واقع گردیده است لذا از داخل این راسته به سمت غرب، گند بقعه میربیزرسگ کاملاً در محور دید قرار دارد. به دلیل شکل گیری این راسته و خیابان مهدیه، معازه های واقع در جنوب این راسته همگی دارای دو دسترسی اصلی از

خیابان مهدیه و فرعی و با اختلاف سطح از راسته حمام گروسوی می باشند. علت نامگذاری این راسته، واقع بودن حمامی به این نام در انتهای غربی آن بوده که در حال حاضر هیچ اثری از آن نمانده و به طور کلی تخریب گردیده و به جای آن مغازه های نوساز بنا گردیده است (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۱۰۴).

تبرستان
www.tabarestan.info

۶-۹-۶- راسته میوه چیان (قیمچه اول)

این راسته به موازات خیابان مهدیه و در سمت شرق نوراسته واقع گردیده است. به دلیل کشیدگی این راسته و ارگانیک بودن فرم کالبدی مغازه ها و حجره ها عرض آن از قسمت غرب تا شرق بین ۷ تا ۲ متر در نوسان می باشد. مغازه های واقع در سمت جنوب این راسته به علت استقرار در بر شمالی خیابان مهدیه عمدتاً دارای دو دسترسی می باشند (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۱۰۴).

• دید به راسته حمام گروسی

۲-۹-۷- راسته زرگرها یا سعادت (قیمچه دوم)

این راسته از دومین راسته منشعب از سمت شرق نوراسته می باشد که اکثرآ محل استقرار جواهرفروشها و طلا فروشان می باشد و به تعداد کمی نیز از صنف پوشاك و کفش در آن وجود دارد. این راسته که در جنوب مسجد جامع مستقر می باشد از سمت شرق و از طریق کوچه اندیشه یک با خیابان شهید بهشتی و از سمت غرب با نوراسته مرتبط می باشد.

۲-۶-۹-۸-تیمچه سوم

این راسته که در شرق مسجد جامع قرار دارد که به صورت یک راستای شمال غربی - جنوب شرقی در دل مجموعه بازار شکل گرفته است که بین نوراسته در شمال و تیمچه دوم در جنوب محصور می‌باشد و عرض آن از جنوب تا شمال بین ۴ تا ۲ متر عرض پرستان ^{پرستان} چوارد. ورودی مسجد جامع از طریق این راسته امکان‌پذیر می‌باشد. این ^{واثقه} بیشتر محل استقرار اصناف پوشاک و کارگاه‌های تولیدی می‌باشد.

● دید به راسته میوه چیان (تیمچه اول)

۹-۹-۶ - راسته مسجد آقا عباس

این راسته که به صورت بازارچه خطی به موازات راسته نمدمalan شکل گرفته است از جلوی ایوان ورودی مسجد آقا عباس در جنوب آغاز شده و تا مسجد امیری ها و حمام مجاور آن در شمال پایان می یابد. این راسته بیشتر محل استقرار صنف مبل و دکوراسیون چوبی و کارگاه های تولیدی می باشد.

● دید به راسته مسجد آقا عباس

۲-۹-۶-۱۰- راسته فیاگی

این راسته که عمدتاً محل انبار برنج و حجره های برنج فروشان و بنکداران بوده که از خیابان مهدیه آغاز گردیده و تا خیابان شهید باهنر ادامه می یابد. ورودی شمالی (خیابان مهدیه) این راسته دقیقاً رو بروی ورودی جنوبی راسته حمام گروسی می باشد. این راسته برخلاف دیگر راسته ها به صورت مورب (جنوب غربی - شمال شرقی) و به علت مبادلات برنج بین شمال و تهران در زمان پهلوی اول در حاشیه جنوبی بازار قدیم شکل گرفته است (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۱۰۴).

۲-۹-۶-۱۱- راسته تکیه هاشمی

این تکیه دارای دو ورودی از جانب بازار و از جانب شاهاندشت محله می باشد. دارای یک صحن و شبستان می باشد. جلوی این تکیه به علت مرکز محله بودن آن اندکی عریضتر از راسته اصلی بازار است. این راسته به صورت یک بازارچه خطی بوده و از راسته نمدمالان آغاز شده و تا راسته پائین بازار ادامه می یابد.

● دید به راسته تکیه هاشمی

۱۲-۹-۶- راسته پایین بازار

این راسته که از انتهای کار دگر محله و شاهاندشت محله (حدود ۱۰۰ متر بعد از تکیه هاشمی) از جنوب شرقی شروع شده و تا حدود ۱۰۰ متر بعد از چهارراه قیصر در شمال غربی پایان می یابد. این راسته به دلیل فاصله زیاد از خیابانها و معابر اصلی ماشین رو بیشتر یک عملکرد محله ای داشته و لذا در این راسته از اصناف لوکس و تجملات پرزرق و برق خبری نیست و لذا اکثر مغازه های این راسته به همان سبک و سیاق قدیمی خود

باقی مانده است و اصناف مستقر در این راسته جهت امورات روزمره و هفتگی محلات مجاور آن می باشد.

● دید به راسته پائین بازار

۱۳-۹-۶-۲ - راسته حبسی

این راسته به موازات راسته عطاران بوده که از تکیه مشائی‌ها (چهارسوق) در جنوب غربی آغاز شده و تا شمال غربی مشائی محله به صورت بن بست ختم می شود و عرض آن به طور متوسط دو متر می باشد.

۱۰-۶ - چهار سوق

تقاطع دو راسته اصلی را چهارسوق (چهارسو) می نامیدند که این مکان از نظر موقعیت فضایی و کالبدی از ارزش زیادی برخوردار بوده است، زیرا که از شلوغ ترین و پررفت و آمدترین نقاط بازار محسوب می شد و اتصال دهنده راسته های مختلف بود.

● دید به چهارسوق یا تکیه مشائی

(محل تلاقی راسته های نوراسته، عطاران، ندممالان، پالان دوزان و حبسی)

چهارسوق در بازار قدیم آمل بی بهره و بدون کاریست عناصر و ترفندهای معمارانه می باشد ولی همچون پیوندگاه و گلوگاهی، حلقه اتصال راسته های مختلف است. در نزدیکی آن چند عنصر معماری -

شهری نظیر مسجد جامع، مسجد آقاباس، تکیه مشائی ها و علاوه بر آن یک فضای شهری محصور و متباین با دیگر فضاهای به نام مشائی تکیه پیش که محل برگزاری بازارهای هفتگی است، اعتبار آن را مضاعف ساخته است. بالاترین تحرکات اجتماعی و اقتصادی بازار را در خود به نمایش می‌گذارد. تسلط عناصر مذهبی متعدد در آن جلوه روشنی خاص بدان بخشیده است (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۲۳).

۷-۲-معماری مسکن

معماری بومی شمال دارای هویت خاصی بوده، به نحوی که تمامی عناصر و اجزاء آن نه در هماهنگی از پیش تعیین شده بلکه در ترکیب طبیعی و تابع شرایط محلی قرار گرفته اند و تناسبهای بدنی با ترکیب موزون خطوط عمودی و افقی و همچنین مورب کامل گشته اند.

ویژگیهای مشترک واحدهای مسکونی را می‌توان انطباق با شرایط محیطی (ساخت واحدها در جهت تنظیم شرایط محیطی)، اجتماعی، اعتقادی، فرهنگی، کاربرد تکنیک ساخت مشترک، مصالح همگون، انتظام فضایی و کیفیتهای بصری خاص آنها به عنوان عوامل وحدت تلقی نمود. از عوامل مهم در ایجاد تنوع، تأثیرپذیری از شرایط بیرونی مانند اندازه، شکل و موقعیت مکانی خانه‌ها، نیازها و امکانات صاحبخانه، نیازهای عملکردی و کیفیت اجزاء و عناصر سازنده واحدها به صورت متنوع است.

● معماری دولایه ای (لایه اول - لایه ایوان و لایه دوم فضای داخلی خانه ها)

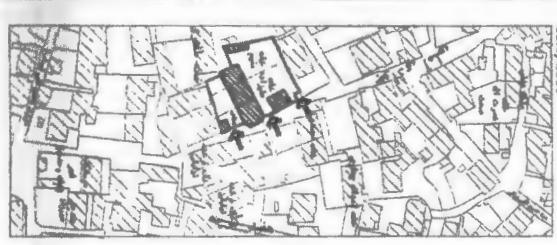
به منظور تجزیه و تحلیل معماری بومی مسکونی آمل (دوره قاجاریه و پهلوی) و استفاده از اصول و معیارهای منتج از آن در طراحی فضاهای جمعی و مسکونی، این معماری در سه مقوله ۱- سازماندهی فضاهای، ۲- مصالح، ۳- جزئیات و تزئینات بررسی می گردد.

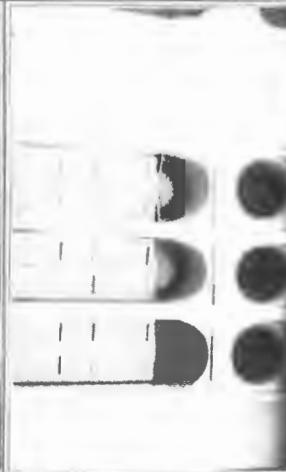
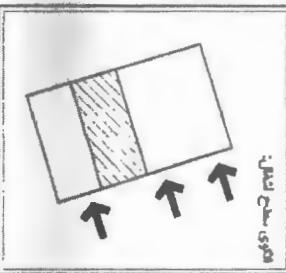
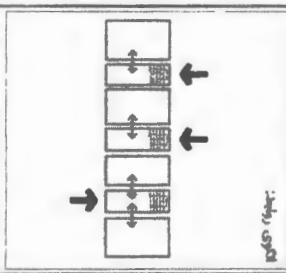
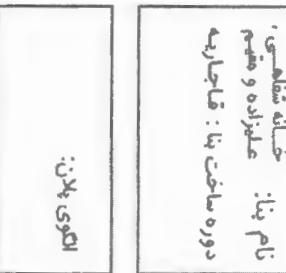
۲-۱- سازماندهی فضاهای

در معماری مسکن بافت کهن آمل عملکرد های گوناگون به نحو جالب و زیبایی در اطراف و پیرامون حیاط (جایگیری فضاهای مثبت، منظم و هندسی در یک فضای منفی، ارگانیگ و نامنظم) جایابی شده اند. توزیع فضاهای واحدهای مسکونی به صورت سیستم باز است که دقیقاً نتیجه موقعیت آب و هوا بی و وزیریهای فرهنگی آنها می باشد. بنابراین با فضاهای عمومی و معابر رابطه مستقیم دارند و این رابطه هم از طریق فضای نیمه باز (ایوان) و هم از طریق پنجره های فراوانی که به آنها باز می شوند عملی گردیده است.

این معماری بومی (معماری بروونگر) از نمونه های خاصی است که در آن، معماری از مرکز بنا خارج شده و به حاشیه می پردازد و به همان گونه نیز به چگونگی قرارگیری آن در سایت (محدوده) توجه بیشتری می گردد. به عبارت دیگر می توان گفت که این بنها دارای دو تصویر کاملاً متفاوت هستند:

تبرستان
www.tabarestan.info

	 بیان مکانی: پلازه خانه امداد مدن ۷۶۳	<table border="1"> <tr> <td>مساحت:</td> <td>خانه نشاهی، علیزاده و همیم</td> </tr> <tr> <td>نام بنای:</td> <td>دوره ساخت بنای: فاجاریه</td> </tr> <tr> <td>تعداد طبقات:</td> <td>۳</td> </tr> <tr> <td>طبقه:</td> <td>زمین</td> </tr> <tr> <td>سطح اشغال</td> <td>۵۹۴</td> </tr> <tr> <td>تعداد درودجه:</td> <td>۳</td> </tr> <tr> <td>کاربری فعلی:</td> <td>کاربری فلئی: مسکونی</td> </tr> </table>	مساحت:	خانه نشاهی، علیزاده و همیم	نام بنای:	دوره ساخت بنای: فاجاریه	تعداد طبقات:	۳	طبقه:	زمین	سطح اشغال	۵۹۴	تعداد درودجه:	۳	کاربری فعلی:	کاربری فلئی: مسکونی
مساحت:	خانه نشاهی، علیزاده و همیم															
نام بنای:	دوره ساخت بنای: فاجاریه															
تعداد طبقات:	۳															
طبقه:	زمین															
سطح اشغال	۵۹۴															
تعداد درودجه:	۳															
کاربری فعلی:	کاربری فلئی: مسکونی															
	 بیان مکانی: پلازه خانه امداد مدن ۷۶۳	<table border="1"> <tr> <td>مساحت:</td> <td>خانه نشاهی، علیزاده و همیم</td> </tr> <tr> <td>نام بنای:</td> <td>دوره ساخت بنای: فاجاریه</td> </tr> <tr> <td>تعداد طبقات:</td> <td>۳</td> </tr> <tr> <td>طبقه:</td> <td>زمین</td> </tr> <tr> <td>سطح اشغال</td> <td>۳۸۲</td> </tr> <tr> <td>تعداد درودجه:</td> <td>۳</td> </tr> <tr> <td>کاربری فعلی:</td> <td>کاربری فلئی: مسکونی</td> </tr> </table>	مساحت:	خانه نشاهی، علیزاده و همیم	نام بنای:	دوره ساخت بنای: فاجاریه	تعداد طبقات:	۳	طبقه:	زمین	سطح اشغال	۳۸۲	تعداد درودجه:	۳	کاربری فعلی:	کاربری فلئی: مسکونی
مساحت:	خانه نشاهی، علیزاده و همیم															
نام بنای:	دوره ساخت بنای: فاجاریه															
تعداد طبقات:	۳															
طبقه:	زمین															
سطح اشغال	۳۸۲															
تعداد درودجه:	۳															
کاربری فعلی:	کاربری فلئی: مسکونی															
	 نام محله: نیساکی محله موقعیت: سقی / ۲۰۰۰															

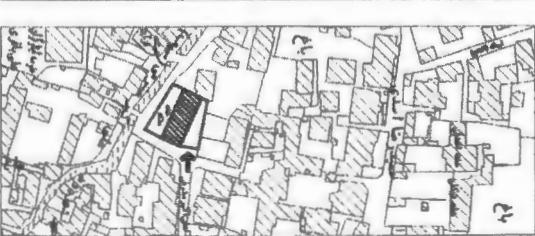
		
الگوی سقف:	الگوی تزئینات:	الگوی هارشوها:
		
الگوی کنج:	الگوی تزئینات:	الگوی هارشوها:
		
میری سطح نعلی:	میری ریختن:	نام بنا: خانله شفاهی دروزده و هفتم دوره ساخت بنا: قاجاریه
الگوی پلان:		

- ۱- تصویر اول در پشت نمای اصلی بنا قرار گرفته که شامل دیوارها، درها و پنجره ها (لایه اتاقها یا فضای بسته) می باشد.
- ۲- تصویر دوم به حالت سبک و متفاوت، با ستونها و نرده های چوبی در جلوی بنا دیده می شود (لایه ایوانها یا فضای نیمه بسته) (صارمی و گل امینی، ۱۳۷۴، ص ۳۲۹).

معماری بومی در آمل با سازه ای نسبتاً ساده و سبک شگل گرفته است، سازه ای متشكل از ستونها و تیرهای چوبی که در مواردی خاص در محل اتصال از سرستونهای ترثین شده استفاده شده است. لذا به دلیل محدودیتهای ناشی از اقلیم معتدل و مرطوب و عمر مصالح، اکثر بناهای مسکونی قدیمی (سبک قاجاری و پهلوی) موجود در بافت کهن آمل به صورت یک یا دو طبقه (طبقه همکف پر و ایوانی در طبقه اول) می باشند. فضاهای داخلی و اتاقها در معماری بومی آمل تا حدودی مشابه با معماری داخلی در سایر نقاط ایران را داراست و ترثینات متداول، زیبایی خاصی به آنها بخشیده است.

۲-۷-۲- مصالح

تکنولوژی آجر در مرحله انتقال از یک طاق ضربی ساده گند، ارزش‌های دیگری به تکنیک اولیه می افزاید و معماری منحنی الخطی را شکل می دهد که در مناطق جنوبی، مرکزی، خراسان و آذربایجان دیده می شود. این معماری با استفاده از اجزاء و قطعات کوچک ساخته شده است، حال آنکه در معماری شمال به دلیل استفاده از چوب، انحنا در معماری به سهولت حاصل نمی شود.

	<p>نام محله: قلعه موقعیت: ۳۶۰ / ۲۵۰۰</p> <p>مساحت: ۷۰۰ متر مربع</p> <p>تعداد طبقات: ۲</p> <p>تعداد ورودیها: ۱</p> <p>کاربری فعلی: مسکونی</p> <p>کاربری قبلی: آموزشی</p> <p>آدرس: خیابان شهدی گلستان، کوچه شهد علی اکبر شریفی (کوچه دفتریس ساقی)، روبروی یال سنتی</p>
	<p>نام محله: قلعه موقعیت: ۳۶۰ / ۲۵۰۰</p> <p>مساحت: ۷۰۰ متر مربع</p> <p>تعداد طبقات: ۲</p> <p>تعداد ورودیها: ۱</p> <p>کاربری فعلی: مسکونی</p> <p>کاربری قبلی: آموزشی</p> <p>آدرس: خیابان شهدی گلستان، کوچه شهد علی اکبر شریفی (کوچه دفتریس ساقی)، روبروی یال سنتی</p>
 <p>نام محله: قلعه موقعیت: ۳۶۰ / ۲۵۰۰</p> <p>کاربری فعلی: مسکونی</p> <p>کاربری قبلی: آموزشی</p> <p>آدرس: خانه موسوی هاکم (هرسه داشت ساقی) دوره ساخت بنا: قاجاریه</p>	<p>نام بنا: خانه موسوی هاکم (هرسه داشت ساقی)</p> <p>دوره ساخت بنا: قاجاریه</p>

الگوی تزئینات:

الگوی تزئینات:

الگوی بازشوها:

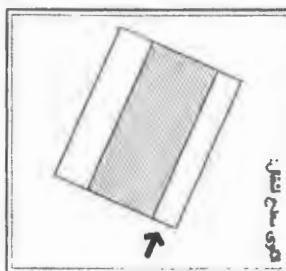
الگوی بدنه صاری:

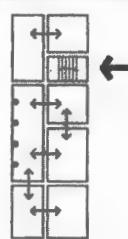
الگوی بالکن و ایوان:

الگوی هازشوها:

الگوی سطح نشان:

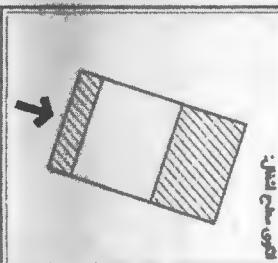
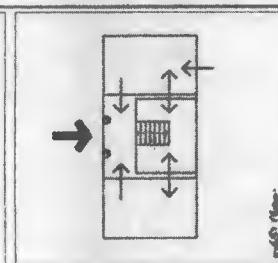

الگوی روپند:

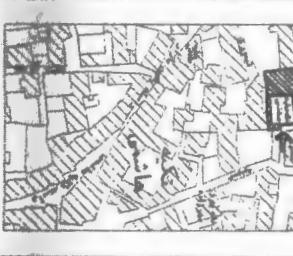
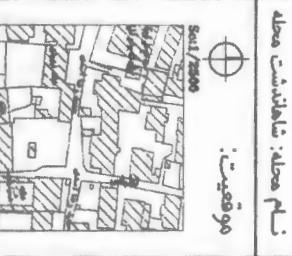
الگوی بالکن:

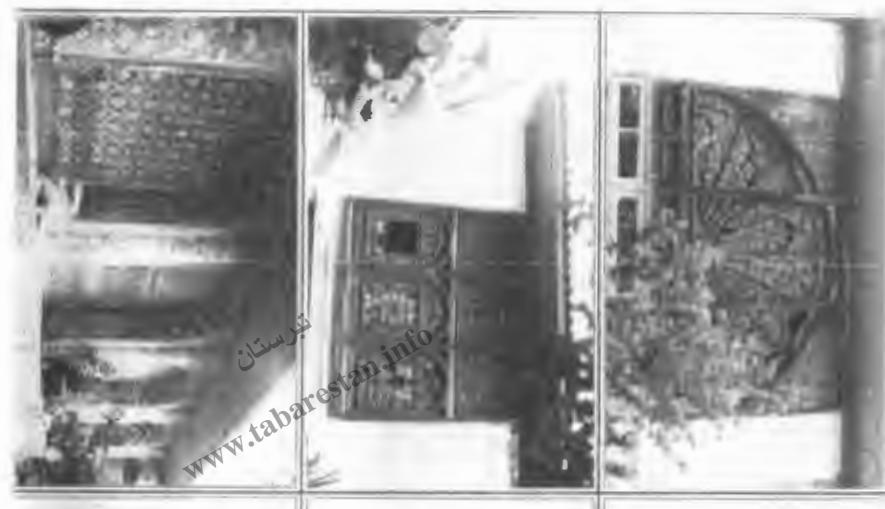
نام بنا: خانه موسف هاک
(مدرسه دانش سابق)
دوره ساخت بنا: فاجاریه

				
کاربری فضی: مسکونی	کاربری فضی: تجاری	مساحت:	زمعه	نام پیشنهادی: خانه امداد و رودخانه
آدرس: خیابان حمیدرضا شاهی، خیابان پیغمبر ازده.	نشانی نسبت معمدیان	سطح شغاف	۱۹۶	۱
آدرس: خیابان حمیدرضا شاهی، خیابان پیغمبر ازده.	نشانی نسبت معمدیان	زیربندا	۳۷۷	۲
کاربری فضی: مسکونی	کاربری فضی: تجاری	مساحت:	زمعه	نام پیشنهادی: خانه امداد و رودخانه
آدرس: خیابان حمیدرضا شاهی، خیابان پیغمبر ازده.	نشانی نسبت معمدیان	سطح شغاف	۱۹۶	۱
آدرس: خیابان حمیدرضا شاهی، خیابان پیغمبر ازده.	نشانی نسبت معمدیان	زیربندا	۳۷۷	۲
نام محله: کسلیخی	دوره ساخت بنا: قاجاریه	نام پیشنهادی:	زمعه	نام پیشنهادی: خانه امداد و رودخانه
موقوعیت:	شهرهای پست: ۰	دوره ساخت بنا: قاجاریه	زمعه	نام پیشنهادی: خانه امداد و رودخانه

		
الكتوي ترٹیهات:	الكتوي بازشوده:	الكتوي بازشوده:
		
الكتوي بالکن و ابواب	الكتوي آجر کاري:	الكتوي ورودي:
		<p>نام فرشت: خانه افضلی دروه ملخت بنا: قاجاریه الكتوي بلزن شماره پلاک: ۵</p>

تبرستان
www.tabarestan.info

		<table border="1"> <tr> <td>کاربری خانی: مسکونی</td><td>کاربری خانی: مسکونی</td></tr> <tr> <td>آدرس: خیلان حیدر خان‌المدی، کوچه حسینیه، پلاک ۱۶</td><td></td></tr> </table>	کاربری خانی: مسکونی	کاربری خانی: مسکونی	آدرس: خیلان حیدر خان‌المدی، کوچه حسینیه، پلاک ۱۶					
کاربری خانی: مسکونی	کاربری خانی: مسکونی									
آدرس: خیلان حیدر خان‌المدی، کوچه حسینیه، پلاک ۱۶										
		<table border="1"> <tr> <td>مساحت: زیربندا</td> <td>مساحت: زیربندا</td> </tr> <tr> <td>تعداد طبقات: ۱</td> <td>تعداد طبقات: ۱</td> </tr> <tr> <td>زیوین: ۷۳۳</td> <td>سطح اشغال: ۳۸۹</td> </tr> <tr> <td>نام بنا: شاهزاده علیت و فضی</td> <td>نام بنا: شاهزاده علیت و فضی</td> </tr> </table>	مساحت: زیربندا	مساحت: زیربندا	تعداد طبقات: ۱	تعداد طبقات: ۱	زیوین: ۷۳۳	سطح اشغال: ۳۸۹	نام بنا: شاهزاده علیت و فضی	نام بنا: شاهزاده علیت و فضی
مساحت: زیربندا	مساحت: زیربندا									
تعداد طبقات: ۱	تعداد طبقات: ۱									
زیوین: ۷۳۳	سطح اشغال: ۳۸۹									
نام بنا: شاهزاده علیت و فضی	نام بنا: شاهزاده علیت و فضی									
		<table border="1"> <tr> <td>دوره ساخت بنا: نهماره</td> <td>دوره ساخت بنا: نهماره</td> </tr> <tr> <td>موقعیت:</td> <td>نام محله: شاهزاده شاهزاده علیت و فضی</td> </tr> <tr> <td>موافقیت:</td> <td>موافقیت:</td> </tr> <tr> <td>شماره تلفن: ۰۳۱/۷۴۰۰</td> <td>شماره تلفن: ۰۳۱/۷۴۰۰</td> </tr> </table>	دوره ساخت بنا: نهماره	دوره ساخت بنا: نهماره	موقعیت:	نام محله: شاهزاده شاهزاده علیت و فضی	موافقیت:	موافقیت:	شماره تلفن: ۰۳۱/۷۴۰۰	شماره تلفن: ۰۳۱/۷۴۰۰
دوره ساخت بنا: نهماره	دوره ساخت بنا: نهماره									
موقعیت:	نام محله: شاهزاده شاهزاده علیت و فضی									
موافقیت:	موافقیت:									
شماره تلفن: ۰۳۱/۷۴۰۰	شماره تلفن: ۰۳۱/۷۴۰۰									

الگوی دیوار همراه:

الگوی چارشواه:

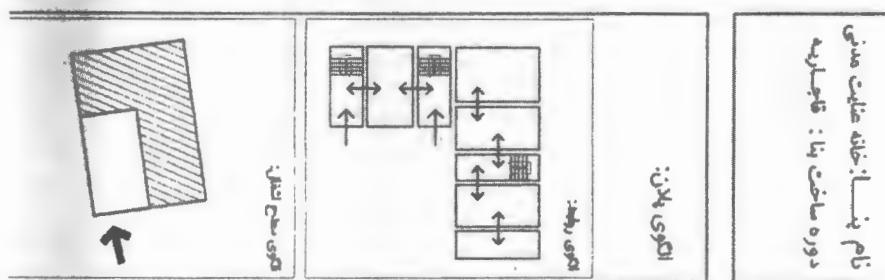
الگوی بازشوها:

الگوی تزئینات:

الگوی تزئینات:

الگوی ورودی:

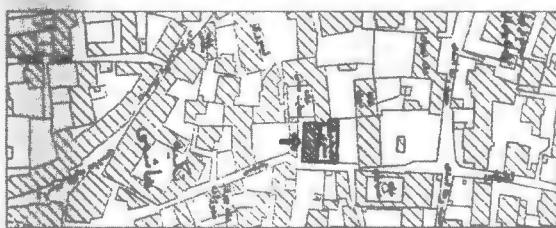
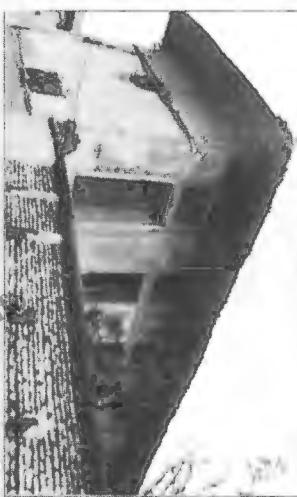

الگوی طرح تعلیف

الگوی پیوست

الگوی بلان:

نام نسباً: خانه علیت عدنی
دوره ساخت بنا: قاجاریه

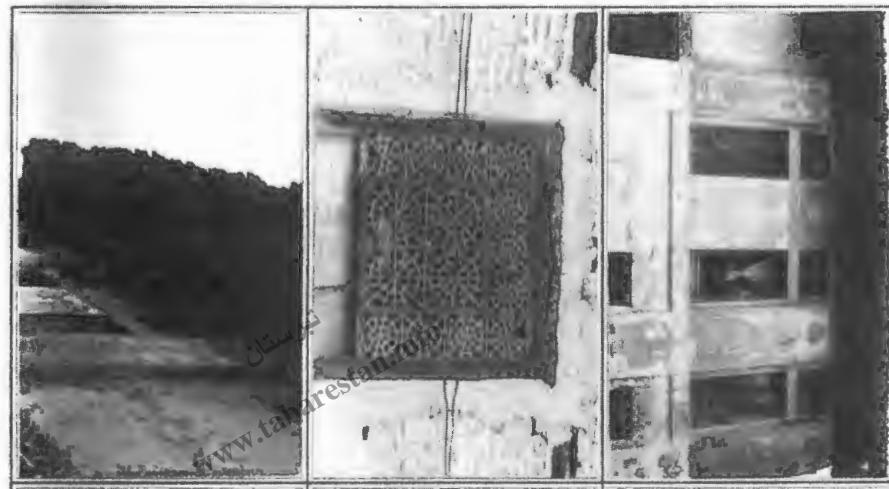

نام محله: شاهزادشت محله
موقعیت:

نام بنا: خانه هادی مهندی
دوره ساخت بنا: فجر اول

مساحت:	زیربنسا
تعداد طبقات:	۲
تعداد روزنهها:	۱
آدرس:	خیابان حمید رضا لندی، گوجه حسینی، بلوک ۲۰

کاربری نمای: مسکونی	کاربری ثانوی: مستوفی
---------------------	----------------------

الگوی سقف:

الگوی بازشوها:

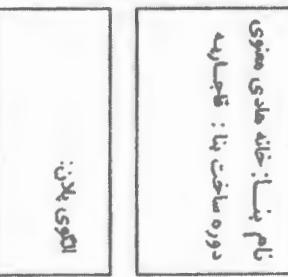
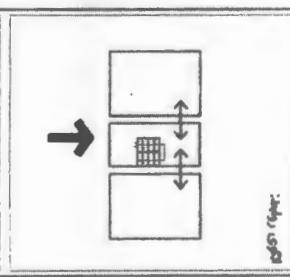
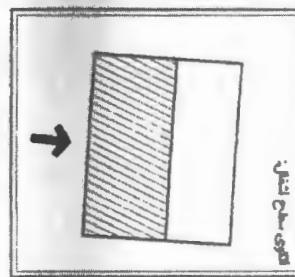
الگوی بازشوها:

الگوی تزئینات:

الگوی تزئینات:

الگوی ورودی:

الگوی ترتیب:

الگوی ترتیب:

الگوی بلند:

نام پسما: خانه هدی هنری
دوره ساخت بنا: نهمین

هر چند شرایط اقلیمی و محیطی نیز در این تفاوتها نقش عمدی دارند. ویژگیهای فنی چوب از قبیل سبکی، سهولت دسترسی و کارپذیری، مقاومت در برابر کشش، خمش و پیمون وار بودن (مدولار) همگی در شکل گیری این نوع از معماری موثر بوده‌اند.

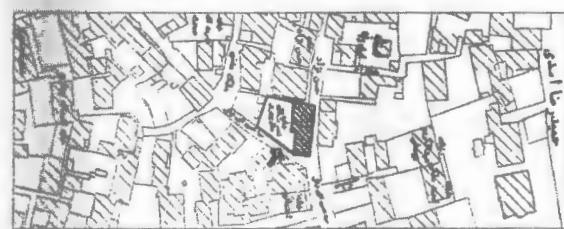
باران و رطوبت شدید باعث گردیده که بناهای بومی در شمال از زمین فاصله بگیرند در صورتی که در معماری سایر نقاط کشور به دلیل آفتاب شدید و کمبود باران بناها کاملاً به زمین چسبیده‌اند. به همین دلیل در شمال ایران مصالح عمر کمتری دارند و در معماری بناها از تزئینات وقت گیر کمتر استفاده می‌شود (صارمی و گل امینی، ۱۳۷۴، ص ۳۲۹).

لذا با توجه به موارد فوق عمدی ترین مصالح به کار رفته در معماری بومی بافت کهن آمل عبارتند از: آجر، سنگ و چوب با ملاتی از ساروج (ترکیبی از آهک و خاکستر با پوشال برنج)، تزئینات با گچ، آهک و چوب و پوشش سقف آن از سفال و پوشش کف حیاط از سنگ با قاب بندی آجر.

۲-۳-۲- جزئیات و تزئینات

عامل سقف در معماری بومی منطقه آمل، با توجه به استفاده از مصالح محلی، که به تبع آن اشکال خاصی نیز ایجاد شده، از اهمیت خاصی برخوردار است. سقفها به صورتی ساده و با استفاده از پوشش سفال و یا شیروانی در برگیرنده تمام حجم بنا می‌باشند. در معماری بومی آمل حتی در پوش دیوارهای حیاط نیز همگی شیبدار بوده و دارای پوشش سفال می‌باشند.

باشد. پیش آمدگی سقف نیز با جزئیات بیشتری اجرا می گردد. جزئیاتی که بر روی تیرهای چوبی نقش بسته آنرا از حالت یک عنصر ساده به عنصری با معیارهای هنر معماری تبدیل کرده است. در بنایی که سقف آنها شیروانی یا سفالی می باشد به دلیل گرم شدن زیر سقف از روزنه هایی جهت عبور هوا استفاده می شود که خود در تغییر شکل سقفها، عاملی تعیین کننده می باشد.

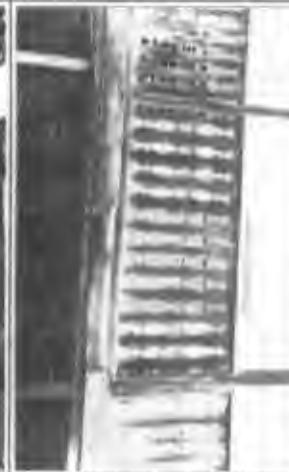
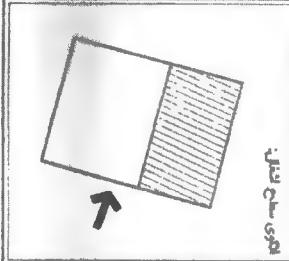
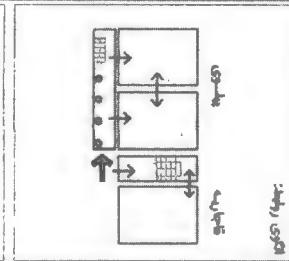
نام محله: نیساکی محله
موقعیت:

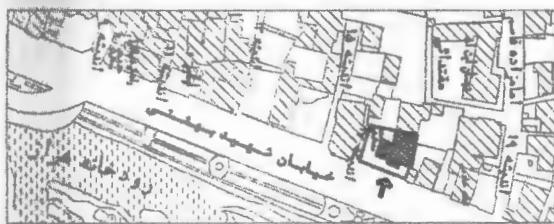
B=1/2500

نام بنای: خانه سرتاله نوی هجری
دوره ساختنها: قاجاری و پهلوی

کاربری فعلی: مسکونی	کاربری فعلی: مسکونی
آدرس: خیابان آمنتله جلدی آمل، خیابان سید حسن لطفی خاکی، نبشی بن بست حسن زاده، پلاک ۱۶۹	آدرس: خیابان آمنتله جلدی آمل، خیابان سید حسن لطفی خاکی، نبشی بن بست حسن زاده، پلاک ۱۶۹

مساحت:	زیربنا	سطح اشغال	تعداد طبقات:	تعداد ورودیها:
۳۹۰	۹۰	۲۸۵	۲	۱
۴۰۰	۹۵	۲۹۰	۲	۱

 <p>الگوی مالکن ولیوان:</p>	 <p>الگوی تزئینات:</p>	 <p>الگوی باز شوها:</p>
 <p>الگوی دیوار محدوده:</p>	 <p>الگوی تزئینات:</p>	 <p>الگوی هاز شوها:</p>
 <p>الگوی پلزن:</p>	 <p>نام نیما: خانه سر برده منوچهری در همانجا نیما: فاجرا به عربی</p>	

Scale: 1:2500

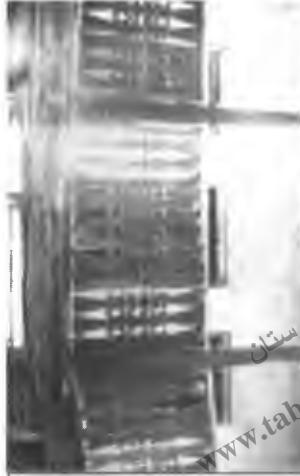
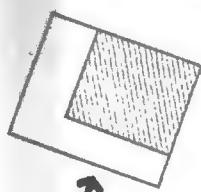
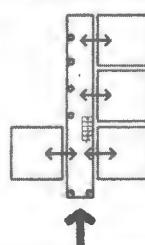
Orientation:

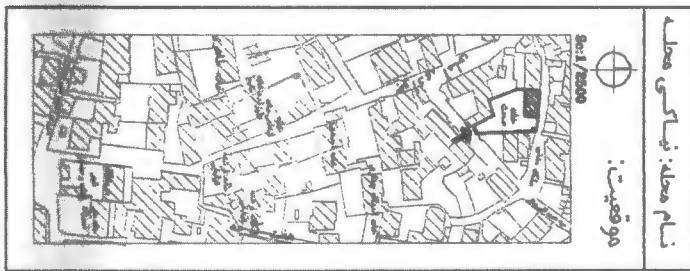
Name of building: حاکمیت

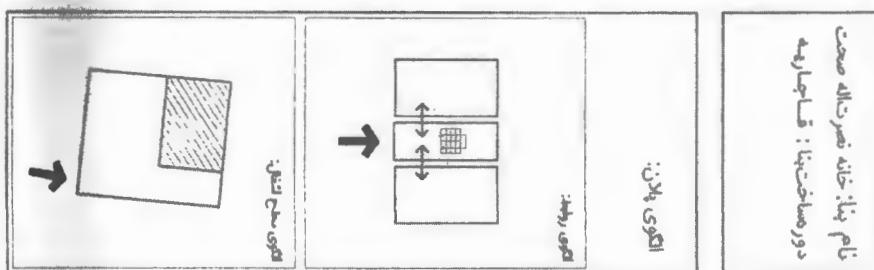
Name of building: حاکمیت
Duration of construction: اول دوره ساخت بنا: هیلیوی اول
Name of building: خانه بوقلمون رود گریان

Address:	خیابان شهدیه‌نشی، نبش اندیشه خدمت، بلاک ۱۱
Carrying capacity:	۳۹۶

Number of floors:	۱
Number of entrances:	۲
Building area:	۳۹۶
Ground floor area:	۱۹۸
Building height:	۳۳۳

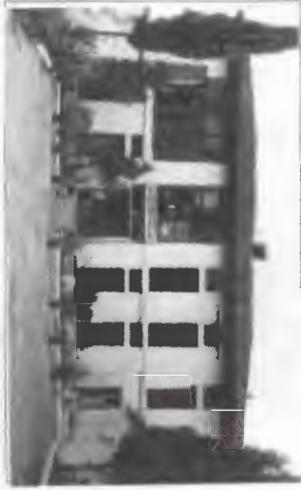
		
<p>الگوی تزئینات:</p> 	<p>الگوی بالکن و لووان:</p> 	<p>الگوی بازشوها:</p>
<p>الگوی تزئینات:</p>	<p>الگوی بالکن و لووان:</p>	<p>الگوی ورودی:</p>
<p>الگوی مطلع:</p> 	<p>الگوی بعلب:</p> 	<p>نام بنای: خانه امیرقاسم رودخان دوره ساخت بنا: بهلوي اول الگوی بعلب:</p>

نام محله: نیاگری محله	ووهیت:	نام بنای: دروازه له فخر دوره ساخت بنا: قاجاریه
سازمان:	مساحت:	نام بنای: دروازه له فخر (حالة وحدت)
زمین	سطح اشغال زیربنية	
۳۸۹	۱۳۱	
۵۰۵	۱	تعداد وردخانه:
زمین	تعداد طبقات:	آدرس:
۳۸۹	۲	خانم آباده جهودی آمل، خانم ملک زاده، پلاک ۶۷
زمین	کاربری فضی: دروازه	کاربری فضی: مسکونی
۵۰۵	کاربری قطبی: دروازه	

الکوی سقف:

الکوی بازشوها:

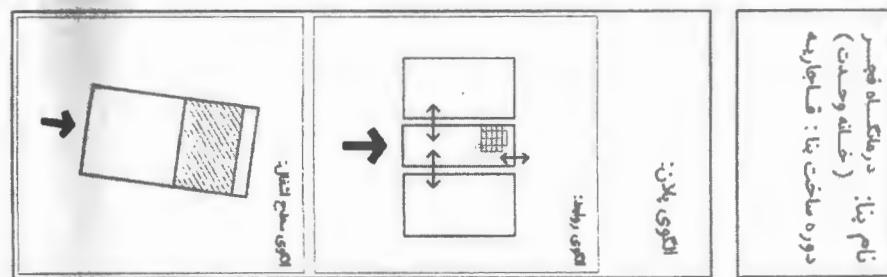
الکوی بازشوها:

الکوی دیوار محوطة:

الکوی تزئینات:

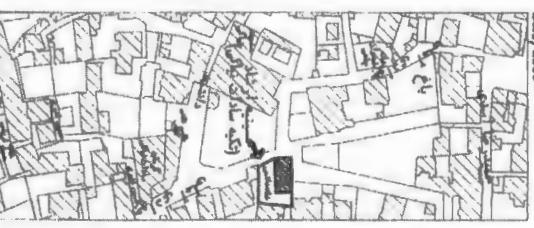
الکوی بازشوها:

نام بنا: دروازه فخر
خانه وحدت
دروزه ساخت بنا: قاجاریه

الکوی بلان:

لکوی:

		<table border="1"> <tr> <td>کاربری فعلی: مسکونی</td><td>کاربری قابل: مسکونی</td></tr> <tr> <td>آدرس: خلیل آباد امیر جوادی آملی، روستوی حسنیه ارشد، بلوک ۹۵</td><td></td></tr> </table>	کاربری فعلی: مسکونی	کاربری قابل: مسکونی	آدرس: خلیل آباد امیر جوادی آملی، روستوی حسنیه ارشد، بلوک ۹۵									
کاربری فعلی: مسکونی	کاربری قابل: مسکونی													
آدرس: خلیل آباد امیر جوادی آملی، روستوی حسنیه ارشد، بلوک ۹۵														
		<table border="1"> <tr> <td>مساحت:</td> <td>تعداد درودهها:</td> </tr> <tr> <td>زمین:</td> <td>تعداد طبقات:</td> </tr> <tr> <td>سطح استغال زیربنية:</td> <td>۱</td> </tr> <tr> <td>۲۶۴</td> <td>۲</td> </tr> <tr> <td>۱۷۳</td> <td></td> </tr> <tr> <td>۳۳۸</td> <td></td> </tr> </table>	مساحت:	تعداد درودهها:	زمین:	تعداد طبقات:	سطح استغال زیربنية:	۱	۲۶۴	۲	۱۷۳		۳۳۸	
مساحت:	تعداد درودهها:													
زمین:	تعداد طبقات:													
سطح استغال زیربنية:	۱													
۲۶۴	۲													
۱۷۳														
۳۳۸														
	<table border="1"> <tr> <td>نام محله: نیاکی محله</td> <td>نام بناء: خانه سید راهم هاشمی</td> </tr> <tr> <td>موقعیت:</td> <td>دوره ساخت بناء: قاجاریه</td> </tr> </table>	نام محله: نیاکی محله	نام بناء: خانه سید راهم هاشمی	موقعیت:	دوره ساخت بناء: قاجاریه	<table border="1"> <tr> <td>Scale: 1/2500</td> </tr> </table>	Scale: 1/2500							
نام محله: نیاکی محله	نام بناء: خانه سید راهم هاشمی													
موقعیت:	دوره ساخت بناء: قاجاریه													
Scale: 1/2500														

برستان
www.tabarestan.info

الگوی سقف:

الگوی بازشوها:

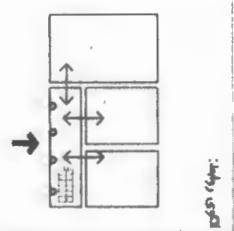
الگوی بالکن و لوان:

الگوی تزئینات:

الگوی بازشوها:

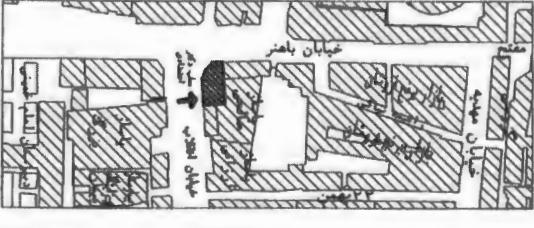
الگوی مساحت

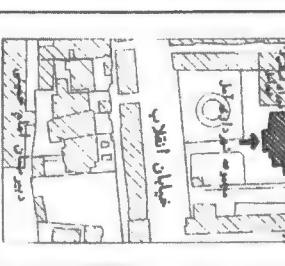
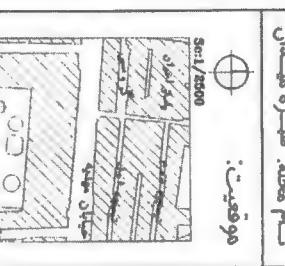

الگوی مساحت

الگوی میان:

نام بنای: خانه سید ابراهیم خانعی
و زمان ساخت: ۱۳۵۰

<p>کاربری فضی: تجاری - اداری آدرس: تقاطع خیابان شهد با فرو اتکاب، نبش شمال شرقی</p>	<p>مساحت: زمین زیورپسا سطح اشغال: ۳۷۸</p> <p>تعداد طبقات: ۱</p> <p>تعداد در وردها: ۲</p>	
<p>نام بنا: طب و تهرشن مختلطی دوره ساخت بنا: بهلوی اول</p> <p>نام محله: سوزه میدان</p> <p>موقعیت:</p>		

		<table border="1"> <tr> <td>کاربری فلی: اداری</td><td>کاربری فلی: اداری</td></tr> <tr> <td>آدرس: خیابان شهید بهمن، خیابان انتظام، مجتمع شهرداری آمل</td><td></td></tr> </table>	کاربری فلی: اداری	کاربری فلی: اداری	آدرس: خیابان شهید بهمن، خیابان انتظام، مجتمع شهرداری آمل									
کاربری فلی: اداری	کاربری فلی: اداری													
آدرس: خیابان شهید بهمن، خیابان انتظام، مجتمع شهرداری آمل														
		<table border="1"> <tr> <td>مساحت:</td> <td>زمین</td> <td>سطح اشغال</td> <td>نیز پرسا</td> </tr> <tr> <td>تعداد طبقات:</td> <td>۲</td> <td>۲</td> <td>۲</td> </tr> <tr> <td>تعداد ورودیها:</td> <td>۲</td> <td>۱۰۲</td> <td>۵۳۳</td> </tr> </table>	مساحت:	زمین	سطح اشغال	نیز پرسا	تعداد طبقات:	۲	۲	۲	تعداد ورودیها:	۲	۱۰۲	۵۳۳
مساحت:	زمین	سطح اشغال	نیز پرسا											
تعداد طبقات:	۲	۲	۲											
تعداد ورودیها:	۲	۱۰۲	۵۳۳											
		<table border="1"> <tr> <td>نام محله: سرمهیان</td> <td>نام بنای: ساختمان شهرداری</td> </tr> <tr> <td>موقعیت:</td> <td>دوره ساخت بنا: بهلوی اول</td> </tr> </table>	نام محله: سرمهیان	نام بنای: ساختمان شهرداری	موقعیت:	دوره ساخت بنا: بهلوی اول								
نام محله: سرمهیان	نام بنای: ساختمان شهرداری													
موقعیت:	دوره ساخت بنا: بهلوی اول													

الگوی تزئینات:

الگوی بازشوها:

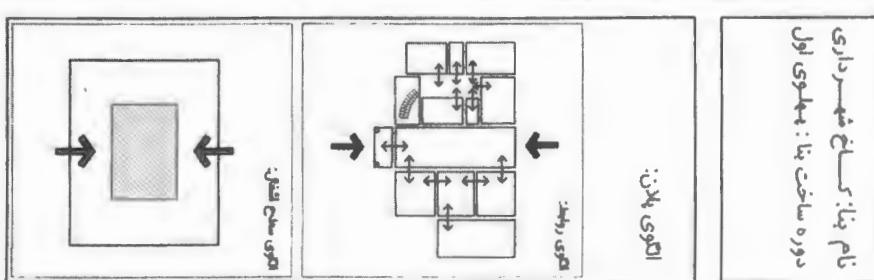
الگوی بازشوها:

الگوی بالکن و لوبان:

الگوی بالکن و لوبان:

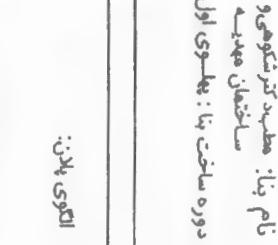
الگوی ورودی:

نمای بنا: کاخ شهرداری
دوره ساخت بنا: بهلوی اول

الگوی بلان:

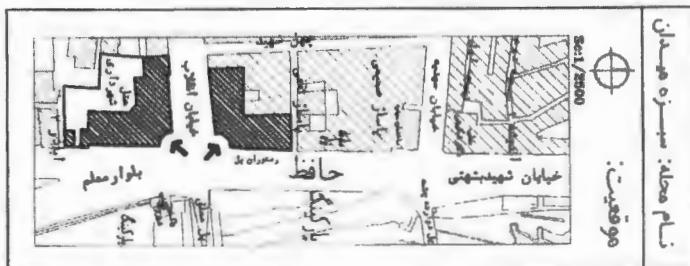
			
کاربری فلزی: تجاری - اداری	کاربری فلزی: تجاری - اداری	تعداد طبقات:	نیمین
آر.س: تاطع خانمان مهندوشیده بخششی . غرب مل دوارده چشنه	آر.س: تاطع خانمان مهندوشیده بخششی . غرب مل دوارده چشنه	قیمت دوردها:	هزار پرس
مساحت:	سطح اشتغال	زیر پرس	۱۳۵۲
دوره ساخت بنای: بهلسوی اول	محله: گلستان محله	موقعیت:	زمین / ۲۰۰۰
نام بنای: ساختمان مهندسه و مطبخ ترکوچی و	محله: گلستان محله	موافقیت:	

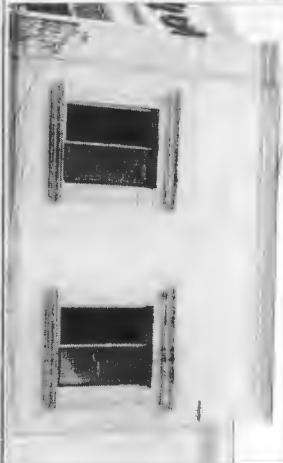
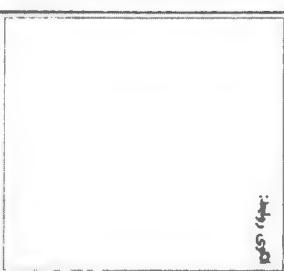
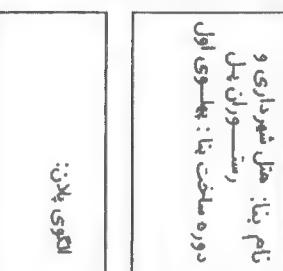
		
الگوی سقف:	الگوی بازشوها:	الگوی بازشوها:
		
الگوی کنج:	الگوی بدنه سازی:	الگوی بازشوها:
الگوی پلزن:	الگوی پلزن:	نام بنا: طبیعت تبرستان و ساخته‌ان مهدیه اول دوره ساخت بنا: پهلوی اول
		

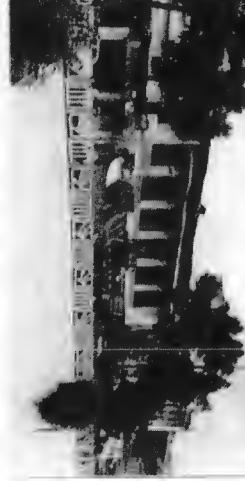
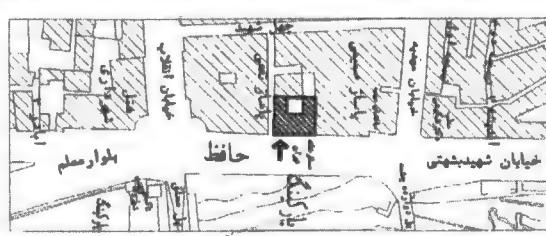
تبرستان
www.tabarestan.info

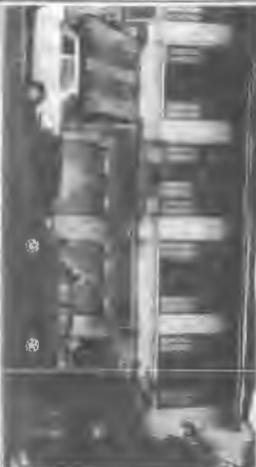
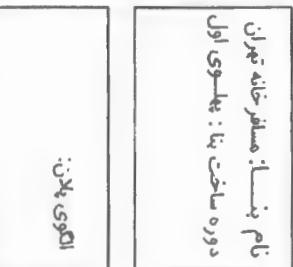

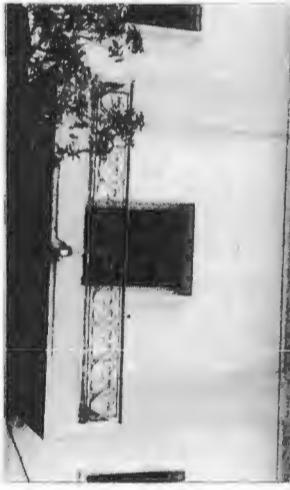
نام بننا: معلم شهیداری و
رسانه‌روانی مهل

		
الگوی تزئینات:	الگوی هاششوها:	الگوی بازشوها:
		
الگوی بالکن و لوان:	الگوی بدنه سازی :	الگوی ورودی:
		
دایره ای:	دایره ای:	دایره ای:
نمای بنا: هل شهرداری و رستوران بدل دوره ساخت بنا: بهلسوی اول		

		<table border="1"> <tr> <td>کاربری فضی: تجارتی - پندرانی</td><td>کاربری فضی: تجارتی - پندرانی</td></tr> <tr> <td>آدرس: خیابان حافظ، جنوب شرقی مل دوازده بخشہ</td><td></td></tr> </table>	کاربری فضی: تجارتی - پندرانی	کاربری فضی: تجارتی - پندرانی	آدرس: خیابان حافظ، جنوب شرقی مل دوازده بخشہ							
کاربری فضی: تجارتی - پندرانی	کاربری فضی: تجارتی - پندرانی											
آدرس: خیابان حافظ، جنوب شرقی مل دوازده بخشہ												
		<table border="1"> <tr> <td>مساحت:</td> <td>۱</td> </tr> <tr> <td>تعداد طبقات:</td> <td>۲</td> </tr> <tr> <td>نوع:</td> <td>سطح اشغال زیربندا</td> </tr> <tr> <td>نوع:</td> <td>۳۹۲</td> </tr> <tr> <td>نوع:</td> <td>۳۷۶</td> </tr> </table>	مساحت:	۱	تعداد طبقات:	۲	نوع:	سطح اشغال زیربندا	نوع:	۳۹۲	نوع:	۳۷۶
مساحت:	۱											
تعداد طبقات:	۲											
نوع:	سطح اشغال زیربندا											
نوع:	۳۹۲											
نوع:	۳۷۶											
	<table border="1"> <tr> <td>نام پرسا: صادرخانه تهران</td> </tr> <tr> <td>دوره ساخت بنا: پهلوی اول</td> </tr> <tr> <td>نام محل: سبزه میدان</td> </tr> <tr> <td>موقعیت:</td> </tr> </table>	نام پرسا: صادرخانه تهران	دوره ساخت بنا: پهلوی اول	نام محل: سبزه میدان	موقعیت:	<table border="1"> <tr> <td>نام پرسا: صادرخانه تهران</td> </tr> <tr> <td>دوره ساخت بنا: پهلوی اول</td> </tr> <tr> <td>نام محل: سبزه میدان</td> </tr> <tr> <td>موقعیت:</td> </tr> </table>	نام پرسا: صادرخانه تهران	دوره ساخت بنا: پهلوی اول	نام محل: سبزه میدان	موقعیت:		
نام پرسا: صادرخانه تهران												
دوره ساخت بنا: پهلوی اول												
نام محل: سبزه میدان												
موقعیت:												
نام پرسا: صادرخانه تهران												
دوره ساخت بنا: پهلوی اول												
نام محل: سبزه میدان												
موقعیت:												

		
الگوی سقف:	الگوی تزئینات:	الگوی بازشوها:
		
الگوی بدنه سازی:	الگوی بالکن و لووان:	الگوی بازشوها:
		
الگوی مساجد	الگوی روپله:	الگوی پلان:
نام بنا: ملفرخانه تهران دوره ساخت بنا: بهلوی اول		

		<table border="1"> <tr> <td>مساحت:</td><td>زیست</td><td>سطح اشغال</td><td>زندگی</td></tr> <tr> <td>۱</td><td>۵۳</td><td>۱۰۴</td><td>۸۷</td></tr> <tr> <td>تعداد طبقات:</td><td>۲</td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>تعداد ورودیها:</td><td>۱</td><td></td><td></td></tr> </table>	مساحت:	زیست	سطح اشغال	زندگی	۱	۵۳	۱۰۴	۸۷	تعداد طبقات:	۲			تعداد ورودیها:	۱		
مساحت:	زیست	سطح اشغال	زندگی															
۱	۵۳	۱۰۴	۸۷															
تعداد طبقات:	۲																	
تعداد ورودیها:	۱																	
		<table border="1"> <tr> <td>کاربری فضی:</td> <td>تجاری - بذرگانی</td> <td>کاربری فضی:</td> <td>تجاری - بذرگانی</td> </tr> <tr> <td>آدرس:</td> <td>خیابان هدایه شهربور، یعنی کوچه بذرگانی شهربور خضراء</td> <td>آدرس:</td> <td>تجاری - بذرگانی</td> </tr> <tr> <td>روزروی بذرگانی شهربور خضراء</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	کاربری فضی:	تجاری - بذرگانی	کاربری فضی:	تجاری - بذرگانی	آدرس:	خیابان هدایه شهربور، یعنی کوچه بذرگانی شهربور خضراء	آدرس:	تجاری - بذرگانی	روزروی بذرگانی شهربور خضراء							
کاربری فضی:	تجاری - بذرگانی	کاربری فضی:	تجاری - بذرگانی															
آدرس:	خیابان هدایه شهربور، یعنی کوچه بذرگانی شهربور خضراء	آدرس:	تجاری - بذرگانی															
روزروی بذرگانی شهربور خضراء																		
		<table border="1"> <tr> <td>نام بناء:</td> <td>مسافر خانه فرضی</td> </tr> <tr> <td>دوره ساخت بنا:</td> <td>بعلوی دوم</td> </tr> <tr> <td>موقعیت:</td> <td>نام محله: گرجی محله</td> </tr> </table>	نام بناء:	مسافر خانه فرضی	دوره ساخت بنا:	بعلوی دوم	موقعیت:	نام محله: گرجی محله										
نام بناء:	مسافر خانه فرضی																	
دوره ساخت بنا:	بعلوی دوم																	
موقعیت:	نام محله: گرجی محله																	
		<table border="1"> <tr> <td>نام محله:</td> <td>گرجی محله</td> </tr> <tr> <td>موقعیت:</td> <td>نام محله: گرجی محله</td> </tr> </table>	نام محله:	گرجی محله	موقعیت:	نام محله: گرجی محله												
نام محله:	گرجی محله																	
موقعیت:	نام محله: گرجی محله																	

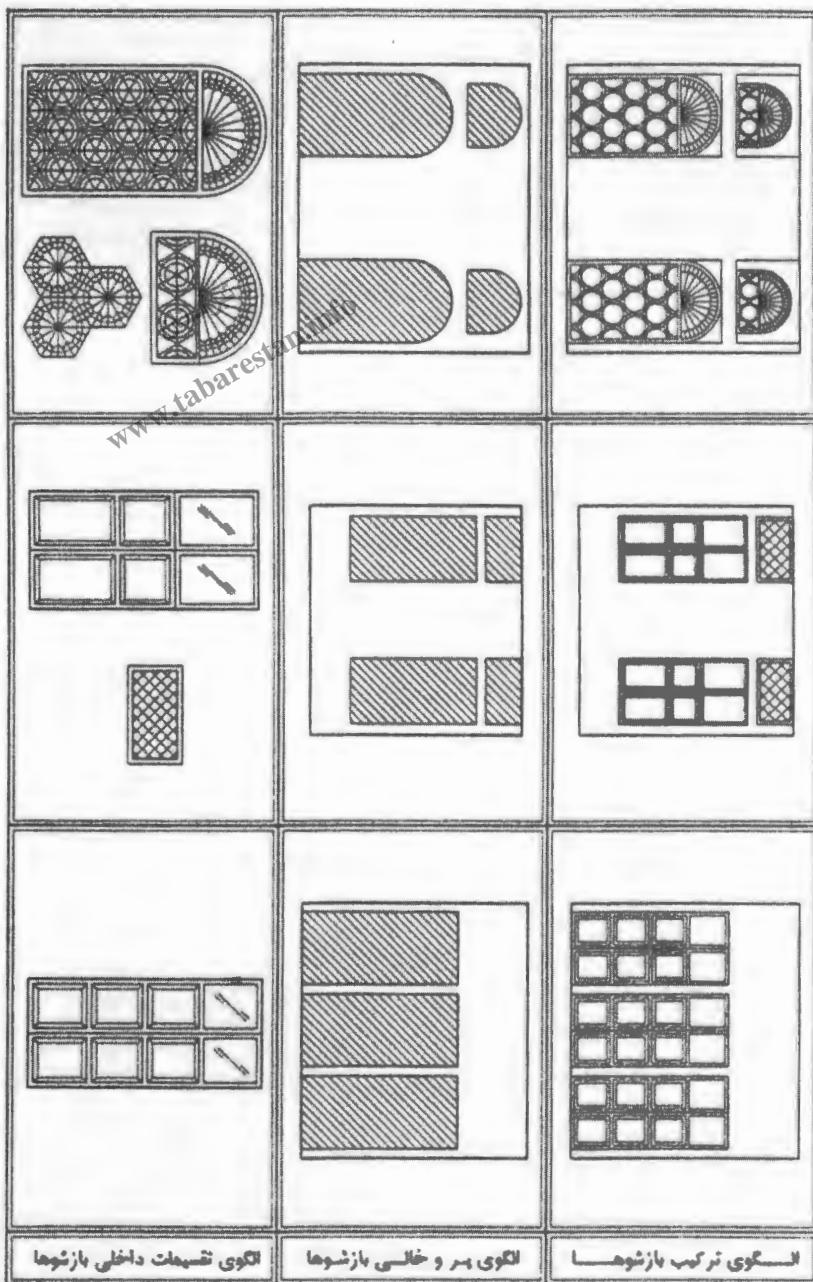
نرده هایی با اشکال هندسی و مشبک که گردآگرد ایوانها و بالکنها قرار گرفته، موجب شده اند که ایوانها حالت پوشش گونه و فضای تعریف شده ای را به دست دهند و این خود با توجه به معیارهای هنر معماری عاملی در جهت غنی شدن فضاهای معماری است.

اصولاً تزئین در مکانهایی که دو عنصر به یکدیگر می رستند و اتصال به وجود می آید خود را نشان می دهد، نظیر گوشه سازی در اتصال دیوار به گنبد. چنین مسئله ای در معماری بومی منطقه در اتصال تیر به ستون دیده می شود. بنابراین اولین مکان تزئینی را می توان در زیرسری تیرها مشاهده کرد. جزئیات در داخل بناها نیز دیده می شود. ترتیب هندسی درها، پنجره ها و طاقچه ها در داخل اتاقها که شبیه به نظم سایر مناطق ایران می باشد قابل توجه است.

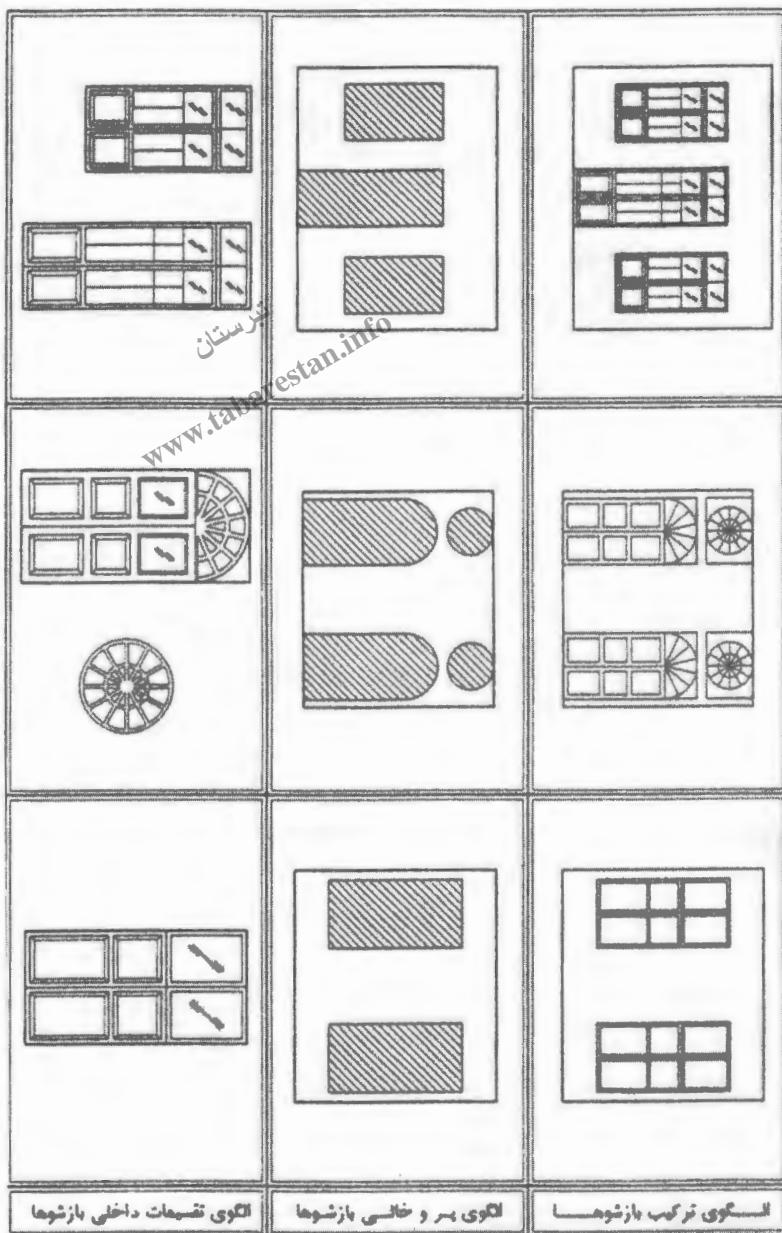
به دلیل واقع شدن آمل در اقلیم معتدل و مرطوب و متعاقب آن کم بودن عمر مصالح ساختمانی، علاوه بر تزئینات متداول معماری کویری بر روی دربها، پنجره ها، ایوانها، سقفها و فضاهای ورودی (لنگه در، کوبه در، سکو و ...) که به صورت تلفیقی از نقوش چوبی و آجری می باشد، بر روی بدنه دیوارهای مشرف به معابر و حیاط تزئیناتی به صورت نقوش چلپا، دایره، نیم دایره، درخت سرو، مربع ۴۵ درجه، کبوتر و غیره (مخصوصاً در خانه های به سبک قاجاری) با استفاده از بند کشی آهک، گچ و ساروج (خطوط سفید بر روی زمینه آجر قرمز) در معماری بومی منطقه آمل مرسوم می باشد (اسلامی مقدم، ۱۳۸۰، ص ۲۴ و ۲۵).

● بررسی الگوی بازشوها در معماری مسکونی بافت کهن شهر آمل

● بررسی الگوی بازشوها در معماری مسکونی بافت کهن شهر آمل

● بررسی الگوی بازشوها در معماری مسکونی بافت کهن شهر آمل

● بررسی الگوی ورودی ها در معماری مسکونی بافت کهن شهر آمل

۲-۸-۱- طرح جامع تجدیدنظر شهر آمل

۲-۸-۲- طرح جامع تجدیدنظر شهر آمل

طرح جامع تجدیدنظر شهر آمل که توسط مهندسین مشاور پژوهش و عمران تهیه گردیده و در سال ۱۳۸۰ به تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران رسیده است اهداف ساختاری ذیل را مدنظر قرار داده است:

- ۱- ایجاد زمینه جهت تکمیل توسعه خطی مرکز فعال در ساختار و عملکرد شهری و کاهش عملکرد تک هسته ای مرکز موجود.
- ۲- استفاده بهینه و در متن قراردادن رودخانه هراز و نهرهای منشعب از آن به عنوان یکی از عناصر و محورهای طبیعی بالارزش و مسلط در سیمای شهری.
- ۳- جبران ضعف الگوی تک هسته ای در انتباط با رشد و تحول مرکز آتی شهر و تلفیق آن با اتخاذ الگوی توسعه دو محوری خطی جهت رفع کاستیهای الگوی تک هسته ای (محورهای مختلط تجاری - اداری - مسکونی در امتداد خیابانهای امام رضا، ۱۷ شهریور، طالب آملی، امام خمینی و نور با ساختار شعاعی و محور فرهنگی - پذیرایی - تفرجگاهی در طرفین نوار ساحلی رودخانه هراز شامل خیابانهای شهید بهشتی، طالقانی، بلوار آزادگان به صورت عمود بر محور قبل).

۲-۸-۲- طرح تفصیلی ویژه بافت قدیم

مطالعات طرح تفصیلی ویژه بافت قدیم شهر آمل از آذرماه ۱۳۷۹ توسط شرکت مهندسین مشاور پژوهش و عمران آغاز گردیده و در سال ۱۳۸۴ به تائید شورای شهرسازی و معماری استان رسیده است. هدف عمدۀ مهندسین مشاور در جهت بهسازی بافت قدیم آمل، «ارتقاء کمی و کیفی حیات شهری بافت قدیم به عنوان یک هسته کهن در دو زمینه فضا و عملکرد»، هسته و مرکزی که نه تنها توان انعکاس نمادها و ارزش‌های فضایی و کالبدی را داشته باشد، بلکه نقش هدایت و تعديل کارکردهای شهری را به عهده گیرد.

• نقشه کاربری اراضی پیشنهادی طرح جامع تجدیدنظر آمل

به منظور نیل به هدف مذکور از سیاست کلان نگری و جزء‌نگری توأم (نگرش ساختاری به بافت کهن) بهره گرفته شد. مشاور، سیاستهای کلان (بلندمدت) ذیل را در برخورد با بافت کهن به کار گرفته است:

۱ - تقویت نقش و کارکرد فرهنگی و اجتماعی بافت تاریخی

بافت قدیم می‌تواند جایگاه هنر و اندیشه و زنده دارنده ستنهای فرهنگی محیط خود باشد. در چنین مکانی، فعالیتهای هنری و فرهنگی، بازارچه‌های سنتی، کلاسها و کانونهای ادبی و آموزشی و امکان تحقق یافته و شهروندان، گذشته فرهنگی، سبکها و هویتهای سنتی خویش را در آن خواهند یافت.

۲ - تبدیل بافت قدیم به یک نظام (ساختار) باز شهری

بافت قدیم آمل به صورت یک زیرمجموعه از کل سیستم شهر دارای عناصر زیادی است که عملکرد آنها با یکدیگر و با کل سیستم مرتبط است. سیستم عملکردی بافت کهن آمل به علت ساختار فضایی و کالبدی پیشین آن و محصور بودن منطقه توسط لبه‌ها و خیابانهای اصلی شهر (رودخانه هراز و خیابان شهید بهشتی در شرق، خیابان طالب آملی در غرب، خیابانهای انقلاب و ۱۷ شهریور در جنوب و ...). و در نهایت گست و جدایی آن با سایر بخش‌های شهر، به صورت سیستمی بسته تلقی و روابط داده و ستانده‌ای لازم با مناطق بیرون خود را دارا نبوده و تنها از طریق برخی از مراکز و گره‌ها با بقیه شهر ارتباط برقرار می‌نماید. لذا به منظور حفظ هویت سیستمی بافت و ارتباط مناسب آن با مجموعه‌های جدید می‌توان راهکارهای ذیل را به کاربرد:

الف - تقویت، ارتقاء و تداوم استخوان بندی و ستون فقرات بافت کهن به حوزه های پیرامون و شریانهای اصلی از طریق فضاسازی های کالبدی (محوطه سازی، فضای شهری، میدانچه یا میدان و ...).

ب - ایجاد مجموعه های عملکردی در کنار مبادی ورودی و دروازه های گذشته بافت کهن.

۳ - در نظر گرفتن نقش «موازنۀ توسعه» برای بافت قدیم (رشد شهر از درون)

باft قدیm می بایست عاملی برای برقراری تعادل گسترش شهر (کنترل و هدایت رشد شهر) باشد. لذا باید با به کارگیری تمهداتی وحدت آفرین و منسجم، موجب پیوند بخش درونی شهر با توسعه و تحول آتی شهر شده و با کاستن از تضادهای فضایی و کالبدی بخشهاي قدیم و متاخر مانع از تقسیم شهر به دو بخش قدیم و جدید گردید. به منظور نیل به این هدف می توان با کنترل ساخت و ساز نواحی پیرامون بافت قدیم و کوشش در جهت ایجاد محیط هماهنگ با بافت کهن و در عین حال بهره گرفتن از پیشرفتها و نیازهای جدید تامین نمود.

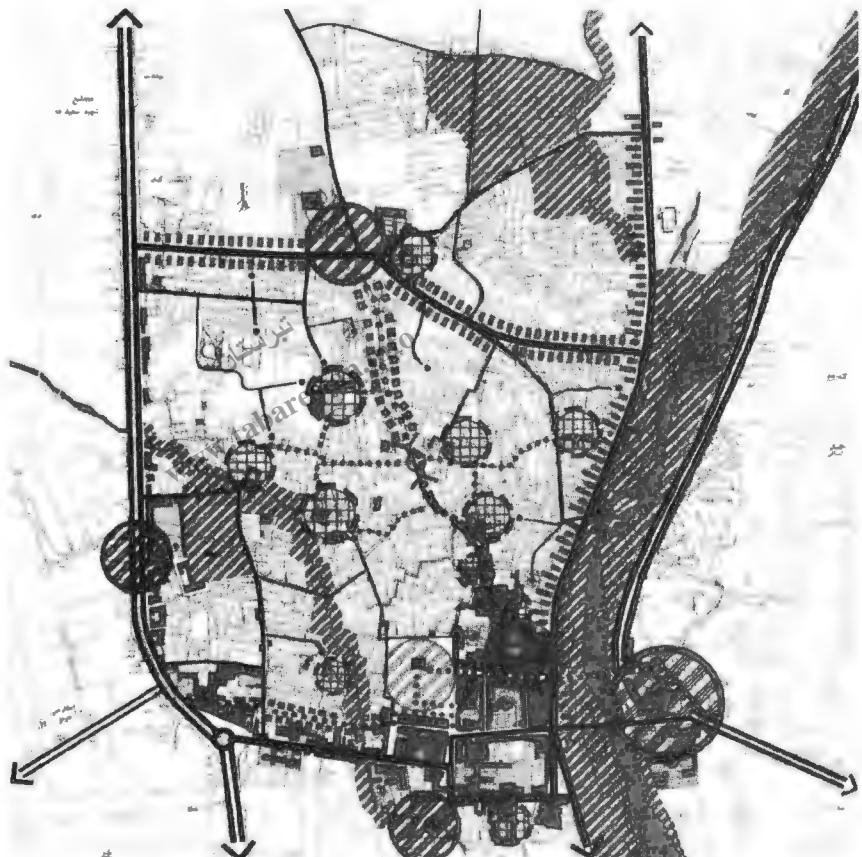
۴- بکارگیری ابداعات جدید در معماری و شهرسازی در محدوده بافت

قدیم

۱- پرهیز از تقلید و تبعیت کورکورانه از بافت قدیم.

۲- پرهیز از وحدت شکلی و کالبدی.

۳- ایجاد فرمهای سازگار با ساختار و ترکیب و ریخت بافت و تلفیق دوگانه ابداع و تغیر و حفظ و ابقاء بافت قدیم، تضاد و تعارض ذاتی بین این دو حالت باید گام به گام و با مراجعه مستمر به ساکنین و نیز به چهارچوب معماری بافت حل شود. نیازهای موجود در این دو زمینه (تغیر و حفاظت) می بایست در جهت نیل به یک توازن مطلوب بین تعداد زیادی از نیازهای متضاد، تلفیق و هماهنگ گردند.

• الگوی ساختاری طرح تفصیلی ویژه بافت قدیم

۲-۱-۲-۲- الگوی ساختاری طرح تفصیلی ویژه بافت قدیم

طرح تفصیلی (بهسازی) بافت قدیم شهر آمل با توجه به سیاستهای کلان (بلند مدت) فوق الذکر و به منظور تقویت استخوان بندی بافت کهن و اتصال آن به بخشها و حوزه های پیرامون بافت قدیم و ارتقاء کیفیت محیطی آن راهبردهای ذیل را مدنظر قرار داده است:

- ۱- تقویت ستون فقرات بازار، تداوم راسته اصلی بازار تا دروازه گیلان (مقاطع خیابانهای هادیزاده و فیاض بخش).
- ۲- پیشنهاد محور گردشگری - تفرجگاهی در راستای خیابان شهید بهشتی (اتصال بافت کهن به رودخانه هراز).
- ۳- میان شالوده های پیشنهادی در موقعیت مراکز محلات و اتصال آن به ستون فقرات بازار از طریق معابر پیاده.
- ۴- پیشنهاد دسترسی های سواره نفوذی تا مراکز محلات به جای طراحی دسترسی های عبوری و متقطع با بافت کهن.
- ۵- پیشنهاد مراکز خدمات پشتیبانی کننده بازار برای حذف ترددات مزاحم از بافت کهن.
- ۶- به کارگیری از فضاهای پیرامون رودخانه هراز، نهر شهرود و نهر آهی رود به عنوان ساختار طبیعی پیشنهادی.
- ۷- پیشنهاد محور مختلط تجاری - مسکونی در راستای خیابان فیاض بخش و هادیزاده.
- ۸- تعریف پروژه های ویژه زیر:
 - الف - احیاء دروازه های گذشته بافت کهن.
 - الف - ۱- دروازه بارفروش در بخش شرقی پل دوازده چشمه و معلق.
 - الف - ۲ - دروازه تهران یا لاریجان در پیرامون بیمارستان ۱۷ شهریور (جنوب بافت).
 - الف - ۳ - دروازه نور در بخش غربی قبرستان امامزاده ابراهیم.

- الف - ۴ - دروازه گیلان یا دریای خزر در تقاطع خیابانهای هادیزاده و فیاض بخش.
- ب - ساماندهی پیرامون مسجد جامع، راسته های عطاران، نوراسته و تمیچه های بازار و تعریف ورودی های بازار.
- ج - احیاء مجموعه تکیه میربزرگ به عنوان میدان مرکزی شهر (احیاء سیزه میدان).
- ۹- تعریف محور دسترسی با الیست پیاده از دروازه بارفروش، پل دوازده چشم، خیابان مهدیه، مجموعه میربزرگ، خیابان مصطفی خمینی، خیابان قندی (بازار روز) و میدان ۱۷ شهریور.

بخش سوم: ویژگیهای اجتماعی و کالبدی بخش مرکزی شهر آمل

تبرستان
www.tabarestan.info

تبرستان
www.tabarestan.info

۱- ویژگیهای فضایی و کالبدی

۱- ۱- وجود محركهای حسی فراوان

- ۱- دیداری: ازدحام و شلوغی بیش از حد خیابان برپایه تردد افراد پیاده (به خصوص دانش آموزان) و سواره، تراکم فعالیتها، بی نظمی و انباستگی ساختمانها.
- ۲- شنیداری: سر و صدای ناشی از عبور و مرور مکالمه خودروها به خصوص تاکسی، مینی بوس و اتوبوس از کریدورهای یک طرفه (خیابانهای مهدیه و انقلاب) ۱۴ متری.
- ۳- بویایی: دود ناشی از تراکم و تردد وسایل نقلیه.

● تقاطع خیابانهای شهید بهشتی و مهدیه، ازدحام و شلوغی فعالیتها

۱-۲- ساختمانها

- ۱- انباشتگی نسبی ساختمانها و کمبود فضا در بخشهایی از محدوده موردنظر.
- ۲- فرسودگی نسبی بنها.
- ۳- آلودگی بصری و سیمایی نماهای معابر.
- ۴- وجود واحدهای تجاری با شکل و ابعاد مسخ و نامتناسب از نظر عملکرد.
- ۵- ترکیب ناهمانگ بناهای مجاور هم و طبقات فوقانی بنها از نظر فرم، ابعاد، رنگ، مصالح، ارتفاع، قدمت، ارزشهای معماری و چگونگی ارتباط پر و خالیها.
- ع- ضعف انتظام ساختمانها در ایجاد چشم انداز و نقاط دید جذاب (تضعیف هویت کالبدی - سیمایی معابر).

۱-۲-۱- بروزی چگونگی ترکیب توده ساختمانی و فضا

مسئله تراکم و انباشتگی توده ساختمانی و کمبود فضا مشکل اساسی بخشهای مرکزی شهرها می باشد. مسئله تراکم توده ساختمانی با جذب جمعیت و فعالیت و آلودگی محیط به ویژه آلودگی هوا ارتباط دارد. مقصود از تراکم تنها تراکم کالبدی نیست، بلکه تراکم جمعیت، تراکم اتومبیل، تراکم امکانات، تسهیلات و خدمات و تراکم فعالیتها را نیز شامل می شود. با مقایسه عکسهای هوایی سالهای ۱۳۳۵، ۱۳۴۳، ۱۳۶۲، ۱۳۶۸ و ۱۳۷۳ نقشه های سالهای ۱۳۴۳ و ۱۳۶۸ فشار و تراکم توده ساختمانی و غلبه آن بر

فضا در منطقه موردنظر کاملاً آشکار است. با توجه به عکسهای هوایی اولیه، امکان حفظ فضاهای ترکیب و تنظیم آنها به صورت فضای شهری (مجموعه باغ و کاخ شهرداری، مجموعه کوشک و کاخ چای خوری رضاخان، مجموعه تکیه میربزرگ و مسجد سبزه میدان و...) وجود داشت، اما به علت احداث مغازه‌ها و پاسازهای تجاری در لبه معابر و راسته‌های بازار و ساخت مجموعه مصلو در کنار تکیه میربزرگ و رفته رفته امکان ایجاد فضای شهری سلب شده است.

• نقشه پروخالی بخش مرکزی بافت کهن شهر آمل در سال ۱۳۴۳

۱ - ۲ - کیفیت ساختمانی ابنيه

برای بررسی کیفیت ساختمانی ابنيه مطالعات نسبتاً دقیق میدانی در مقیاس ۱/۵۰۰ صورت گرفته است. کیفیت ساختمانی ابنيه که در نقشه مربوطه ارائه شده، معیارهای کیفیت در آن جنبه های معماری (ارزشهای فضایی و کالبدی) و ساختمانی، مقاومت بنا و مقرون به صرفه بودن می باشد. تقسیم بندی کیفیت ساختمانی ابنيه به صورت www.tabarestan.info دلیل انجام گرفته است:

۱- خوب (نوساز و بالرزش نسبی).

۲- متوسط (نوساز و مستلزم تغییر کالبدی).

۳- مرمتی (قدیمی یا نیمه قدیمی).

۴- مخروبه، فرسوده و بایر.

۵- درحال ساخت.

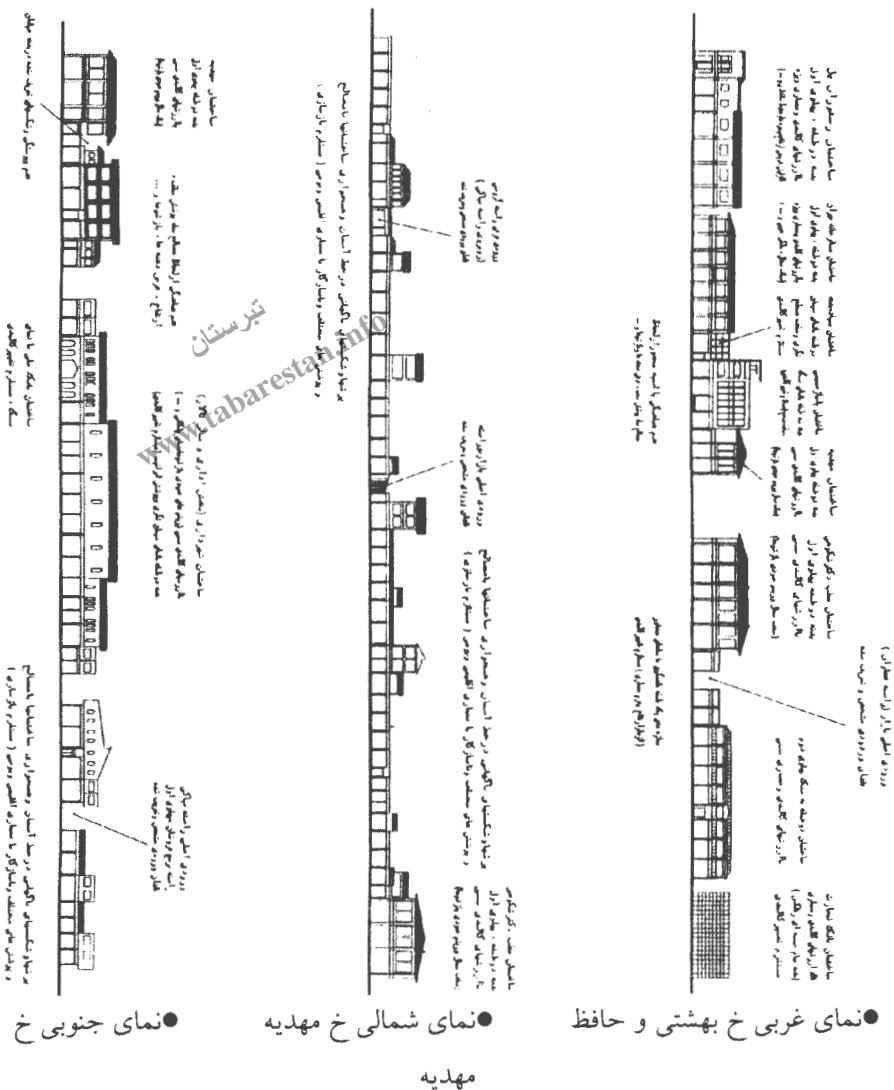
● نقشه توده و فضا (پر و خالی) بخش مرکزی بافت کهن شهر آمل، سال ۱۳۸۰

با مشاهده نقشه کیفیت ساختمنی ابینه ملاحظه می‌گردد به غیر از بدنه‌های خیابان شهیدبهشتی که مرمتی (قدیمی و نیمه قدیمی) می‌باشد، اکثر بنایهای باقیمانده که به علت قدمت ۱۰ تا ۳۰ سال و بر اساس شرایط اقتصادی و اجتماعی احداث گشته‌اند، از وضعیت متوسطی (نوساز و مستلزم تغییر کالبدی) برخوردار می‌باشند.

۱-۲-۳- بدنه های معابر

خیابانهای موجود در منطقه موردنظر به وسیله ساختمانهایی محصور شده است که ارزش شکلی و کالبدی بدنه بناهای محصور گشته به استثنای چند مورد پائین است. این مسئله نیز به حدی است که از جذابیت فعالیتها نیز کاسته است و خیابان اساساً به صورت نواری دو بعدی، آن هم بیشتر برای عبور ترافیک سواره عمل می کند. این آشفتگی بصری توانم با سایر آلودگیها، کاملاً خیابان را از نظر فضایی بی ارزش نموده است. هدف مطالعه بدنه های معابر در این بخش، شناسایی و تحلیل مسایل کالبدی بناهای خیابانها است به طوری که تا آنجا که ممکن است بتوان با برطرف کردن نسبی و تعدیل مسائل کالبدی به این معابر اساساً اتومبیل رو انتظام بخشد و بدان ارزشها فضایی و بصری و ترکیب سه بعدی متعادل داد (ساماندهی و نظم دهی به بدنه خیابانهای مهدیه، شهید بهشتی و ...).

لذا با توجه به مطالب فوق برای شناخت مسایل بصری و ترکیب کالبدی برداشت نسبتاً دقیقی از نماهای دو سوی خیابان مهدیه و قسمتهایی از خیابانهای شهید بهشتی، مصطفی خمینی، شهید مفتح و ملک زاده در مقیash ۱/۵۰۰ صورت گرفته که در نقشه های مربوطه ارائه گردیده است.

درباره ترکیب مجموعه نماها می توان گفت که اگر حجم و ترکیب توده ساختمانی بنایی محصور گشته خیابان به صورتی باشد که بدن خیابان به صورت سطحی مرتبط الاجزاء جلوه کند، گفته می شود که وحدت شکلی

وجود دارد و نماها هماهنگی دارند. باید دانست که این وحدت شکلی با چند بنای منفرد با اشکال متنوع و لو اینکه از نظر معماری موفق باشد حاصل نمی شود، آنچه مهم است ارتباط بین نماهاست.

با توجه به مجموعه برداشت‌های نماهای بدنی معابر موجود در محدوده موردنظر، علیرغم وجود ارزش‌های کالبدی در بدن خیابان شهید بهشتی و استقرار عناصر شالوده‌ای، بین نماهایی معابر واقع در محدوده مورد طراحی هیچگونه ارتباط و هماهنگی وجود نداشته و هر ساختمان با توجه به معیارهای اقتصادی و اجتماعی مالک یا کاسپان ایجاد گردیده است.

۱ - ۳ - علائم و تابلوها

- ۱- بزرگی بیش از حد تابلوها.
- ۲- طراحی ضعیف.
- ۳- عدم هماهنگی علائم با یکدیگر و با معماری ساختمانها.
- ۴- عدم خوانایی برخی علائم.
- ۵- نابسامانی و تداخل در نصب تابلوها.

۱ - ۴ - پیاده روهای

- ۱- عدم تناسب عرض پیاده رو با حجم جمعیت استفاده کننده در خیابان مهدیه.

۲- کاسته شدن از عرض مفید پیاده رو به دلیل جایگزینی نامناسب دکه ها، کالاهای مغازه ها، مبلمان شهری، توقف مشتریان، مردم و کارگران.

۳- فقدان محل استراحت در مسیر پیاده چه به صورت رسمی (نیمکت) و چه غیررسمی (پله و سکو).

۴- ضعف کیفی کف پیاده رو و اجرای نامناسب سکونتر شها.

۵- عدم تفکیک مناسب و لبه مشخص میان سطح پیواره و پیاده.

• محوطه سازی پیاده رو در امتداد خیابان حافظ

۱-۵-سواره روها

- ۱- عدم تناسب عرض خیابان با حجم تردد وسائل نقلیه علیرغم اجرای طرح ترافیک و یکطرفه بودن مسیر خیابان مهدیه.
- ۲- فقدان عقب نشستگی در بخشهایی از سطح سواره رو برای توقف وقت وسائل نقلیه به خصوص تاکسی، مینی بوس و ^{تبرستان} اتوبوس شرکت واحد.
- ۳- عبور گند وسائل نقلیه به ^{تبرستان} همیلت تردد سواره ها و تاکسی های مسافر کش و در پی آن تشدید و تداخل ترافیک در پل دوازده چشمه و خیابانهای مهدیه و شهید بهشتی.

۱-۶-پارکینگ

علیرغم اجرای طرح ترافیک در این محدوده و پارکینگ عمومی شهرداری مستقر در حاشیه رودخانه هراز، بین دو پل دوازده چشمه و معلق و عدم استقبال کافی از این پارکینگ، عملأ خیابانهای مهدیه، شهید بهشتی، باهنر، مصطفی خمینی، راسته نیاکی، انبار برنج ساروی، محوطه شرقی میربزرگ، میدانچه جلوی پاساز مقصودنیا و ... به عنوان فضاهای پارک وقت و دائمی وسائط نقلیه مورد استفاده قرار می گیرد و عدم توقف خورده راهها در حاشیه معابر و فضاهای واقع در محدوده مستلزم نظارت مداوم مأموران راهنمایی و رانندگی و یا نصب زنجیر و موانع از طرف کاسبان می باشد.

● محوطه پارکینگ در مرکز فرعی کاردگر محله

۱-۷- کاربری زمین

در منطقه موردنظر و در مسیر خیابانهای مهدیه، شهید بهشتی، شهید باهنر، مصطفی خمینی و... همانطور که در نقشه مربوطه ارائه گردیده است طیف وسیعی از کاربریهای متنوع و در مواردی نامتجانس قرار دارد. عمدۀ ترین کاربریهای واقع در منطقه موردنظر عبارتند از:

- ۱- اداری: مجموعه اداری - حکومتی شرق پل دوازده چشمۀ شامل ادارات اقتصاد و دارائی، ثبت اسناد و املاک، ثبت احوال، اداره پست، مجموعه شهرداری و شورای اسلامی شهر.
- ۲- آموزشی: دبیرستان دخترانه ملک زاده، مدرسه راهنمایی دخترانه داعی الاسلام.

- ۳- مذهبی: تکیه میربزرگ و سقاخانه مربوطه، مجموعه مصلای شهر، مسجد سبزه میدان (آیت الله حسن زاده آملی).
- ۴- مجتمعهای تجاری: پاسازخوان و مقصودنیا.
- ۵- بانکها: بانک سپه، ملی، ملت و مهر.
- ۶- مسکونی: واحدهای مسکونی واقع در شمال خیابان ملک زاده و شرق خیابان مفتح (بن بست مقصودنیا).
- ۷- خدمات متفرقه: دستگاه های فتوکپی، عکاسی، دفترخانه استاد رسمی، مشاور املاک، بیمه، تاکسی تلفنی، چاپ، تابلوسازی، الکترونیکی و
- ۸- فروشگاه های مختلف: کفش ملی، کفش بلا، پوشک، فرش فروشی، لوازم خانگی، کتابفروشی، رنگ فروشی، ابزار و یراق آلات، لوازم صوتی - تصویری، خیاطی، فروش کامپیوتر، جواهرفروشی، عطاری، صنایع دستی، مرغ فروشی و
- ۹- انبارداری: انبار برنج واقع در راسته نیاکی و انبار ساروی (جانب شرقی مجموعه میربزرگ).
- ۱۰- واحدهای تجاری بازار: راسته های نوراسته، حمام گروسی و تیمجه اول شامل کوزه فروشی، نایلون فروشی، موکت فروشی و
- ۱۱- غذایی: آب میوه فروشی، اغذیه فروشی، بستنی فروشی، قهوه خانه، رستوران و سالن غذاخوری پل، نانوایی، قنادی و شیرینی فروشی و
- ۱۲- تجاری - پذیرایی: مسافرخانه تهران (تخرب شده) و هتل شهرداری.

نقشه کاربری اراضی وضع موجود بخش مرکزی بافت کهن شهر آمل، سال ۱۳۸۰.

۱۳- تفریجگاهی: پارک طلایی.

۱۴- درمانی: درمانگاه.

با مشاهده نقشه کاربری زمین ملاحظه می گردد که کاربریهای غالب، به ترتیب تجاری، تجاری مختلط، مذهبی و آموزشی می باشد. همچوواری کاربریهای غالب، مسئله عمدۀ ای ایجاد نمی کند. مشکل اساسی فقدان

پارکینگ عمومی، تراکم ترافیک سواره و فقدان فضاهای شهری پویا، علیرغم وجود عناصر بالرزش فرهنگی - تاریخی می باشد.

۱-۸- شبکه دسترسی

همگرایی شبکه های شهر (خیابانهای امام خمینی، طالب آملی، نور و امام رضا) در محدوده موردنظر و نیز استقرار اکثر کاربریهای عمومی، اداری، خدماتی و آموزشی در این بخش عملاً خیابانهای موجود (پارای عرض ۱۴ متر تا ۲۴ متر) در آن را به عنوان یکی از عناصر با ارزش، شالوده ای و نمادین استخوان بندی شهر مطرح ساخته است. خیابانها و گذرهای موجود در محدوده طرح مانند بیشتر معابر شهری نقش ارتباط دسترسی و راه سواره مابین چند مکان را بر عهده داشته و فی نفسه به صورت فضای شهری تعریف شده ای عمل نمی کنند. به بیانی دیگر، از لحاظ جذایت بصری، قادر نظم لازم بوده و نقش عمدۀ آنها همان عبور ماشین می باشد.

عمده ترین خیابانها و معابر شهری واقع در محدوده بخش مرکزی آمل که در نقشه صفحه بعد ارائه گردیده عبارتند از:

۱- خیابان ۲۰ متری انقلاب:

- دسترسی یکطرفه از غرب به شرق رودخانه هراز و در امتداد پل معلق و خیابان امام رضا (ع).

- واقع بودن پل معلق با خطوط منحنی و افقی بتی در محور این خیابان.
- استقرار مجموعه شهرداری، هتل شهرداری و یک سری کاربریهای تجاری، درمانی و اداری در آن.

- برخورداری از فضای نیم دایره تعریف شده با ارزش‌های کالبدی و فضایی خاص در انتهای شرقی این خیابان در تقاطع با خیابان شهید بهشتی.

• نقشه شبکه دسترسی بخش مرکزی بخش مرکزی بافت کهن شهر آمل

۲- خیابان ۱۰ متری مهدیه:

- دسترسی یکطرفه از شرق به غرب رودخانه هراز در امتداد پل دوازده چشممه و خیابان دکتر آیت.

- استقرار بدننه های به سبک پهلوی اول در ابتدای شرقی آن.

- ارتباط و اتصال فضایی و کالبدی نامناسب بعضی از راسته های فرعی بازار (نوراسته، راسته نیاکی، حمام گروسی و ...) با این خیابان.

- واقع بودن گند رک (هرم چهار وجهی) بقعه میربر رگ تقریباً در محور خیابان.

۳- خیابان ۲۴ متری شهید بهشتی:

- دسترسی دو طرفه شمالی - جنوبی به موازات رودخانه هراز.

- استقرار بنها و بدننه های نیمه قدیمی با سبک پهلوی اول واقع در جبهه غربی این خیابان.

- ایجاد گره های ترافیکی متواالی به علت تقاطع با خیابانهای مهدیه و انقلاب و پلهای دوازده چشممه و معلق.

۴- خیابان ۱۴ متری شهید باهنر:

- دسترسی یکطرفه از شمال به جنوب واقع در جبهه شرقی مجموعه مصلای شهر و در امتداد خیابان شهید مفتح.

- استقرار تقریباً بدننه های یک طبقه در طرفین آن.

- استقرار کاربریهای برنج فروشی، گونی فروشی و ... در طرفین آن.

۵ - خیابان ۱۶ متری مصطفی خمینی:

- دسترسی یکطرفه از شرق به غرب و واقع در جبهه جنوبی مجموعه مصلای شهر.

• دید به خیابان مفتح، کار دگر محله

- وجود فضای ورودی اصلی مجموعه مصلو و مسجد سبزه میدان در شمال این خیابان.

- وجود بدن تقریباً یک طبقه در جبهه شمالی و بدن تقریباً دو طبقه در جبهه جنوبی آن.

۶- خیابان ۶ تا ۱۰ متری آیت الله جوادی آملی:

- دسترسی دو طرفه واقع در جبهه غربی مجموعه میربزرگ و مصلای شهر.
- این خیابان در واقع گذر اصلی نیاکی محله بوده که از خیابان مصطفی خمینی آغاز گردیده و تا حسینیه ارشاد (مرکز اصلی نیاکی محله) و تکیه آملی ها (مرکز اصلی پائین بازار محله) ادامه می یابد.
- استقرار ورودی های اصلی مدارس داعی الاسلام و ملک زاده در جوار این خیابان.
- استقرار ساختمانهای مسکونی در جبهه غربی آن.

۷ - خیابان ۷ تا ۱۲ متری شهید مفتح:

- دسترسی دو طرفه واقع در جبهه شمالی مجموعه میربزرگ و مصلای شهر.
- این خیابان در واقع گذر اصلی کاردهگر محله بوده که از انتهای غربی خیابان مهدیه آغاز گردیده و تا مسجد امیری ها (مرکز اصلی کاردهگر محله) ادامه می یابد.

۸ - خیابان ۶ متری شهید ملک زاده:

- دسترسی دو طرفه واقع در جبهه شمالی مجموعه میربزرگ.
- استقرار ساختمانهای مسکونی با حیاطهای جنوبی واقع در شمال این خیابان.
- استقرار دو فضای میدانچه مانند در انتهای شرقی (کاردهگر محله، رویروی خانه هاشمی) و غربی (نیاکی محله، خانه وحدت با کاربری درمانگاهی) این خیابان.

به دلیل ساختار تک هسته‌ای شهر آمل و تراکم کاربریهای تجاری، اجتماعی، اداری، آموزشی و ... در این بخش و نیز همگرایی شبکه‌های دسترسی، کلیه ارتباطات و دسترسی‌ها نهایتاً به مرکز شهر (منطقه بین میدان ۱۷ شهریور تا ابتدای خیابان امام رضا) ختم می‌گردد و عملاً این محدوده را به مرکز سیال فعالیتهای پر جنب و جوش شهر و حوزه فراگیرش تبدیل نموده است، به طوری که در طول ^{www.tafrestan.info} روزنامه خیابانهای پیرامون بازار (خیابانهای مهدیه، انقلاب و شهید بهشتی) مملو از ترافیک سواره و پیاده می‌گردد و در ساعتی از روز (مخصوصاً ساعت ۱۱ الی ۱۳۳۰^۱) که تداخل تردد دانش آموزان نوبت صبح و بعدازظهر است) تردد سواره و پیاده را با مشکل مواجه ساخته است.

۱-۹- پل‌های ارتباطی شهر آمل

- ۱- پل دوازده چشمه، با دسترسی یکطرفه از شرق به غرب.
- ۲- پل معلق، احداث در سال ۱۳۱۸ هـ. با دسترسی یکطرفه از غرب به شرق.
- ۳- پل پیروزی، احداث در سال ۱۳۷۱، با دسترسی دو طرفه به منظور کاهش بار ترافیکی تقریباً به فاصله ۲۰۰ متری شمال پل دوازده چشمه احداث گردیده است.
- ۴- پل میربزرگ، احداث در سال ۱۳۷۳، با دسترسی دو طرفه، خیابان امام رضا را از طریق بلوار بسیج به خیابان طالقانی متصل می‌کند (یک رینگ کمکی برای بخش مرکزی).

۵ - پل سید حسن نصراله تقریباً به فاصله ۵۰ متری از جنوب پل دوازده چشمه با دسترسی دو طرفه با همکاری شهرداری و میراث فرهنگی احداث گردید.

• دید به پل دوازده چشمه و سید حسن نصراله

۲- ویژگیهای اجتماعی و اقتصادی

محدوده موردنظر که در منطقه سبزه میدان، خیابان مهدیه و مجموعه بازار قدیم می‌باشد، به واسطه وجود کاربریهای پرامون خود مرکز اجتماعی، اقتصادی، اداری و آموزشی شهر آمل محسوب می‌گردد. به دلیل همگرایی شبکه‌های ارتباطی در این بخش و متعاقب آن حضور وسایل نقلیه،

آلودگی هوایی، سر و صدا و لرزش‌های ناشی از تردد سواره، هزینه حفظ و نگهداری بنها را افزون می‌سازد.

محدوده موردنظر مرکب از واحدهای بسیار فعال اقتصادی و اجتماعی بوده که به این منطقه ماهیتی کاملاً تجاری بخشیده و مجاورت آن با راسته‌های بازار موجب ثبت و تقویت این موقعیت شده است. وجه غالب فعالیت اقتصادی این منطقه به صورت عمدۀ فروشی (راسته نیاکی، خیابان شهید باهنر و پاساز ساروی) می‌باشد. در این محدوده علاوه بر کاربری تجاری و ارتباطی، مجموعه‌ای از کاربریهای مذهبی، آموزشی، اداری و درمانی نیز گرد آمده که استفاده کنندگان خاص خود را دارند.

شلوغی خیابان مهدیه چه از نظر سواره (دسترسی سواره از شرق به غرب) و چه از نظر پیاده حاکی از تراکم بیش از حد فعالیتهاست که نظارت مدوام بر تخلفات از قوانین و مقررات را ضروری ساخته است. مراجعه کنندگان با توجه به وجود چنین محیطها و فضاهای شلوغ به غیر از حاشیه رودخانه هراز (پارک طلائی) به هیچ گونه محیطهای خلوت دیگری دسترسی ندارند.

علیرغم بهسازی موضعی سنگفرش‌های پیاده روهای شرق خیابان شهید بهشتی و نصب فواره در طرفین پل دوازده چشمه به دلیل عدم هماهنگی با بدنه‌ها، دسترسی‌ها، ایستگاه تاکسی و استقرار سیگارفروشان، کارگران ساختمانی و کشاورزی وجود آبریزگاه عمومی در رویرویی ورودی راسته اصلی بازار و ... جذابیت اجتماعی و بصری این منطقه (تقاطع خیابان شهید بهشتی و مهدیه) را تحت الشاعع قرار داده است.

در بررسی ویژگیهای اقتصادی و اجتماعی محدوده سوردنظر، هزینه سودمندی عامل تعیین کننده سیمای این محدوده بوده و زمینه گریز از ضوابط و قواعد مدیریت شهری و احساس عدم مسئولیت در حفاظت از محیط را فراهم آورده است.

منابع و مأخذ:

- ۱- اسلامی مقدم، علیرضا (۱۳۸۰): طراحی فضای جمعی در بخش مرکزی شهر آمل، پایان نامه کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه تهران.
- ۲- اسلامی مقدم، علیرضا (۱۳۸۵): معماری مسکونی بروونگرا در بافت کهن شهر آمل، همایش مسکن در گذر زمان، آموزشکده فنی و حرفه ای سما واحد نوشهر و چالوس.
- ۳- اسلامی مقدم، علیرضا (۱۳۸۸): معماری شهری بافت کهن شهر آمل، مجموعه مقالات همایش منطقه ای معماری و شهرسازی حاشیه دریای خزر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس.
- ۴- پژوهش و عمران، مهندسین مشاور (۱۳۷۸): مجموعه گزارشات طرح جامع تجدیدنظر آمل، جلد اول.
- ۵- پژوهش و عمران، مهندسین مشاور (۱۳۷۹): مجموعه گزارشات طرح جامع تجدیدنظر آمل، جلد دوم و چهارم.
- ۶- پژوهش و عمران، مهندسین مشاور (۱۳۸۰): مجموعه گزارشات مقدماتی طرح تفصیلی ویژه بافت قدیم شهر آمل.
- ۷- سلطانزاده، حسین (۱۳۷۴): نانین شهر هزاره های تاریخی، دفتر پژوهشی فرهنگی، چاپ اول.
- ۸- غفاری، علی (۱۳۷۹): زواره نمادی از اسطوره کویر، دفتر پژوهشی فرهنگی، چاپ اول.

- ۹ - قبادیان، وحید (بی تا): بررسی اقلیمی اینیه سنتی ایران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۰ - لونجی، مجید (۱۳۷۱): نگرش جغرافیایی بر آمل، شهرداری آمل.
- ۱۱ - صارمی، علی اکبر و گل امینی، شهرام (۱۳۷۴): معماری گیلان، کتاب گیلان به کوشش ابراهیم اصلاح عربانی، گروه پژوهشگران ایران، جلد دوم، چاپ اول.
- ۱۲ - کسمائی، ناصر (۱۳۷۲): اقلیم و معماری، شرکت خانه سازی ایران، چاپ دوم.
- ۱۳ - کیانی، محمد یوسف (۱۳۷۰): شهرهای ایران، سازمان چاپ و انتشارات فرهنگ و ارشاد اسلامی، جلد چهارم.
- ۱۴ - مقدس، کبریا (۱۳۸۷): مسجد امام حسن عسکری (ع) آمل - نخستین مدرسه ایران، روزنامه دنیای اقتصاد، چهارشنبه ۲۳ مرداد ماه.
- ۱۵ - معماریان، غلامحسین (۱۳۷۲): آشنایی با معماری مسکونی ایرانی - گونه شناسی برونگرا، دانشگاه علم و صنعت ایران، چاپ دوم.
- ۱۶ - وفایی، شهربانو (۱۳۸۱): سیمای میراث فرهنگی استان مازندران، اداره کل آموزش، انتشارات و تولیدات فرهنگی.

شهر آمل، یکی از شهرهای بسیار کهن فلات ایران است که پیشینه آن به دوران پیش از اسلام می‌رسد و باز اندک شهرهای تاریخی است که علیرغم دخل و تصرفهای بی‌رویه کالبدی و اقدامات شهرسازانه معاصر، تقریباً بافت قدیم آن از هدایات کالبدی و شهرسازی بولدوزری در امان مانده و می‌توان محدوده بافت کهن و قدیم و حتی محل دروازه‌های ورودی شهر پیشین را مورد شناسایی و بررسی قرارداد.

بافت کهن شهر آمل دارای فضاهای جمعی و شهری و عناصر شالوده‌ای و نمادین بی‌شماری همچون ستون فقرات بازار، مراکز محلات، عناصر شهری و گذرها و معابر اصلی با استخوان بندی منسجم و ارگانیک بوده که هریک با توجه به گذشت زمان دارای ارزش و بار اجتماعی، اقتصادی، تاریخی و فرهنگی هستند.

فضاهای جمعی و شهری، مکانیابی همکاف، اجتماعی، پر تحرک، فعال، زنده و پویا هستند که به ساخت فضایی شهر چهره‌ای انسانی - نمادین می‌بخشنند.

لذا بررسی، شناسایی و حفظ این عناصر نمادین و فضاهای جمعی و شهری در آمل و به ویژه در محدوده بافت کهن آن به عنوان میراث فرهنگی و تاریخی این شهر از ضروریات خواهد بود.